

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Hållbara perennplanteringar i offentlig miljö - en studie om erfarenhet från genomförda projekt

Linda Peterson

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Examensarbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp, 2013

”Människor som gärna vill ha en vacker trädgård men som inte vill ha för mycket arbete gör bättre i att asfaltera hela trädgården. För sådana som vill göra lite grann finns det hopp -”

Piet Oudolf
(ur: *Drömplantor*, 1995)

Framsidas bild:
Domkyrkoplan i centrala Göteborg en sensommardag.
(Foto: Linda Peterson, 2012-09-13)

Hållbara perennplanteringar i offentlig miljö

– en studie om erfarenhet från genomförda projekt

Engelsk titel: Sustainable Perennial Plantings in Public Spaces - A Study of Experience from Accomplished Projects

Författare: Linda Peterson, Landskapsarkitektprogrammet

Handledare: Eva Gustavsson, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU, Alnarp

Examinator: Marie Larsson, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU, Alnarp

Bitr. examinator: Karin Svensson, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU, Alnarp

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0734

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: maj 2013

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: perenner, perennplanteringar, offentliga planteringar, växtkomposition, anläggning, skötsel, hållbarhet, projektorganisation

Sammandrag

Perenner har under det senaste decenniet blivit ett allt vanligare inslag i den offentliga miljön, där de används för att försköna parker och torg runt om i vårt land. På många håll ser man dock bristande anläggningar, vilket gör att både upplevelsevärden och ekonomiska resurser går förlorade. Den kunskap som behövs för att skapa långsiktigt hållbara perennplanteringar är idag otillräcklig och facklitteratur är mycket begränsad.

Detta examensarbete har haft som mål att samla erfarenheter från ett antal verkliga exempel, där perenner har använts som ett centralt element med varierad framgång. I arbetet har sex perennplanterings-projekt i södra Sverige studerats, varav två bostadsgårdar och fyra parker. Genom platsbesök och intervjuer med ansvariga landskapsarkitekter eller designers, har projektens olika skeden undersökts, från projektstart till färdig anläggning. Avsikten har varit att identifiera de faktorer som är av avgörande betydelse för resultatet när man arbetar med perenner i offentlig miljö.

Med de fallstudier som har gjorts, kan man konstatera att verkligheten är komplex och att varje uppdrag är en unik situation. Några viktiga slutsatser för att nå ett långsiktigt hållbart resultat är en god samorganisation mellan de inblandade aktörerna, gedigen kunskap om växtmaterialet och en pålitlig skötsel. Vidare diskuteras frågan om vem som ansvaret att förvalta planteringen vilar på, samt vad man kan förvänta av en perennplanterings livslängd.

Nyckelord: perenner, perennplanteringar, offentliga planteringar, växtkomposition, anläggning, skötsel, hållbarhet, projektorganisation

Abstract

Over the past decade, perennials have become more common in public spaces, where they are used to adorn parks and squares across our country. In many places, however, there are defective plantings, causing a loss in both recreational values and financial resources. The knowledge needed to create sustainable perennial plantings is currently insufficient and specialist literature is very limited.

The aim for this master thesis, has been to gather experience from a number of authentic examples, where perennials have been used as an essential component with varied success. My work explores six perennial planting projects in southern Sweden, including two courtyards and four parks. By visiting the sites and making interviews with the responsible landscape architects or designers, the various stages of each project are examined, from project start to realization. The intention has been to identify the factors that are crucial for the result, when working with perennials in public spaces.

The case studies in this thesis, have shown that the reality is complex and that each commission is a unique situation. Some important conclusions for achieving long-term sustainable results are a well-arranged co-organization between the persons involved, an extensive knowledge of the plant material and a reliable maintenance. Moreover, the question of whom the responsibility to manage the planting lies upon is brought up and the expected lifetime of a perennial planting is discussed.

Keywords: perennials, perennial plantings, public plantings, plant composition, construction, maintenance, sustainability, project organization

Förord

Denna uppsats i ämnet landskapsarkitektur utgör mitt examensarbete inom Landskapsarkitektprogrammet (300 hp) vid SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp. Uppsatsen är ett bidrag till kunskapen om perennanvändning i offentlig miljö och ämnar framför allt att lyfta hållbarhetsaspekten inom planering och skötsel av dessa anläggningar. Min förhoppning är att arbetet ska kunna läsas av andra verksamma inom landskapsarkitektur och grön samhällsplanering. Arbetet med uppsatsen har pågått i perioder mellan sommaren 2012 och våren 2013.

Jag vill passa på att rikta ett tack till Kristina Höijer, Sabina Richter, Johan Paju, Elisabeth Lindgren, Mona Holmberg, Ulf Strindberg, och Stefan Mattson, för att ni har ställt upp på intervjuer och delat med er av värdefulla erfarenheter. Ni erhåller den varmaste hälsning från mig som tack för den tid ni lagt ner för att visa mig runt och för intressanta samtal. Kontakten med er gav mig ett mervärde, som jag kommer att bära med mig även efter mitt arbete med uppsatsen. Ett stort tack även till Anders Mårsén och Tomas Lindvall, som har bidragit med text- och bildmaterial för arbetet.

Slutligen, vill jag särskilt tillägna uppskattning åt min handledare Eva Gustavsson, för ett stort engagemang, gott stöd och många kloka ord under arbetets gång. Utan dig hade uppsatsen inte blivit vad den är.

Lund, den 13 maj 2013

Linda Peterson

Innehållsförteckning

Sammandrag och Abstract

Förord

Inledning

s. 9

Bakgrund	9
Mål och Syfte	9
Frågeställning	10
Metod	10
Val av intervjupersoner	11
Metoddiskussion	11
Avgränsning	12

En resumé av perennanvändningens sentida historia i Europa

13

Perennanvändning i Sverige	13
Den engelska rabatten	14
Plantering enligt tysk växtsociologi	15
Holländsk dynamik	16
Kunskapsbehov för nyanserad gestaltning med perenner	18

Studiens olika exempel

20

Fyra Årstiders Park

23

Bakgrund	23
Initiativ och Projektorganisation	23

Gestaltning	24
Platsens förutsättningar	28
Finansiering	28
Anläggning och underhåll	30
Erfarenheter	30

Domkyrkoplan

32

Bakgrund	32
Initiativ och Projektorganisation	32
Gestaltning	35
Platsens förutsättningar	36
Platsens användning	36
Underhåll	37
Erfarenheter	37

Kajplats01

39

Bakgrund	39
Initiativ och Projektorganisation	39
Gestaltning	42
Platsens förutsättningar	43
Underhåll	45
Erfarenheter	46

Haga kyrkoplan

48

Bakgrund	48
Initiativ och Projektorganisation	48
Gestaltning	48
Platsens förutsättningar	52

Platsens användning	52
Underhåll	52
Erfarenheter	53
Olskroken minipark	55
Bakgrund	55
Initiativ och Projektorganisation	55
Gestaltning	57
Platsens förutsättningar	58
Platsens användning	58
Underhåll	59
Erfarenheter	60
Klosterparken	62
Bakgrund	62
Initiativ och Projektorganisation	62
Gestaltning	62
Platsens förutsättningar	66
Platsens användning	66
Underhåll	67
Finansiering	68
Erfarenheter	69
Sammanfattning & Diskussion	71
Växtanvändning efter erfarenhet	71
Synen på en trädgård - Vad är lättskött?	71
En pålitlig skötsel	72
En sammanhållen projektorganisation	73
Att vara närvarande - Individens betydelse	73

Referenser	76
Bildförteckning	78
Bilagor	
Bilaga 1 - Intervjuguide	
Bilaga 2a - Växtförteckning, Fyra Årstiders Park	
Bilaga 2b - Del av planteringsplan, Fyra Årstiders Park	
Bilaga 3 - Informationstavla med växtförteckning, Domkyrkoplan	
Bilaga 4a - Växtförteckning, Kajplats 01	
Bilaga 4b - Skötseldokument, Kajplats 01	
Bilaga 5a - Växtförteckning, Haga Kyrkoplan	
Bilaga 5b - Del av planteringsplan, Haga Kyrkoplan	
Bilaga 5c - Planteringsplan för dammen, Haga Kyrkoplan	
Bilaga 6a - Informationstavla med växtförteckning, Olskroken Minipark	
Bilaga 6a - Skötseldokument, Olskroken Minipark	
Bilaga 6b - Rapport från översyn, Olskroken Minipark	
Bilaga 7a - Informationstavla med växtförteckning, Åbrinken, Klosterparken	
Bilaga 7b - Informationstavla med växtförteckning, Blomstergården, Klosterparken	

Inledning

Bakgrund

För mig var det självklart att mitt examensarbete skulle behandla växter i någon form, då det var mitt intresse för natur och växter som förde mig till landskapsarkitekt-utbildningen i Alnarp. Ursprunget till min uppsats kan spåras till detta intresse och min önskan efter empirisk kunskap om hur växtmaterial kan användas i våra utemiljöer. Med denna strävan att bygga på min praktiska erfarenhet ytterligare, föll det sig naturligt att jag skulle göra platsstudier till grund för mitt examensarbete. Därigenom skulle jag kunna skaffa mig möjligheter för att erhålla referensobjekt till egen framtida gestaltning.

Att det här arbetet kom att behandla just växtgruppen perenner beror till stor del på att perennanvändningen ligger i tiden och är ett relativt nytt tillskott i den offentliga miljön, något som gör det extra intressant att studera tillämpningen. Alltsedan början av 2000-talet har de tidigare mycket frekvent förekommande storskaliga buskplanteringarna fått ta ett steg tillbaka för perenner på många platser.

Initialt trodde jag att min uppsats skulle fokusera på växtkomposition och fästa stor vikt vid rekommenderat art- och sortval bland perenner. Jag såg framför mig hur jag noggrant studerade planteringsplaner och jämförde dem med den befintliga planteringen och bockade för antal växter som stod i rätt ruta. På så vis skulle jag undersöka vilka perenner som klarade sig bäst på vilken plats och därmed hitta de mest tåliga perennerna att använda i en plantering. Efter hand började jag problematisera om det verkligen var målet för en anläggning. Är planteringsplanen facit till den färdiga planteringen? Och är det verkligen resultatet som jag vill studera? För att förstå och analysera hållbarhetsaspekten måste jag tänka annorlunda. Jag började bli mer

kritisk till att svaret var så enkelspårigt, som att enbart undersöka de planterade växternas inbördes förhållanden. Snart insåg jag att min uppsats inte skulle handla om *hur* planteringen blev i förhållande till ursprunglig gestaltning – utan att det intressanta för mig var att undersöka *varför* resultatet blev som det blev. Istället för att söka rätt växtval som det enda svaret till en långsiktigt hållbar perennplantering ville jag undersöka projektets helhet, det vill säga allt från bakgrunden till förslaget, de inblandade aktörerna och hur samarbetet hade sett ut i en analys av projektets hela förlopp.

Min ambition skulle alltså bli att undersöka varför ett projekt fungerade eller inte fungerade som önskat och att därigenom uppnå vidare förståelse för processen, där alla led har en betydande roll vid skapandet av en offentlig plantering.

Mål och syfte

Syftet med detta arbete är att med hjälp av empiriska studier bidra till ökad förståelse för helheten och komplexiteten av att skapa en större perennplantering som är beständig och därmed väcka frågeställningar om hållbarheten hos dagens perennplanteringar.

Uppsatsens mål är att undersöka styrkor och svagheter inom ramen för ett projekt med perennplanteringar och på så vis analysera vilka faktorer som påverkar beständigheten. Särskilt studeras betydelsen av de organisatoriska förutsättningarna och den fortlöpande arbetsfördelningen genom hela processen, från gestaltning till anläggning och upphandling om underhåll. Vidare diskuteras det förväntade slutmålet och vad som krävs för att nå önskad prestation, samt inte minst de inblandades olika roller.

Frågeställning

Min ansats har varit att undersöka huruvida ett projekt blev som det var tänkt, med tyngdpunkt på att diskutera vad som avgjorde projektets utfall. Jag har arbetat med två huvudfrågor:

- Vilka faktorer är avgörande för en långsiktigt hållbar perennplantering i offentlig miljö?
- Hur kan organisationen - från gestaltning till utförande och skötsel - påverka resultatet av ett projekt och vilken betydelse har de inblandade personerna?

Metod

Det har varit svårt att hitta relevant litteratur för min studie. Flertalet böcker som behandlar perenner är uppbyggda som ett uppslagsverk och berättar om enskilda växters eller växtgruppers egenskaper och preferenser av ståndort, men få böcker behandlar hur man komponerar perenner tillsammans på ett framgångsrikt sätt. Än mindre litteratur finns kring hela processen från gestaltning till utförande och skötsel, varför empiriska studier har varit nödvändigt som metod.

...when practice situations do not fit available theories of action, models of phenomena, or techniques of control, they may nevertheless be seen as familiar situations, cases, or precedents. Repertoire-building research serves the function of accumulation and describing such exemplars in ways useful to reflection-in-action, and it varies from profession to profession. (Schön, 2006, s.315)

”Repertoire-building research” är en metod som används inom flera yrkesgrupper, bland annat handel, medicin och juridik. Inom juridiken kan en tillbakablick på tidigare prejudikat komma till gagn

för att resonera kring de beslut som fattats i besläktade situationer. Denna erfarenhet kan sedan stå till grund för bedömning av ett nytt mål (Schön, 2006).

Schön belyser att en central del av arkitektens kunskapsbank är att skaffa sig en repertoar av exempel. Genom skildring och analys av likartade händelser kan mönster framträda och på så vis tjäna som verktyg för en praktiker vid nya problem-situationer. Inom arkitekturen har inspiration hämtats från äldre byggnader vid nyskapande. Exempelvis har många italienska byggnadsverk stått förebild för andra delar av världen.

...repertoire-building research in architecture may go on to analyze how an architect thought about the problem he posed, the solution he found, the domains from which he drew his language of designing. (Schön, 2006, s.316)

Denna typ av sondering är lika relevant inom landskapsarkitekturen och bör inte minst gälla för att skaffa sig kunskap om växtgestaltning. För att söka svar på min frågeställning har därför ett flertal fallstudier gjorts för att bygga en repertoar inom mitt specifika område.

I uppsatsen presenteras sex uppdrag, vilka samtliga är projekt där perenner har fått rollen som ett bärande eller viktigt element. Min ingång har varit att studera både exempel där växtligheten har utvecklats som önskat och där växtligheten har tagit en annan riktning. Platserna har undersökts genom studiebesök och intervjuer med ansvarig/gestaltande person. Avsikten har varit att inhämta information om beställares önskemål och intentioner, anläggningarnas genomförande, samt upphandling för planteringens framtid. Intervjuer har således varit en grundläggande metod i detta arbete, som till stor del undersöker människors självupplevda erfarenheter och hur de ser på sin kommunikation med olika medaktörer.

Val av intervjupersoner

I mina kvalitativa studier har ett fåtal informanter valts ut och med dessa har djupgående samtal genomförts (Alvesson, 2011). Intervjuformen har varit halvstrukturerad för att tillåta flexibilitet och fördjupning. I samtliga intervjuer har givna teman funnits att gå igenom i form av en intervjuguide (se Bilaga 1), men utrymme har funnits för att göra möjliga utvecklingar kring oförutsedda frågeställningar under samtalens gång. Tekniken att använda kvalitativa intervjuer används när man vill förstå innebörden eller egenskapen hos något (Starrin, & Renck, 1996), alternativt göra detaljerade beskrivningar av ett fenomen eller en händelse, som någon kan berätta om (Thomsson, 2010).

I all intervjuforskning är individerna viktiga och som princip kan ett kvalitetsurval nyttjas, för att erhålla särskilt relevanta informanter. Det kan vara personer som har erfarenhet och intresse för det aktuella temat, vilket kan bidra till att deras intervjuer får ett extra stort värde (Alvesson, 2011). De personer som har intervjuats är parkchef Kristina Höijer på Sölvesborgs kommun, landskapsarkitekt Johan Paju på Paju Arkitektur i Stockholm, landskapsarkitekt Sabina Richter på 02landskap arkitektkontor i Göteborg, landskapsarkitekt Elisabeth Lindgren på park- och naturförvaltningen i Göteborg, trädgårdstekniker Stefan Mattson f.d. stadsträdgårdsmästare i Enköping, trädgårdsmästare Mona Holmberg och trädgårdsmästare Ulf Strindberg på Holmberg & Strindberg trädgårdskonsulter i Göteborg.

Samtliga intervjuer har skett genom fysiska möten, med undantag för intervju med Johan Paju, vilken har genomförts per telefon. Varje intervju har spelats in digitalt, fränsett samtal med parkchef Kristina Höijer den 9 juli 2012, där istället anteckningar fördes. En kompletterande telefonintervju med Kristina Höijer genomfördes i efterhand den 1 oktober 2012. Intervjuerna har först transkriberats i sin helhet och därefter har textmaterialet sammanställts till

uppsatsen. Texterna har sedan skickats till respektive intervjuperson för faktagranskning, varefter innehållet har justerats utefter eventuella kommentarer.

Metoddiskussion

Intervjun är en komplex social händelse, där materialet som kan fångas är begränsat. Alvesson (2011) talar om tre grundläggande element att överväga vid kunskapshämtande från en intervju. Han tar först upp den sociala scenen; där intervjuaren, den fysiska miljön och den allmänna ramen kring situationen har påverkan. Flera källor är överens om att miljön, personkemin och förväntan alla är faktorer som påverkar intervjuens kvalitet. I *Reflexiva intervjuer* (2010) hävdar Heléne Thomsson att en intervjudeltagare kan uppleva såväl press som ära över att bli intervjuad, beroende på situationen. Andra anmärker att kvalitativa intervjuer är oförutsägbara och präglas av överraskningar (Starrin, & Renck, 1996). En ytterligare aspekt är språkets tvetydighet, där vi som individer har olika ingångar till förståelse, vilket kan skapa olikartade tolkningar. Den tredje komponenten är den enskilda undersökningspersonen, som genom identitet, intrycksstyrning och politisk bild är avgörande för intervjuberättelsen (Alvesson, 2011).

Intervjusituationen i sig är en unik händelse som kan upplevas som ett onaturligt eller konstlat samtal. Särskilt vid en telefonintervju, vilken är mindre personlig än ett fysiskt möte, bör intervjuens kvalitet beaktas, påpekar Alvesson (2011). Parintervjuer, där intervjudeltagarna är två till antalet, är ofta positivt eftersom informanterna finner trygghet i situationen när de får intervjuas tillsammans med någon de känner (Thomsson, 2010). Thomsson har uppfattningen att två deltagare dessutom kan hjälpa varandra att förtydliga sin berättelse för intervjuaren.

Det finns både fördelar och nackdelar med intervjuer som grund till insamlande av information. Kunskapshämtandet i form av en levande människa är långt mycket mer dynamiskt än att läsa en bok. Denna flexibilitet kan i många fall ge ett positivt utfall för intervjuaren, men risken att intervjumaterialet blir spretigt är samtidigt inneboende. Därmed skapas svårighet att jämföra materialet med de övriga källorna, varför flexibilitet kan få ett högt pris (Alvesson, 2011).

I *Reflexiva intervjuer* (2010), använder Heléne Thomsson begreppet ”attraktionsvärdesprincipen” för att beskriva hur intervjusamtalet kan ta vändning. Thomsson menar att de ämnen som intervjudeltagaren attraheras av automatiskt behandlas mer ingående. Likaså kan sådana frågor som informanten känner intresserar intervjuaren få extra mycket gensvar. Något som kan göra intervjun svår att kontrollera är vad den intervjuade personen har med sig för tankar inför mötet. Det är inte alltid som dessa stämmer överens med vad intervjuaren vill prata om. Svårigheter kan uppkomma om informanten inte kan komma ifrån att berätta om sin ursprungliga tanke (Thomsson, 2010).

Ett ytterligare problem är språket. Det kan vara svårt att uttrycka sig i en kort intervju med en främmande person. Att ha erfarenhet av hur det förhåller sig behöver inte vara lika med att besitta förmågan att kunna berätta. Det är på så vis inte säkert att en person kan förmedla sin kunskap, eftersom det kan vara problematiskt att översätta sin bild av världen till intervjukontexten (Alvesson, 2011). Under transkription, den kanske mest betydande delen, sker tolkning av det som har sagts. Här bör man undvika att jämställa intervjun med datainsamling. Viktigt är att ha ett kritiskt ifrågasättande till intervjupersonens egna intressen, politisk medvetenhet och profilering. Informanten kan ha inre konflikter inom sig, konstruera en identitet utåt och medvetet uppträda på ett fördelaktigt sätt (Alvesson, 2011).

Avgränsning

Uppsatsens huvudsakliga avgränsning är antalet projekt som har varit rimligt att behandla inom tidsramen för 30 högskolepoäng. Om mer utrymme hade funnits, skulle det ha varit önskvärt att utöka mina studiebesök; ju fler platser som undersöks, desto fler kunskapskällor och intressanta jämförelser dyker upp. Strävan har varit att välja fallstudier som belyser olika problem. Tre kommunala projekt, respektive tre konsultuppdrag har studerats. Av dessa är två bostadsgårdar och fyra utgör större offentliga parker. På grund av växtsäsongens begränsning har tid för dokumentation och platsbesök varit knapp, vilket har varit en hämmande faktor vid selektering av studieobjekt. Det har helt enkelt funnits ont om tid att reflektera över alternativa urval.

Vidare har avgränsning gjorts med avseende på antalet hanterbara intervjuer, vilka har begränsats till en intervju per fallstudie. Det kan ses som en svaghet i arbetet att samtliga intervjupersoner är de som har utfört själva gestaltungsuppdraget. För att spegla en mer balanserad bild och bredda diskussionen ytterligare hade det kunnat vara av värde att även intervjua de övriga aktörerna i processen, däribland beställare och skötselpersonal.

En resumé av perennanvändningens sentida historia i Europa

Eftersom avsikten med detta examensarbete har varit att utifrån ett hållbarhetsperspektiv identifiera problem och möjligheter vid anläggandet av perennplanteringar i offentlig miljö, har jag valt att fokusera på att sammanställa erfarenheter från genomförda och aktuella exempel. För att förstå hur vår nutid förhåller sig och identifiera vilka uttryck som förekommer inom dagens landskapsarkitektur, är det givetvis även värdefullt att sammanställa historiska erfarenheter, att blicka tillbaka och följa de olika förhållningssätt som har präglat perennanvändningen fram till idag. Intressanta för detta syfte är främst de traditioner som har utvecklats sedan förra sekelskiftet, eftersom det var först då som perenner började bli mer allmänt förekommande i både privata och offentliga trädgårdar. Arbetet inleds därför med en kort resumé av perennanvändningens sentida historia, kompletterat med en beskrivning av de olika strömningar som har givit avtryck och inspirerat den moderna gestaltningen med perenner.

Perennanvändning i Sverige

I förhållande till trädgårdskonstens totalt sett långa historia är anläggningar där perenner står i centrum ett ganska senkommet inslag. Genom att studera perennutbudet på plantskolorna, får man en uppfattning om vad som efterfrågades och vad som följaktligen var vanligt förekommande i trädgårdarna. Först kring sekelskiftet 1800-1900 ökade perennsortimentet i omfång och ett tydligt trendbrott skedde under slutet av 1920-talet, då utbudet breddades med ett stort antal nya arter och sorter (Tellgren, 2003). Fram till denna tid hade relativt få perennsorter funnits i handeln och i en historisk studie över perennutbudet i Göteborg och Bohus län, konstaterar Linnea Oskarsson att det är först på 1920- och 1930-talet, som de första plantskolorna med specialisering på perenner etableras (Oskarsson, 2003). Under näst kommande

årtionden, 30-, 40- och 50-talen, hade plantskolorna i allmänhet ett komplett sortiment, där perenner inkluderades lika självklart som träd och buskar (Dormling, 1996). Dormling hävdar att perennernas försäljningsvolym vid denna tid, sannolikt kunde jämföras med omsättningen av lignoser. Konsumenterna utgjordes av såväl allmänheten som Statens Järnvägar, olika offentliga inrättningar och parkförvaltningarna i landet. Under 1950-talets mitt, med frihandelns intåg, kom plantskolornas kommers att slås ut och inte förrän på 1980-talet vände trenden (Dormling, 1996).

Från senare delen av 1980-talet har en tilltagande ström av trädgårdsböcker utkommit i den svenska bokhandeln, däribland många böcker med specifik inriktning på temat perenner (Dormling, 1996). Ett svenskt bidrag till kunskap om perennanvändning utkom 1989; *Perennboken med växtbeskrivningar*, för att hörsamma det stigande intresse som under 1980-talet infann sig bland privatpersoner och kommuner (Bucht, 1989). En stor andel befintlig litteratur, var skriven i andra länder och anvisningar om perenners användning och odling var inte alltid tillämpliga på svenska förhållanden. Målet med boken var därför att erbjuda guidning för perennanvändning i ett svenskt klimat, något som man tidigare hade saknat bland översatt litteratur (Bucht, 1989). Boken beskrivs i Kranz-Jensens artikel i *Hemträdgården* från 1989, som en perennbibel med både nya, spännande rön och gamla, gedigna erfarenheter. Boken har samlat tio skribenter med trädgårdsanknytning, bland annat är fyra av författarna de vid SLU verksamma; Rune Bengtsson, Eva Gustavsson, Mårten Hammer och Kenneth Lorentzon. Boken består av två tydliga delar, där den ena delen fungerar som inspiration och är rikt illustrerad, medan den andra delen är utformad som ett informativt uppslagsverk med sakliga växtbeskrivningar från A till Ö. För sin tid var *Perennboken* en nytänkande bok, på så vis att den instruerade hur man kunde arbeta med perenner utifrån begreppet ståndort. Samspelet mellan växter och deras miljö utgör den röda tråden i boken, där ett

tänkande i växtsystem presenteras i form av bland annat woodland, stenpartier och fuktmiljöer (Kranz-Jensen, 1989).

Den engelska rabatten

En viktig inspirationskälla under 1900-talet är den engelska Arts & Crafts-rörelsen, där inte minst Gertrude Jekyll var en ledande förgrundsgestalt, för nya sätt att använda perenner. Denna tradition med väldefinierade trädgårdsrum, färgkomponerade rabatter, samt inslagen med buskar i så kallade ”mixed borders”, har haft ett starkt inflytande på perennanvändningen ända fram till idag. Den klassiska traditionen från denna tid, står sig fortfarande stark i England, där man ofta arbetar med estetiska kompositionsbilder. Fokus ligger ofta på färg- och formsammansättning, där karaktäristiska drag är skötselkrävande praktperenner och en utfyllnad av annueller för extra färgrikedom (Poolma Ansari, 1997). Perenner har traditionellt inte varit ett vanligt inslag i de offentliga engelska parkerna, utan har istället haft sin givna plats i de privata trädgårdarna (Gustavsson, 1995). När den tyska landskapsarkitekten Brita von Schoeneich började att arbeta i England, fick hon erfara att de allmänna grönytorna var hårt eftersatta. Med en befolkning där 78% av hushållen bodde i småhus var privatträdgården överordnad och övriga utomhusmiljöer ägnades betydligt mindre uppmärksamhet. Trots berömda kunskaps- och inspirationskällor som Kew Gardens, Sissinghurst och Chelsea Flower Show grundar sig de engelska trädgårdsupplevelserna på en perennanvändning med intensiv skötsel (Östman, 1996).

Under 2000-talet kan man i den engelska litteraturen notera en vilja till nya sätt att gestalta med växtmaterial. Nigel Dunnett och James Hitchmough, verksamma vid universitetet i Sheffield, är redaktörer bakom boken *The Dynamic Landscape*, (2004) vilken ämnar att berika den engelska offentliga miljön med det naturinspirerade förhållningssättet till bland annat perennplanteringar. Tyngdpunkten ligger på en design utifrån ekologisk grundsyn för att skapa hållbara

landskap och förutom Dunnett och Hitchmough själva, medverkar forskare och inflytelserika praktiker från både europeiska länder och Nordamerika.

Även trädgårdsskribenten och forskaren Noël Kingsbury har samlat kunskap från såväl nationellt som internationellt kända projekt, vilka han bland annat har publicerat i sin bok *Gardens by Design* från 2005. Här porträtteras aktuella och framstående yrkesutövares synsätt på både trädgårdens design och dess framtida skötsel. Den stora andelen inspirationsbilder gör boken lättläst och erbjuder läsaren nya idéer genom den visuella upplevelsen av olika exempel. En av de medverkande engelsmännen är plantskoleägaren och trädgårdsdesignern Beth Chatto, som av Noël Kingsbury beskrivs som en av Englands mest inflytelserika trädgårdsprofiler under 1900-talets andra hälft (The Beth Chatto Gardens hemsida, [online], 2013-04-30). Med böcker som *The Dry Garden* (1978) och *The Damp Garden* (1982) var hon den som i England tidigt influerade till att anpassa växtanvändningen efter ståndort, vilket senare kom

Fig. 1. Terrassanläggning i professor Richard Hansens anda, ursprungligen anlagd 1933, Weißenstephan.

att anses som banbrytande för de engelska trädgårdarna. När Beth Chatto arbetade fram sina idéer för ståndortsanpassade trädgårdar fann hon sitt främsta stöd i maken Andrew Chattos omfattande studier av växtsamhällen och deras utbredning, vilka numera finns tillgängliga i ett speciellt arkiv på hemsidan för The Beth Chatto Gardens. I engelska Essex, nära Elmsted market, utgör idag hennes plantskola med tillhörande visningsträdgårdar ett turistmål att besöka (The Beth Chatto Gardens hemsida, [online], 2013-04-30).

Plantering enligt tysk växtsociologi

I Tyskland har man traditionellt förhållit sig till växter på ett betydligt mer naturvetenskapligt sätt. En person som har haft stort inflytande på den tyska skolan är professor Richard Hansen, som var verksam inom trädgårdsutbildningarna vid högskolan Weihenstephan i Freising. Hansen har i hög grad bidragit till perennernas ståndortsriktiga användning (Gustavsson, 1995). Genom hans standardverk *Die Stauden und ihre Lebensbereiche* från tidigt 1980-tal och med engelsk översättning från 1993, har hans principer för ståndortsriktig perennanvändning kunnat spridas till en bredare krets (von Schoeneich, 1994). Richard Hansen har här på ett systematiskt sätt kartlagt hur växter förökar sig, utvecklas och trivs på olika ståndorter. Genom upprättandet av utförliga scheman och tabeller, har också en systematik för växtgestaltning utarbetats, vilken starkt kontrasterar till den engelska skolans färg- och formkompositioner. Enligt det tyska synsättet ligger fokus på att anpassa växterna efter platsen, för att få bästa möjliga utveckling av såväl enskilda växter som planteringen i sin helhet.

I modern tid har denna vetenskapliga riktning förts vidare av professor Norbert Kühn från Berlin, vars nyligen publicerade verk *Neue staudenverwendung* från 2011 kan ses som en uppföljare till Hansens klassiska tyska gestaltungsprinciper. Kühns bok utgör en omfattande guide till att använda perenner, baserat på modeller från naturen och med tillämpning på bland annat prärie- och stäppträdgårdar.

Fig. 2. Den tyska landskapsarkitekten Heiner Luz (t.h.) tillsammans med Nils Andersen, Splendor Plant, under utställningen Göteborgs lustgårdar 2008, arrangerat av Ulf Nordfjell.

Jämfört med situationen i England, har perenner varit mer vanligt förekommande i de tyska offentliga parkanläggningarna, vanligtvis sammansatta till ståndortsriktiga miljöer. Den ståndortsriktiga växtanvändningen har varit ett centralt inslag i de kontinuerligt förekommande trädgårdsutställningarna, vilka ofta permanentats i form av nya parkmiljöer (Gustavsson, 1995). Von Schoeneich framhåller att studier av växtsociologi, tillsammans med mångårig erfarenhet av att designa planteringar till trädgårdsutställningar och att förvalta dem efteråt, har givit tyska landskapsarkitekter ett verktyg för att skapa perenna mästerverk i offentlig miljö och privata trädgårdar (von Schoeneich, 1994). Inför den internationella trädgårdsfestivalen IGA 1983, i München, anlades ett stort stäpppartat parti med perenner i Westpark. Motsvarande utställning i Stuttgart från 1993, är ett annat exempel på anläggningar där dessa principer har fått internationell uppmärksamhet (Gustavsson, 1995). Bakom anläggningen i Westpark stod Rosemary Weisse som en av de ansvariga landskapsarkitekterna för en växtkomposition med stäppkaraktär på en näringsfattig grusbädd (von Schoeneich,

1994). Anläggningen har fortsatt att utvecklas och blivit en mycket välbesökt plats även efter utställningen. Det lyckade resultatet kopplas till ett samarbete mellan hela kedjan av inblandade personer, från landskapsarkitekten och skötselpersonalen till leverantörer på plantskolorna (Gustavsson, 1995). Även perennanläggningarna från festivalen i Stuttgart har bevarats efter mässan och ingår idag i en stor sammanhängande offentlig park. Här har den tyske landskapsarkitekten Heiner Luz, utbildad i Weihenstephan och i Richard Hansens anda, varit ansvarig för planteringsförslagen. Luz har bland annat förskönat en bäckfåra med fuktälskande perenner (Gustavsson, 1995). En påtaglig del av den övriga perennanvändningen är i likhet med detta fuktstråk inriktad mot vilda arter och arter med vildartskaraktär, bland annat med utgångspunkt från Hansens indelning i livsmiljöer, "Lebensbereiche" (Luz, 1993). Perennplanteringarna från Stuttgart visar en vegetationsgestaltning som konsekvent bygger på ståndortsmässiga principer och mönster. För att åstadkomma en naturlig karaktär har man skapat ett vegetationsmönster uppbyggt av aspektbildare, följearter och högorter som tillsammans bildar en enhet, det vill säga ett fåtal arter som dominerar och frambringar planteringens huvudsakliga karaktär (Luz, 1993).

Holländsk dynamik

Som ett av världens folktätaste länder, har Holland tvingats till ett unikt tänkande kring landskap, i vilket natur och kultur har flätats tätt samman. Bristen på ursprungliga naturområden har gjort att holländska parker mycket ofta har anpassats efter naturens principer och anläggningarna har inte enbart begränsats till de mest lämpade områdena. Det ständigt översvämningshotade landskapet domineras av artificiella element där holländarnas nyskapande kreativitet kan beskådas. När man på 30- och 40-talet planerade att anlägga nya parker i Amstelveen, blev man tvungen att förhålla sig till att området bestod av sankmark. Parkchefen C P Boerse tog sig an utmaningen att utnyttja marken på bästa sätt och istället

för att efterlikna eller konstruera helt naturliga ekosystem, försökte han att dra nytta av omgivningens naturliga förutsättningar med de vilda växternas skönhetsvärde (Leopold, 1992). Parkerna som är i ständig förändring, förvaltas genom att man uppmärksamst följer den naturliga utvecklingen, men samtidigt tillämpar en renodling mot medvetet bestämda, estetiska uttryck. Dessa naturparker, eller "Heemparker" som de kallas på holländska, ställer därför höga krav på en god observationsförmåga och kreativ blick, enat med kunskap om ekologi och praktisk erfarenhet. Under många år ansvarade trädgårdsmästaren Hein Koningen för Heemparkernas dynamiska förvaltningsarbete (Leopold, 1992). Koningen poängterar i *The Dynamic Landscape* (2004, s. 278), att skötseln är lika essentiell för planteringens utveckling som växternas anpassning utefter platsens ståndort. Det flexibla förhållningssätt som man har haft till naturparkernas utformning, står härmed i skarp kontrast till traditionell hortikultur, där utvecklingen är mer statisk. I Amstelveen har skötseln haft stor påverkan för anläggningens utformning och den ursprungliga gestaltningen är bara startpunkten för en process och därmed inte tänkt att bli permanent (Koningen, 2004, s. 258).

Fig. 3. I Ton ter Lindens trädgård i Ruinen tilläts utvalda, fröspridda växter att vara kvar.

Fig. 4. I trädgården i Priona kombinerades vilda och kulturpräglade växter av konstnären Henk Gerritsen.

De holländska trädgårdarna Ruinen (se figur 3) och Priona (se figur 4) är två ytterligare exempel där ett mer naturalistiskt formspråk har utvecklats. I Ruinen lät konstnären Ton ter Linden skapa en trädgård med vild karaktär, där han med inspiration från Amstelveen använde sig av kreativ ogräsbekämpning. Detta innebär att man tillåter viss självsådd och selektivt sparar det ogräs som passar in, vilket gör att gränsen mellan planterade och fröspridda växter blir otydlig (Leopold, 1992). Trädgården i Priona har även den konstnärliga upphovsmän. Den trädgårdsintresserade Henk Gerritsen har här kombinerat vilda och kulturpräglade växter, vilka har blandats i spontana planteringar, där både perenner, annueller och kryddväxter ingår. I den informella Priona-trädgården tillät han växterna att utvecklas fullt ut, vilket även bidrog till den ekologiska funktionen att gynna djurlivet (Leopold, 1992).

Kraftfulla växtuttryck med kvarlämnade, döda stjälkar och fröställningar som får mogna, känns igen från trädgårdsdesignern och plantskolisten Piet Oudolfs gestaltning. I Sverige är Oudolf mest känd som upphovsmannen bakom Drömparken i Enköping, bestående av omfattande sjök av perenner och den

uppseendeväckande Salvia-floden. Parken fick sitt namn efter den samtida boken *Drömplantor*, vilken de två holländarna Henk Gerritsen och Piet Oudolf utgav i mitten på 1990-talet (Dormling, 1996). Bokens underrubrik - *den nya generationen perenner*, syftar på de arter och sorter som Piet Oudolfs plantskola har genererat (Dormling, 1996). Plantskoleverksamheten var något som trädgårdsdesignern Piet Oudolf startade i frustration över att inte kunna hitta de växter som han önskade för sina gestaltningsförslag. Med sin fru Anja, flyttade han ifrån stadslivet ut till landsbygden där de tillsammans öppnade upp sin plantskola utanför byn Hummelo (Kingsbury, 2002). Piet Oudolf (se figur 5) är en av de holländska

Fig. 5. Piet Oudolf arbetandes i sin plantskola, Hummelo, Holland.

plantskolister, som genom sitt framtagande av nya sortiment av perenna växter, anpassade för offentlig miljö, varit betydande för den i Sverige så kallade ”holländska perennvågen” (Leopold, 1992).

En plats där flera av de holländska kompetenserna skulle samlas, blev trädgårdsutställningen Floriaden i Haarlem 2002, vilken bidrog med goda exempel på perennplanteringar i parkmiljö. Här samarbetade Piet Oudolf och Hein Koningén tillsammans med landskapsarkitekten Jacqueline van der Kloet, som var huvudansvarig för uppdraget att utsmycka området kring utställningsplatserna (van der Kloet, 2002). Perennanvändningen fick stort fokus och ett centralt mål var att visa hur park- och rekreationsområden kunde göras mer intressanta genom att addera perenner. Grundläggande var att växterna skulle vara vackra hela året, samtidigt som växtkombinationerna skulle ha relativt låg skötselnivå. Kombinationen med perenner och lökväxter är något som Jacqueline har experimenterat med under många år och som här visades på ett tilltalande sätt, trots sitt krav på sparsamt underhåll. Populära inslag från Floriaden 2002 var särskilt de naturinspirerade perennplanteringarna, ackompanjerade av prydnadsgräs och lökväxter, längs vattnets kantzoner, samt woodlandplanteringar där ett fålskikt skapades under befintliga träd med perenner, biennier, annueller och geofyter (van der Kloet, 2002).

Kunskapsbehov för nyanserad gestaltning med perenner

När det gäller traditionerna inom perennanvändning, kan man konstatera att det ofta är ett onyanserat förhållningssätt till gestaltning, som har resulterat i generella riktlinjer och pragmatiska råd för växtval och skötsel. I brist på kunskap om perenner och dess förvaltning i offentlig miljö, startades ett internationellt nätverk i Europa under 1990-talet. Grunden till det som kom att kallas för ”perennvågen”, lades redan vid den svenska Moviumkonferensen

1992, då ett antal nydanande holländska trädgårdspersoner bjöds in till Alnarp. Något år senare togs ett annat initiativ i England, där verksamma landskapsarkitekter påbörjade att sprida idéer från Tyskland, om hur perenner kunde användas i offentlig miljö (Gustavsson, 1995, muntligt, 2013). Med anledning av att engelska parker ofta saknade perenner, sökte man inspiration från tyskarna, vilka hade visat sig vara kunniga inom området för mer robust perennanvändning. Konferensen ”New trends in planting design” ägde rum i Kew Gardens i London, 1994, där landskapsarkitekten Brita von Schoenaich var samordnare. Kommande år blev det Tysklands tur att återbjuda till Weihenstephans högskola i Freising, där Anita Fischer ansvarade för symposiet med titeln ”Perennials for urban habitats”. Trots en divergerande inställning till principer för växtanvändning infann sig en tydlig vilja till samverkan emellan länderna. Centrala frågor som det rörde enighet om att diskutera vidare, var vikten av kunskap om växtmaterialet, ett dynamiskt tänkande kring planterings utveckling över tiden och behovet att ge skötselfrågan ökad status (Gustavsson, 1995).

Konferenserna rönt stor uppmärksamhet och arrangörerna lyckades dra till sig flera internationellt kända personer, vilket innefattade fler nationaliteter än enbart de två värdländerna. Bland annat bidrog Sverige med erfarenheter genom att Rune Bengtsson föreläste om Enköpings parker, kyrkogården i Njurunda och Umeås trädgård i norr. Budskapet var att understryka vikten av de ansvariga personernas förmåga att entusiasmera de personer som fått i uppdrag att ansvara för planterings utveckling (Gustavsson, 1995). Den tredje konferensen, ”Regnbågen – godbitar ur europeisk trädgårdskultur”, kom också att anordnas genom Movium på SLU i Alnarp och hölls i januari 1996. Här fick de tre länderna England, Holland och Tyskland, presentera valda delar ur sin trädgårdskultur, där bland annat medverkande talare var Brita von Schoeneich (Östman, 1996) och Piet Oudolf (Dormling, 1996). Denna svenska vinterkonferens med en deltagarlista på 230 namn blev stor succé

Fig. 6. Centralgestalterna i Perennial Perspectives under besök i nunneträdgården på Fraueninsel i södra Tyskland, Rob Leopold (i mitten), samt Brita von Schoeneich (t.v. om honom), Rune Bengtsson (bakom) och Anita Fischer (t.h).

och det var uppenbart att ett stort internationellt engagemang för perenner i offentlig miljö nu hade vuxit fram (Dormling, 1996).

Efter dessa förenande symposier, bildades sällskapet "Perennial Perspectives" år 1996, med initiativ från den holländske plantskolisten Rob Leopold. Redan innan detta sällskap bildades, hade medlemmarna träffats under de olika konferenserna med en tillhörande veckolång resa, för att besöka anläggningar i England, Tyskland, Holland och Sverige (Stefan Mattson, intervju, 2013-02-25). Syftet var att utbyta erfarenheter emellan experter från de olika länderna där plantskolister, fröfirmor, landskapsarkitekter, trädgårdsdesigners, forskare, fotografer och andra praktiker deltog (Leopold, 1997, s. 6). Världlandet hade i uppgift att visa upp spännande anläggningar, där medlemmarna fick tillfälle att diskutera och inhämta erfarenheter. Under den dag som ägnades åt själva symposiet, deltog även andra föreläsare samt de konferensdeltagare som hörsammat en mer allmän inbjudan (Stefan Mattson, intervju, 2013-02-25).

En viktig lärdom som holländarna bidrog med under symposiet "Creative ecology and integral landscape design" i Arnhem i juni 1996, var att betona praktisk erfarenhet och konkreta resultat framför teorier. För att bredda den filosofiska debatten om natur och kultur med praktisk insikt, visade man upp kreativa lösningar ur integrerade former mellan natur- och kulturlandskap. Rob Leopold framförde åsikten att praktik erbjuder nyttig information, som bör modifiera och styra teorin och underströk vikten av att bibehålla kontakt med verkligheten, då det ofta finns brist på verklighetsförankring när det gäller förmågan att bedöma planterings utveckling över tiden (Leopold, 1997, s.7). Efter konferensen i Holland, utkom boken *Perennial Preview* (1997), med tio här föreläsande personers syn på perennanvändning. Här skriver bland annat Hans Luz (far till Heiner Luz), Hein Koningen, Piet Oudolf, Ton ter Linden, Henk Gerritsen och Rob Leopold om olika kreativa arbetssätt kring landsskapsdesign med perenna växter.

I efterhand kan man dra slutsatsen att nätverket Perennial Perspectives lyckades med sin ambition att bidra till den perennernas moderna renässans som vi ser idag. Flera av deltagarna, inklusive de svenska medlemmarna Ulf Nordfjell och Stefan Mattson, har vunnit internationell uppmärksamhet för sina anläggningar. Genom sällskapet har de olika angreppssätten för gestaltning med perenner kunnat berika varandra, inte minst genom intressanta utbyten mellan tysk och engelsk tradition. Minst lika viktigt har dock inflytandet från Holland varit och i *Perennial Preview* (1997, s. 76-84) fastslår Willy Leufgen att skickliga plantskolister har haft avgörande betydelse för rörelsen. Utöver ländernas kontrasterande traditioner har styrkan för sällskapet haft att göra med deltagarnas breda bakgrund, vilken har innefattat hela fältet av hortikultur och landskapsarkitektur (Gustavsson, 1995).

Studiens olika exempel

Fyra Årstiders Park

Invigd: 2009

Ort: Sölvesborg

Gestaltad av: Piet Oudolf

Förvaltas av: Parkavdelningen, Sölvesborgs kommun

Intervjuperson: Kristina Höijer, parkchef på Sölvesborgs kommun

Domkyrkoplan

Invigd: 2010

Ort: Göteborg

Gestaltad av: 02landskap Arkitektkontor

Förvaltas av: Park- och Naturförvaltningen, Göteborgs stad

Intervjuperson: Sabina Richter, landskapsarkitekt på 02landskap Arkitektkontor

Kajplats01

Invigd: 2001

Ort: Malmö

Gestaltad av: NOD – Naturorienterad Design

Förvaltas av: MKB Fastighets AB

Intervjuperson: Johan Paju, landskapsarkitekt på
PAJU Arkitektur och Landskap

Haga kyrkoplan

Invigd: 2008

Ort: Göteborg

Gestaltad av: Elisabeth Lindgren

Förvaltas av: Park- och Naturförvaltningen, Göteborgs stad

Intervjuperson: Elisabeth Lindgren, landskapsarkitekt
på Park- och Naturförvaltningen, Göteborgs stad

Olskroken minipark

Invigd: 2001

Ort: Göteborg

Gestaltad av: Holmberg & Strindberg trädgårdskonsulter

Förvaltas av: Poseidon Bostads AB
– trädgårdsentreprenör Green Landscaping

Intervjupersoner: Mona Holmberg och Ulf Strindberg

Klosterparken

Invigd: 1990

Ort: Enköping

Gestaltad av: Stefan Mattson

Förvaltas av: Parkkontoret, Enköpings kommun

Intervjuperson: Stefan Mattson, f.d. stadsträdgårdsmästare i Enköping

Fyra Årstiders Park

Denna text bygger på en intervju genomförd den 9 juli 2012, samt en telefonintervju genomförd den 1 oktober 2012, med Kristina Höijer, parkchef på Sölvesborgs kommun.

Det är en ovanligt kall vinterdag i februari 2005. I Sölvesborgs öde hamn traskar en ensam man omkring fram och tillbaka i blåsten. Mannen muttrar något på holländska när han går över de ojämna markplattorna som sprängts loss av pilträdens rötter. Om någon av en händelse hade haft vägarna förbi denna plats, vilket inte skedde särskilt ofta, måste de ha undrat vad i all världen som försiggick, när de skymtat denna märkliga man över den förvuxna måbärshäcken. Efter en halvtimme i kylan har Piet Oudolf tagit ett beslut.

Bakgrund

Kristina Höijer är landskapsarkitekt och arbetar som parkchef på Sölvesborgs kommun sedan 2001. När vi träffas nere i Sölvesborgs hamn en solig vardagseftermiddag är det fullt med folk som njuter av sommarvädret i Fyra Årstiders Park. Så gott som alla bänkar är upptagna längs den långa strandpromenaden, kantad av en mångfald perenner och höga gräs. Kristina berättar att parken är väl använd under alla dagens timmar. På förmiddagen avnjuter byggarbetarna sin frukost här, medan kontorsarbetarna kommer till hamnen med sina lunchlådor, och senare på eftermiddagen är det skolungdomar som dominerar bland användarna. I övrigt används parken under hela dagen av människor som promenerar och tittar på blommor. Fyra Årstiders Park blev ett av Kristina Höijers första projekt i den blekingska småstaden. När jag ber henne att berätta om bakgrunden till projektet understryker hon hur viktigt det var att ha någon som argumenterade för det gröna i kommunen;

När jag började här 2001, så hade vi en stadsarkitekt som hette Jan Lagerås. Han tyckte jättemycket om växter, buskar och träd, så jag behövde egentligen aldrig diskutera om vi skulle ha växter på en plats, utan det handlade om vilka växter vi skulle ha var. Det var ett rätt så härligt utgångsläge, till skillnad från en del av mina kollegor, där man kanske bara får baxa in lite parkmark i sista sekund (Kristina Höijer, telefonintervju, 2012-10-01)

Initiativ och projektorganisation

Kristina förklarar att satsningen på en ny park var stadsarkitekten Lagerås förslag. Diskussionen om de besvärliga plattorna, som orsakade att hamnens besökare ofta snubblade, hade funnits en längre tid och till slut blev Kristina ombedd att gestalta om platsen. Parkchefen insåg från början att det behövdes ”en listig plan”, som hon själv uttrycker det, för att kunna göra den park som hon drömde om. ”Om jag själv skulle ha gått till politikerna och bett om att få pengar, så hade jag väl kanske fått pengar till att vända på plattorna på sin höjd”, förmodar hon. Kristina såg sin chans när hon fick höra talas om att den holländske trädgårdsdesignern Piet Oudolf skulle komma på Sverigebesök till Alnarp och gästföreläsa i februari 2005. Inför det stundande besöket frågade hon kommunpolitikerna om hon fick bjuda in honom till Sölvesborg, vilket godkändes.

Under hösten 2004 skrev Kristina brev till Piet Oudolf och frågade om han hade lust att komma till Blekinge i samband med Alnarpsvistelsen. I brevet bifogade hon foton och turistbroschyrer från Sölvesborg och beskrev den aktuella platsen så väl hon kunde. ”Han hade en lucka i sitt schema, så han sa att han kunde komma och titta i alla fall - men han lovade inget”, återger Kristina.

Fig. 13. I Fyra Årstiders Park möts man på högsommaren av ett hav av perenner i röda, rosa och lila toner. Här ses grekvädden *Knautia macedonica* vaka i vinden, tillsammans med axbetonika, *Stachys pradica* 'Rosea', stäppsalia *Salvia nemorosa* 'Amethyst' och gräset *Sporobolus heterolepis*.

Vid besöket den kalla februaridagen antog Piet emellertid uppgiften och ett unikt samarbete initierades mellan holländaren och Kristina. Tillsammans diskuterade de vad som skulle kunna passa på platsen och snart följde ett intensivt skissarbete. Holländaren tog fram bilder, kollage och växtlistor som sedan skickades fram och tillbaka mellan Sverige och Holland. Kristina berättar att det delvis var en ny växtvärld som öppnades, med alla främmande perenner som Piet pratade om. Trots ett starkt intresse för perenner, var en stor del av växtnamnen i holländarens listor växter som hon aldrig hade hört talas om tidigare. Kristina förklarar att information om de aktuella perennerna (se bilaga 2a) vid denna tid var mycket begränsad och i princip endast fanns tillgänglig i Oudolfs egna böcker.

Gestaltning

Den långsträckt parken ligger sida vid sida med havets salta stänk. Vålvda träbroar förbinder den kilometerlånga strandpromenaden med båtplatserna intill (se figur 18). Sölvesborgsborna har fått en ny trädgård i ett ovanligt generöst format. Perenner med ett stort inslag av gräs skärmar av plattgången på båda sidor om besökaren, samtidigt som växternas höjd tillåter fri sikt ut mot vattnet. Om man vill kan man slå sig ned på någon av de bänkar som regelbundet återkommer i runda platsbildningar. Det första intrycket av de stora sjoken av perenner är att stor tanke har funnits bakom färgstämningen, men det visar sig vara motsatsen. "Piet planerar sina miljöer efter formen på växterna, inte så mycket efter färgen som många andra, och som säkerligen jag själv också hade gjort" upplyser Kristina. Utöver den väl genomtänkta kompositionen finns det flera smarta lösningar för att uppbära planterings hållbarhet. För att undvika tramp i planteringen har stickiga gräsarter, bland annat glansälvväx *Sesleria nitida*, placerats strategiskt vid de platser där folk kan lockas till att ta en genväg (se bilaga 2b). En hemlig gång, i form av en medvetet lämnad korridor mellan perennerna och avenbokshäcken, har underlättat rensning av ogräs i häcken.

Som namnet anger, erbjuder parken något under varje årstid. Våren är lök- och knölväxternas tid med stjärnhycint, iris och kungsängslilja, kombinerat med smörboll. Under juni påbörjar perennernas blomning som genom att avlösa varandra fortgår hela hösten fram till frostens ankomst. Gräsen som vuxit sig högre, färgas och erbjuder ett färgfyrverkeri tillsammans med perennernas fröställningar. Hösten, menar många, är en höjdpunkt i Piet Oudolfs parker. Vintertid står ännu den robusta växtligheten i givakt och blir klädd i frost, is och snö.

Fig. 14 - 22. Årstidsväxlingarna i Fyra Årstiders Park från vår till vinter.

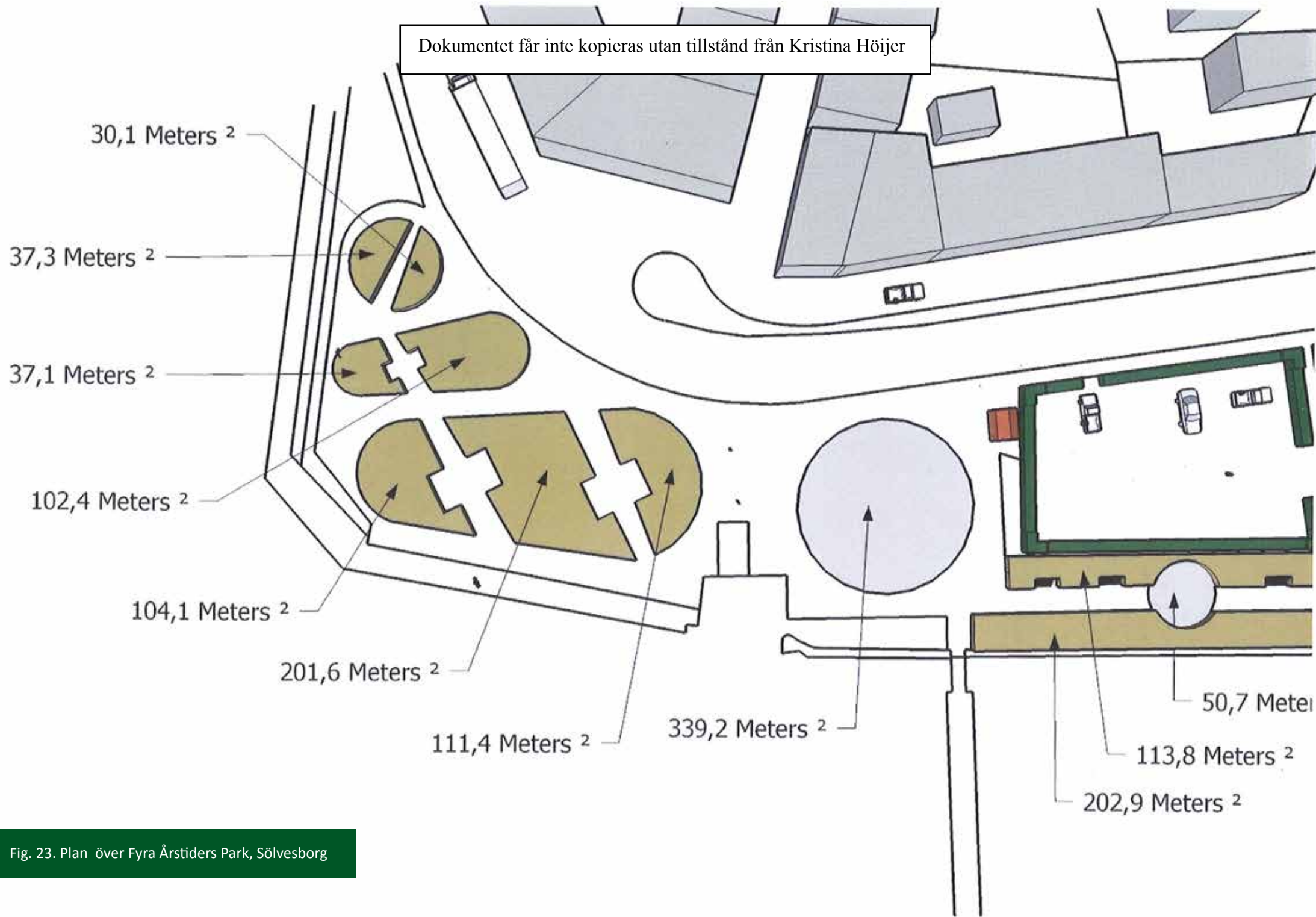
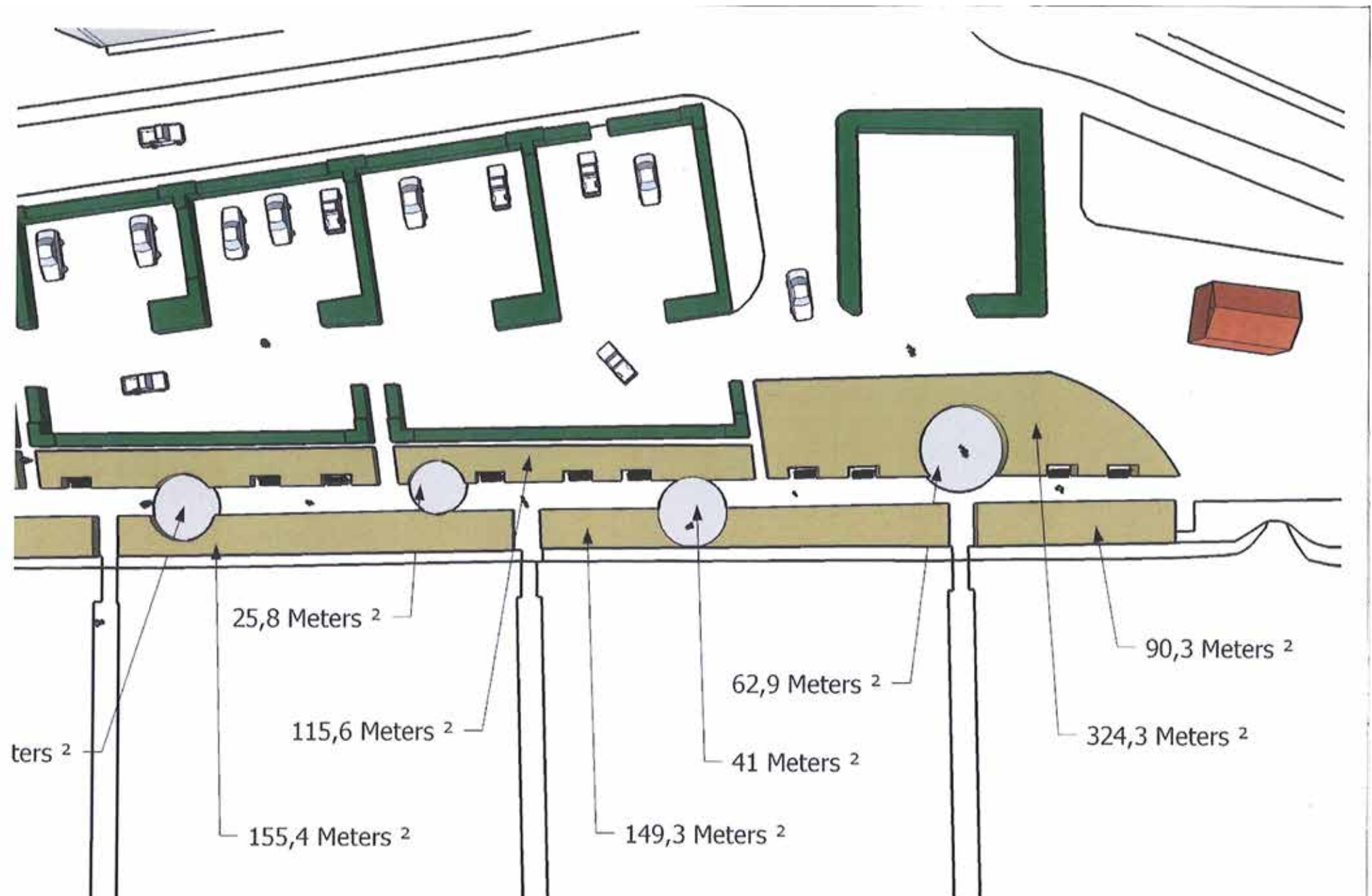

Fig. 23. Plan över Fyra Årstiders Park, Sölvesborg

Platsens förutsättningar

Något som Piet och Kristina diskuterade mycket var hårdigheten hos växterna. Man hade tidigare gjort lyckade experiment i Enköping med nya spännande perenner, som hittills varit oprövade i Sverige. Emellertid är inlandsklimatet i Mälardalen och kustklimatet i Sölvesborg två skilda saker, förklarar parkchefen. I Fyra Årstiders Park måste perennerna vara tåliga för salta vindar och torka. Samtidigt var en viktig parameter att väga in, hur mycket som de vågade prova sig fram när det gällde växtvalet. Eftersom det var kommunala pengar som de ansvarade för, blev beslutet att hålla den experimentiella andelen låg. Ungefär 80% var säkra kort, medan resten av arterna planterades på prov.

Kristina uppskattar att det idag är runt 10% av perennerna som man fortfarande håller på att experimentera med. Hon menar att arbetet med växtbäddarna aldrig blir helt färdigt, utan att processen att undersöka fortsätter. Man har i Sölvesborg noterat att växter ibland har så kallade mellanår; det vill säga, att de perenner som fungerar bra en säsong, året därpå kan uppträda mindre bra. På grund av dessa växlingar är man försiktig med att döma ut en perenn i förtid och accepterar de få skönhetsfläckarna. Parkavdelningen upplever att det i allmänhet bara är personalen som lägger märke till de enstaka skavankerna och att den stora massan som besöker platsen bara ser hur fint det är.

Vissa växter har man trots allt tvingats att ge upp med åren. ”Röllikan är en sådan. Den är jättefin, men det är för mycket jobb med att dela och flytta”, fastställer Kristina. Utöver den olägenhet som man har haft med röllikan (se figur 24), har några sorter kärleksört och salvia visat sig ha dålig hårdighet och även lampborstgräset *Pennisetum alopecuroides* 'Cassian' har dött bort. Som lösning har man använt sig av den grundpalett som finns i den ursprungliga växtlistan och bytt ut känsliga perenner mot de välfungerande i de luckor som

Fig. 24. Röllikan *Achillea* 'Hella Glashoff' vill inte trivas i Fyra årstiders park.

uppstått. Arterna, som från början var omkring 90 till antalet, har på så vis minskat något i antal, men helhetsintrycket är i gengäld gott och till synes opåverkat för de som besöker platsen. Kristina konstaterar att växterna ändå utvecklar sig åt olika håll, vilket gör att ritningarna aldrig stämmer till hundra procent med verkligheten. Huvudsaken är att rätt växt hamnar bredvid rätt växt. Parkchefen understryker att det är viktigt att de jobbar i Piet Oudolfs anda och anser att han ska kunna komma tillbaka om tio år och känna igen sin park.

Finansiering

När den holländska designern hade färdigställt sina ritningar, fick Kristina och hennes kollega, stadsarkitekt Jan Lagerås, försöka förklara för politikerna vilken exklusivitet det var att Piet Oudolf hade tackat ja till att rita en park åt lilla Sölvesborg. Det visade

Fig. 25. Parkchef Kristina Höijer visar en problemyta där röllika och kärleksört skulle ha vuxit bredvid varandra.

sig vara svårt att erhålla förståelse från personer som inte var insatta i växtvärlden. För att få med sig politikerna, drog Kristina liknelsen vid att det vore som om Ronaldo eller Maradona kom och spelade i Mjällby AIF eller att Tiger Woods kom ner till den lokala golfklubben. Hon nämnde också att designern för tillfället hade ansvar för gestaltningen av Millennium-parkerna i New York. Med dessa åskådliggörande bilder, började politikerna förstå att det

var en framstående person som hade antagit uppdraget att skapa en park åt staden. Kristina berättar att hon har kollegor som senare har efterfrågat växtdesignerns tjänst och fått ett nej. Hon uppfattar att det var mycket tur och vissa tillfälligheter som låg bakom att Piet Oudolf tackade ja till att rita en park åt Sölvesborgsborna. Av betydelse var att holländaren hade en lucka i sitt schema vid denna tidpunkt, samtidigt som han fattade tycke för platsen och dess förutsättningar.

Kristina anser att politikerna i Sölvesborg var modiga som satsade på projektet. I samma stund som politikerna klubbade igenom förslaget för Fyra Årstiders Park, fick kommunens skolor ett besked om mindre resurser. Det var ett mycket kontroversiellt projekt på så vis, berättar Kristina och återger de reaktioner som hon fick när projektet presenterades offentligt för första gången under en trädgårdsdag på orten. Här möttes hon av ilskna människor, som var upprörda över att miljoner satsades på parkmiljön, samtidigt som kommunen lade ner skolor på landsbygden. Förutom politikernas beslut, uppfattar Kristina att kommunens tidigare stadsarkitekt hade en positiv effekt för processen;

Man lyssnade väldigt mycket på det Jan sa. Även om de [politikerna] inte förstod att vi skulle få hit Ronaldo eller Maradona, så om Jan sa att det här är något jättebra - det här måste vi satsa på, så lyssnade de på honom. (Kristina Höijer, telefonintervju, 2012-10-01)

Det visade sig att Kristina skulle möta fler hinder på vägen innan parkens existens var obestridd. När politikerna väl hade övertygats och det stod klart att den nedgångna hamnen i Sölvesborg skulle rustas upp, blev finansieringen ett bekymmer. Vid upphandlingen 2007, var anbuderna höga och den budget man hade till förfogande räckte inte till. För att projektet skulle kunna genomföras, fick man prioritera bort och tänka om. Marktegel, planerat i samma färg som de intilliggande byggnaderna, fick utsträngas framför ett billigare markmaterial i betong. Man sparade också in medel

genom att tillverka egna bänkar åt parken. För att ytterligare ta vara på resurserna behövde man göra något åt anläggningskostnaden. Parkavdelningen kom därför fram till att försöka göra så mycket som möjligt på egen hand av planteringsarbetet. Den kommunala personalen drev följaktligen igenom den stora insatsen, att plantera de sammanlagt 5000 m² stora ytorna egenhändigt, under två månaders tid.

Anläggning och underhåll

Den första veckan fortskred arbetet långsamt. Det var viktigt att vara noggrann med de angivna planteringsavstånden och Kristina var den som ansvarade för att placera ut växterna efter planteringsplanen. För att effektivisera planteringsarbetet fick man på parkavdelningen nytta av sin uppfinningsrikedom. Med support från Arbetsmarknadsenheten lät man tillverka tre typer av snören, vilka hade knutar på regelbundna avstånd. Knutarna fick varsin färg

Fig. 26. Parkpersonalen Viveca och Sven planterar vid linornas markeringar i Fyra årstiders park.

som indikerade ett visst c/c-avstånd. Linorna spändes sedan upp över växtbäddarna (se figur 26), där knutarna blev tydliga markörer för var plantorna skulle sättas. Med snörens hjälp kunde vem som helst placera ut plantorna, vilket bidrog till ett mer rationellt arbete. På parkavdelningen har man senare haft fortsatt glädje av denna metod i andra projekt.

I Oudolfs parker, menar parkchefen, att det är lättskött och att man inte ska behöva klippa och dela plantor som i traditionella perennplanteringar. Hon uppskattar att planteringarna i Fyra Årstiders Park kräver en tredjedels jobb, jämfört mot en ”vanlig” perennrabatt. Det finns en väl strukturerad plan för den fortlöpande skötseln, inte olik den rutin man har för Drömparken i Enköping. Tidigt på våren, direkt efter att snön har försvunnit, trimmar man ned alla vissna blomställningar. Sedan följer en omfattande ogrärensning under april. Efter en stor tidig insats upplever Kristina att man har en mycket intensiv skötsel under resten av växtsäsongen. De ogrädragningar som sker under sommaren är sparsamma. På hösten återstår eventuell komplettering och lökplantering.

Erfarenheter

Kristina är nöjd med hur skötseln har fungerat. Man har organiserat underhållet genom att låta en person ha huvudansvar att se över planteringsstatus. Denna person tittar efter luckor och tar beslut om man behöver beställa mer av någon planta eller kanske tvärt om gräva upp någon växt som har vuxit för kraftigt. Kristina understryker att det är viktigt med engagerad personal som känner att det de sköter om är värdefullt. ”Det hänger jättemycket på vad man har för personal. I samband med att vi gjorde den här parken så fick jag en tjej som är jätteengagerad och älskar perenner”, berättar hon. Här såg parkchefen en möjlighet. När det var dags att begära pengar till investering frågade hon samtidigt efter pengar till skötsel och en utökad tjänst för att ta hand om den nya anläggningen. Detta

har visat sig vara ett lyckat drag som varit avgörande för parkens underhåll.

Vidare betonar Kristina särskilt betydelsen av att använda en bra jord. Vid anläggningen av den nya strandparken fick man ett jordlass där ogräs följde med, vilket höll på att förstöra hela planteringen. I detta fall var man snabb med att åtgärda problemet direkt och fick kontroll över ogräset. Kristina framhåller att det gäller att vara med från början när ett sådant missöde sker.

När jag frågar Kristina om hon hade gjort något annorlunda idag, så säger hon att projektet ännu är så pass nytt att hon inte kommit dithän. Däremot har hon önskan att erbjuda mer information om växterna för de som besöker Fyra Årstiders Park. I Sölvesborg finns det ett stort allmänt intresse för trädgård, något som Kristina vill främja genom att ta fram lättlästa växtskyltar så att besökarna ytterligare kan ta del av växterna i hamnen och inspireras; ”Det är något som är roligt med just offentliga parker, att det inspirerar folk till att göra något annorlunda i sina trädgårdar.”

Den opinion som parkavdelningen fick erfara initialt bland kommuninvånarna, har sedan parken iordningställts vänt och Kristina menar att det bara har varit positiva ord från invånarna sedan anläggningen väl kom på plats. Parkchefens ståndpunkt är att det inte finns något mer demokratiskt projekt att använda pengar på än en park, eftersom alla kan nyttja den. Parken har dessutom lockat till åtskilliga studiebesök från långväga besökare. Kristinas uppfattning är att man är stolt över den nya hamnen och att invånarna visar upp parken för sina vänner och turister.

Framtiden ser ljus ut för Fyra Årstiders Park och Kristina upplever att strandpromenaden mer och mer blir en framsida för Sölvesborg. Man planerar idag att bygga en cykelbro i anslutning till anläggningen, vilket parkchefen hoppas kommer att göra platsen ännu mer tillgänglig.

Fig. 27. Extra glada för blomsterprakten är båtägarna i Sölvesborgs hamn.

Domkyrkoplan

Denna text bygger på en intervju med Sabina Richter, landskapsarkitekt på 02 Landskap Arkitektkontor, genomförd den 9 oktober 2012.

På ett gammalt, gulnat ark med snirklig handstil kan man uttyda de latinska namnen *Ailanthus altissima*, *Liriodendron tulipifera* och *Mespilus germanica*. Dokumentet som har upphittats ur ett arkiv, härstammar från 1856 och är en förteckning över inköp av vedartat växtmaterial för Domkyrkoplan i Göteborg. Det sköra arket med bläckskrift vittnar om en svunnen tid då platsen ska anläggas med exotiska träd och buskar.

150 år senare, har platsen hunnit ta ny skepnad många gånger och i detta skede finns litet av originalplanen kvar. Den kulturhistoriska platsen som har varit ouppmärksammanad en längre tid, tycker man nu förtjänar ett bättre öde och ett arkitektkontor får uppdraget att skapa en modern park med respekt för historien.

Bakgrund

Under 2002 startade Sabina Richter företaget 02landskap i Göteborg tillsammans med en yrkesverksam landskapsarkitekt och en arkitekt. De tre kvinnorna hade tidigare arbetat runt om på andra kontor i Göteborg, men ville av olika anledningar hitta en ny arbetsplats. Eftersom staden för tillfället erbjöd många arbetstillfällen såg de chansen att sammanstråla för att prova något eget. Med årens gång har 02landskap utökats och man har idag nio anställda på kontoret, i huvudsak landskapsarkitekter. Företaget jobbar brett och gestaltar allt från bostadsgårdar och parkmiljöer till kyrkogårdar, vägmiljöer och konstruktioner.

Initiativ och projektorganisation

Firman 02landskap blev inkopplade på uppdraget att omgestalta Domkyrkoplan, genom att de 2007 kontaktades av

stadsbyggnadskontoret i Göteborg. Med tiden har Sabina funnit att typen av uppdrag har blivit mindre viktiga och istället fäster hon vikt vid vilka man jobbar emot och att projektgruppen är engagerad. I projektet med Domkyrkoplan hade man en väl sammansatt arbetsgrupp och en mycket drivande projektledare från Stadsbyggnadskontoret, som var mån om att få igenom en upprustning och nygestaltning. Dessa faktorer var en viktig förutsättning för uppdragets välgång, menar landskapsarkitekten. Den centrala platsen bidrog till att projektet hade många inblandade aktörer. Inledningsvis träffades 02landskap och representanter från de olika berörda förvaltningarna; beställaren Stadsbyggnadskontoret, Trafikkontoret, Fastighetskontoret, Svenska Kyrkan, och Länsstyrelsen, samt från fastigheterna runt omkring Domkyrkoplan.

Vid detta första uppstartsmöte, fanns det redan tydliga ramar att jobba utifrån. Som grund hade Länsstyrelsen genomfört en utredning av platsen och ett anlita konsultföretag hade sammanställt en analys. Med dessa dokument hade beställaren beslutat att Domkyrkoplan skulle förbli en sluten, grön parkmiljö istället för att förvandlas till en hårdgjord och öppen piazza, som det stundtals hade varit tal om. Därmed var riktningen fastställd mot att man ville arbeta i enlighet med platsens ursprungliga karaktär.

Efter att projektgruppen hade diskuterat vad man ville förändra och vilka delar som de berörda uppfattade som positiva och negativa, tog 02landskap fram en programskiss över grundidéerna. Från projektets uppstart till att parken stod klar 2010, skulle det bli många turer fram och tillbaka bland intressenterna. Särskilt Länsstyrelsen var mycket involverade när det gällde utformandet och hade synpunkten att det skulle bevaras så mycket historiskt material som möjligt. Sammanställningen utvecklades så småningom till en sista grovskiss som kalkylunderlag och man kunde efter detta fastställa ett belopp för hela anläggningens finansiering.

Fig. 28. En av finplanteringarna på Domkyrkoplans framsida i juni med stäppsalia *Salvia nemorosa* 'Ostfriesland', blodnäva *Geranium sanguineum* 'Album', lammörön *Stachys byzantina* 'Silver Carpet' och vit bollök *Allium stipitatum* 'Album'.

Fig. 29. Perennerna upptar stora ytor på Domkyrkoplan. Här ses en matta av myskmadra *Galium odoratum* och brunnäva *Geranium phaeum* 'Album'.

Fig. 30. Samma finplantering som fig. 32 i september, där stäppsalian kompletteras med kärleksört *Sedum* 'Herbstfreude'.

Fig. 31.

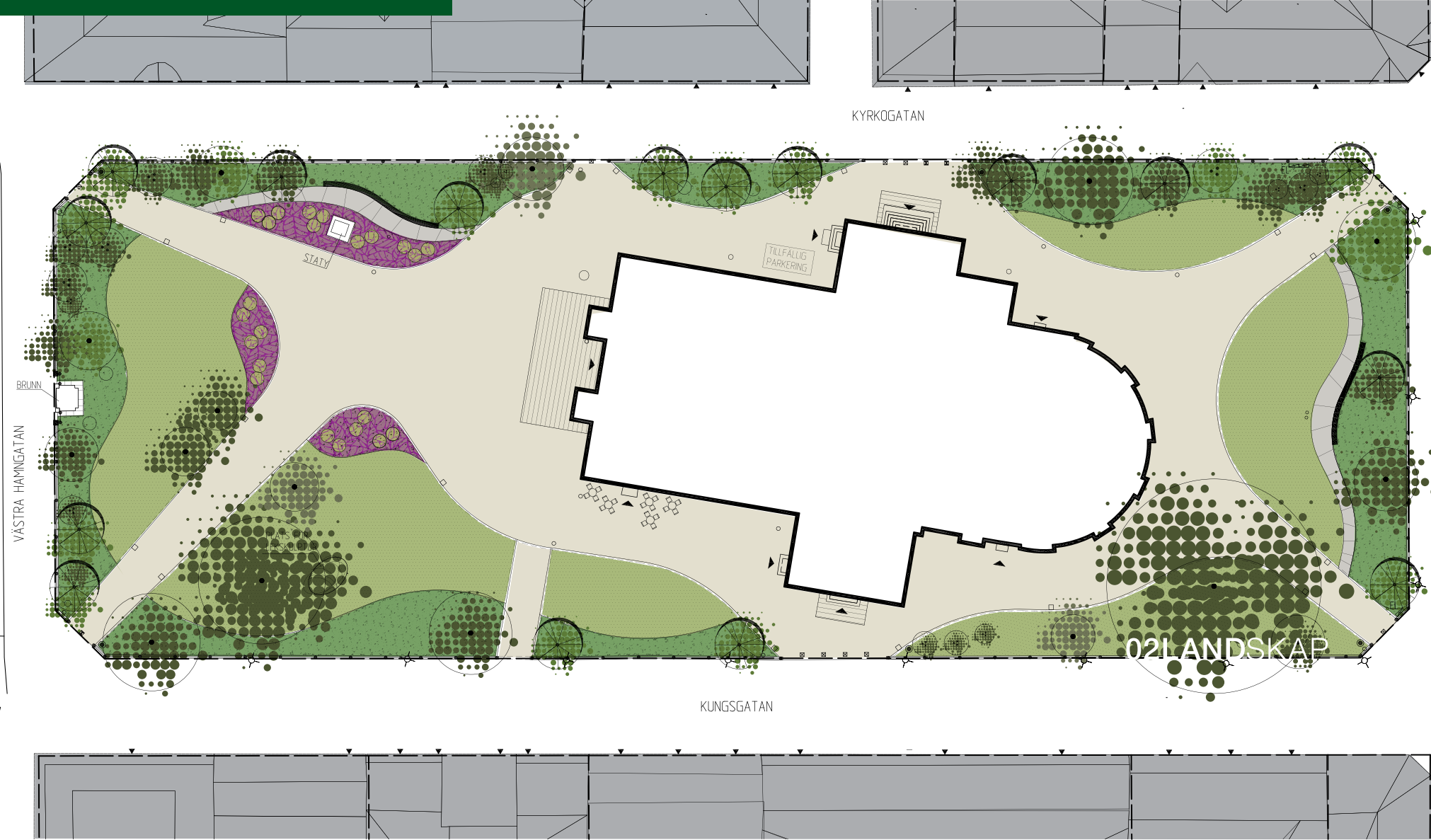

Fig. 32.

Fig. 33

Fig. 34. Illustrationsplan över Domkyrkoplan, Göteborg

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Sabina Richter

Gestaltning

Domkyrkans placering inom stadens vallgrav, inramas av de gatstensbelagda gångstråken Kungsgatan och Kyrkogatan. De myllrande gågatorna med butiker och caféer genomkorsas vid Domkyrkoplan av huvudgatan Västra hamngatan, vilken ständigt är trafikerad av bilar och spårvagnar. På Domkyrkoplan, som skulle bli en grön oas i centrala Göteborg, var växterna ett särskilt viktigt inslag, då den övergripande idén var att man skulle spela på kontrasten mellan det hårda stadsrummet och den mjuka grönskan. För Sabinas del har alltid växtmaterialet varit något hon brunnit för. Hon nämner att växter tillför variation på en plats, med den positiva egenskapen att levandegöra årstiderna.

I samband med Domkyrkoplans upprustning skedde en stor utgallring av äldre buskmaterial som inte var tidsenliga, exempelvis rhododendron, vilka skapade en tät avskärmning. Det mesta av det befintliga växtmaterialet fanns längs med staketet och medförde att det var svårt att se in och ut ur parken. Med målet att erhålla en visuell kontakt mellan gata och park och samtidigt vinna en underlättad skötsel, dominerades den nya vegetation utmed staketet av perenner. Planteringen är uppbyggd av stora ytor med marktäckande perenner, bland annat ormöga *Omphalodes verna*, hasselört *Asarum europaeum* och brunnäva *Geranium phaeum* 'Album', planterade i böljande former. Ur de lägre perennerna sticker det upp solitärer som majbräken *Athyrium filix-femina*, fingerborgsblomma *Digitalis purpurea* 'Alba' och silverax *Actaea racemosa*. De höga perennerna har särskilt trivts bra, berättar Sabina.

I planteringen har man ett sparsamt inslag av buskar och ett fåtal träd, både äldre och nyplanterade, som utgör enskilda individer (se figur 36). De blommande perennerna skulle genom sin placering vara synliga för såväl parkbesökare som det passerande folket på gatorna runt omkring. Om alla perenner hade grupperats någonstans

i mitten, hade man inte upplevt dem på samma sätt, menar Sabina.

För inspiration hade 02landskap nytta av arkivbilder och en växtlista från 1856, som härstammade från inköpen när man ursprungligen anlade parken kring domkyrkan. Några perenner fanns inte med på den gamla växtlistan, utan blev ett helt nytt tillskott på Domkyrkoplan. Däremot var original-växtlistan, tillsammans med andra samtida växtlistor ett stöd för det vedartade materialet, där flera exoter ingick som ett extra spännande inslag. ”Till exempel gudaträdet som står där nere och tulpanträdet finns med på de listorna”, berättar Sabina.

Istället för gräs under buskarna, vilket både är svårskött och stjälp näring från det vedartade materialet, blev perenner ett fördelaktigare val som dessutom skulle förhöja parkens estetiska värde. En ytterligare poäng med att den stora andelen växtmaterial koncentrerades till kanterna, var att bibehålla inbjudande gräsytor att sitta på under sommarhalvåret (se figur 34). I mitten av parken, rakt framför kyrkobyggnadens entré, har man inte desto mindre

Fig. 35. Perennmattorna som i huvudsak löper längs med staketet på Domkyrkoplan, har kombinerats med ett sparsamt inslag av buskar och träd.

satsat på tre finplanteringar med extra blommande fågling i färgtemat blått och vitt (se figur 28, 30 och 31). Perennerna anisört *Agastache* 'Blue Fortune', praktnäva *Geranium* 'Jolly Bee' och kärleksört *Sedum* 'Herbstfreude' har här fått sällskap av lökväxter, pioner, rosor och buxbom.

Platsens förutsättningar

Det fanns tydliga ramar för 02landskap att förhålla sig till vid platsens gestaltning. ”Vi fick väldigt uttryckligt ifrån beställaren att hon ville att vi skulle göra en modern park med respekt för historien”, förklarar Sabina. Ett krav var att man måste behålla staketet som omgärdar hela ytan, eftersom det enligt originalplanen skulle vara en sluten, grönskande fristad. Länsstyrelsen ansåg att det var viktigt att ta hänsyn till den historiska kontexten och ville dessutom att staketet skulle målas i originalfärgen gråsvart. Länsstyrelsen var också högst deltagande i diskussionen angående gångsystemets utformning. Den gamla slingrande linjeföringen hos grusgångarna har återskapats efter de ursprungliga ritningarna, med undantag för en ny sträckning, som lades till av praktiska skäl. Här uppstod olika åsikter om den aktuella grusgången borde göras krökt, i stil med resten av gångsystemet, eller helt avvika med en rak sträckning, vilket blev det slutliga utförandet. De övriga tillägg som man har gjort i parkens vägnät, i form av betonggångarna med de svängda bänkarna, är i ett tydligt avvikande, modernt material.

Viktig att ta hänsyn till, var att domkyrkans baksida tidigare hade varit en begravningsplats. Man lät här ingjuta en biblisk text i marken för att minna om de begravda personerna. Det historiska växtmaterialet, som hade utgjorts av träd med hängande habitus, återplanterades med bland annat hängbok och hängbjörk för att förstärka den dystra stämningen. Blad- och blomfärger blev också en betydande aspekt att väga in eftersom man skulle tillgodose kyrkans önskemål om dova toner. Förutom en rosablommande näva som har slunkit in, går allt växtmaterial i vitt och blått runt

Fig. 36. Biennen *Digitalis purpurea* 'Alba' lyser symboliskt vitt i begravningsdelen av Domkyrkoan.

om begravningsplatsen. Lågmälda marktäckare som skugggröna *Pachysandra terminalis* och myskmadra *Galium odoratum* växer här tillsammans med vitblommande praktfunkia *Hosta crispula*, turkisk julros *Helleborus orientalis* 'White lady' och fingerborgsblomma *Digitalis purpurea* 'Alba' (se figur 36).

Platsens användning

Den tidigare övervuxna och bortglömda parken som nu har vaknat till liv, har uppbådats en mycket positiv respons bland invånarna. Särskilt den rika blomningen som planteringarna erbjuder är uppskattad bland brukarna, uppger landskapsarkitekten och Svenska Kyrkan har utökat sin användning av utemiljön betydligt. Från att ha använt parkytan vid enstaka tillfällen har man nu processioner under vår och höst och kyrkans julevenemang har fått större omfattning.

Med hjälp av platsens nya gestaltning har det blivit lättare att gena över Domkyrkoplan och ytan används av många som en passage över korsgångarna. Sedan man har öppnat upp staketet på fler punkter, underlättas genomgång för dem som är på väg till jobbet eller vill nå olika delar av området när man handlar i kvarterets butiker. På sommaren, säger Sabina att användningen utökas från att vara passage till en extremt befolkad kvarterspark, som används av många olika brukargrupper. Extra omtyckta är bänkarna som står omgivna av perennplanteringar och skänker en mer avskild sittplats. Bland de mest frekventa användarna nämner hon folk som äter sitt lunchpaket och småbarnsmammor som söker en lugn sittplats. Sabina poängterar att innerstaden inte erbjuder så många ställen att sätta sig på och amma eller mata bebisen. Utöver dessa grupper ser hon besökare som bara sitter ned och kopplar av i den gröna miljön och ungdomar som sitter på gräset under soliga dagar.

Underhåll

Sabina har sedan tidigare en ganska dyster erfarenhet av perennytors skötsel och upplever att det som regel inte har avsatts tillräckliga resurser för ändamålet. På Domkyrkoplan tycker hon att skötseln har fungerat väldigt bra över lag, även om hon ibland önskar att man förnygrade och fyllde på med plantor lite oftare. Ambitionsnivån för underhållet var från början mycket hög och man siktade på att ha en skötsel i samma nivå som byggnadsminnesförklarade Trädgårdsföreningen i Göteborg, där man har egen personal. I efterhand visade sig detta inte vara något rimligt mål och idag är det Park- och Naturförvaltningen som sköter parken.

Eftersom Domkyrkoplan har en påtagligt central plats i staden, med många människor som passerar varje dag, anser Sabina att parkens omvårdnad bör vara relativt resursintensiv. Platsen är under uppsyn av många, vilket landskapsarkitekten nämner är till parkens fördel och understryker att det i utkanten av staden hade

varit svårare. Här ringer allmänheten och klagar om inte grönytan håller standarden. Den centrala platsen gör även att samtliga deltagare i arbetsgruppen har goda möjligheter för tillsyn. Sabina själv passerar Domkyrkoplan dagligen på väg till sin arbetsplats och observerar parken mycket väl. Då Sabina tidigare har arbetat på Park- och Naturförvaltningen har hon dessutom god kontakt med de personer som sköter parken. Det är på så vis naturligt att föra en dialog med sina gamla kollegor och det händer ibland att hon stannar till och pratar med de som sköter parken utanför arbetstid. Hon förklarar att man från kontorets sida lade ner mycket energi på projektet och att man därför drivs att följa upp parken med personligt engagemang.

Eftersom Park- och Naturförvaltningen har varit med under hela projektets gång, upprättades ingen skötselplan. Ibland ligger skötselåtgärderna inte i fas, då det är många anläggningar som ska skötas över hela staden. Orsaken menar landskapsarkitekten är att förvaltningen lider av begränsade resurser och att man har överskattat sin förmåga över vad man hinner med att göra. Problemet gissar Sabina är att de som sitter i ledet och skissar, inte är samma personer som sedan är ute och rensar ogräs och hon tror att kopplingen mellan planerare och skötselpersonal inte alltid fungerar.

Erfarenheter

Med den stora andelen marktäckande perenner som projektet fyller, delger Sabina att det inte var en helt oriskabel satsning.

Det var viktigt att det skulle fungera. För när något går ut, så har Park och Natur garanterat att de måste plantera nytt. Och de har varken resurser eller tid att göra det kontinuerligt. (Sabina Richter, intervju, 2012-10-09)

Beställaren som också skulle ansvara för skötseln, har varit med hela vägen och godkänt växtvalen. När 02landskap hade ett färdigt

växtförslag kontrollerades detta hos Park- och naturförvaltningen. Där fick kunniga personer avgöra vilka arter som var mest pålitliga, vilket ledde till en gallring av växtmaterialet i ett tidigt stadium. Sabina tror att denna granskning var avgörande för att få igenom förslaget med den stora mängden perenner. Utan kontrollen menar hon att Park- och Naturförvaltningen förmodligen inte hade gått med på de vidsträckta perennyterna.

Landskapsarkitekten är nöjd med helheten av den upprustade parken och är glad att planteringarna har vuxit sig frodiga. Hon nämner att en akilleshöl i anläggningens gestaltning är att man har målat med perenner av samma sort i stora sammanhängande ytor. Om en art skulle gå bort, blir det också väldigt märkbart i planteringen. Merparten av marktäckarna har trivts bra, men man har funnit det problematiskt att etablera perenner på de platser som är både skuggiga och torra. Ett exempel på en sådan plats är ytan under den äldre vårtbjörken i nordöstra hörnet av parken, som har planterats med hasselört *Asarum europaeum* och vintergröna *Vinca minor*. Här har man inte hittat något bra alternativ som trivs under de knappa förhållandena. Vintergrönan har på flera andra ytor varit återhållsam. Man misstänker att marktäckaren står för torrt, i kombination med att den utsätts för snöupplägg under vintern, eftersom dess placering på många platser är längst ut i rabattkanterna. Förra vintern fick vintergrönan stå ut med en snödriva som vid tö smälte och frös om vartannat och så småningom bildade en tjock isskorpa över hela växten.

Sabina har periodisk kontakt med Park- och Naturförvaltningen och senast då de pratades vid, beslutade man tillsammans att plantera in fler buxbom i finplanteringarna på kyrkans framsida. Dessa adderades för att hindra det påbörjade slitaget som uppkommit av att brukare genar över rabattkanterna. Med buskarna är det numera svårare att gå igenom planteringarnas kanter, där det tidigare bara var perenner. Sabina understryker att man måste ha ett kunnande

kring det växtmaterial som man använder och föreskriva robusta växter, snarare än att chansa på osäkra arter. Hon lägger märke till att många yrkesverksamma har bristande kunskap när det gäller ståndorten och vilka växter som trivs i vilka jordar. Skulle man trots allt experimentera med en sort, bör man sätta den i mitten av rabatten, så att de andra perennerna kan täcka upp snabbt om den tveksamma sorten skulle dö bort. Sabina tror att en strategi för offentliga perennytor, kan vara att plantera tätare mellan plantorna än vad anvisningarna säger, vilket man har gjort på Domkyrkoplan. Sammanfattningsvis, anser landskapsarkitekten att det viktigaste för att lyckas med en perennplantering i offentlig miljö, är en kombination av god växtkännedom och kunnig personal som tar hand om anläggningen. Skötseln är grundläggande och det krävs att någon är närvarande på platsen, som ser vilka behov som uppstår.

Fig. 37. Portlandrosen 'Jacques Cartier' i finplanteringen framför Domkyrkans entré.

Kajplats01

Denna text bygger på en telefonintervju med Johan Paju, landskapsarkitekt på arkitektkontoret PAJU Arkitektur och Landskap, genomförd den 10 oktober 2012.

På ett nystartat kontor i Stockholm sitter fyra unga landskapsarkitekter och konfererar. Man har tröttnat på det undermåliga utrymme som den gröna yrkesgruppen får i planeringsfasen. Samtidigt i Malmö börjar det planeras för Europas bomässa 2001. Temat är hållbarhet med stort H och en ny stadsdel ska visas upp för att skapa debatt om hur vi vill leva i framtiden. Den högteknologiska stadsdelen ska inte bara vinna internationell respekt, utan väntas sätta en ny standard för kommande bostäder. Efter en stund växer en idé fram på kontoret i Stockholm och man bestämmer sig för att ringa ett telefonsamtal. Kort därefter ringer telefonen hos Gert Wingårdh.

Bakgrund

Johan Paju var med och startade firman NOD, Naturorienterad Design, 1998 tillsammans med tre andra manliga landskapsarkitekter. Drivkraften bakom att starta upp något eget var möjligheten att kunna påverka helhetsgreppet när man deltog i ett uppdrag. Johan menar att det vanligtvis var stadsarkitekter och planerare som stod för helheten inom ett projekt och i slutskedet kallades landskapsarkitekten in för att pynta med det gröna. Denna roll var något som de fyra unga landskapsarkitekterna inte kände sig bekväma med. De ville vara med från start och driva konceptuell arkitektur med ett landskapligt tänkande.

Vi tyckte inte att det fanns några bra alternativ helt enkelt. Landskapsarkitekturen i Sverige på den tiden var i princip obefintlig, på det sättet att det var ingen som tog landskapsarkitekter fullt på allvar i systemskenen. (Johan Paju, telefonintervju, 2012-10-10)

I ungefär tio års tid, var Johan med och drev firman NOD, innan det skulle bli dags för honom att starta sitt eget företag. Sedan 2007 bedriver han PAJU Arkitektur och Landskap. Det fem år gamla företaget har i grunden samma idé och incitament som NOD, men med en annan kärna där de är få som arbetar ihop. Viktigt för Paju, är att jobba i tidiga skeden, där man initierar projekt och utarbetar koncept för att kunna styra processen. Vanligen sker samarbete med andra aktörer redan från början. Johan är mån om att vara med i projekt som är genomtänkta och har som policy att arbeta med långsiktiga vinster. Han förklarar att folk tyvärr ofta söker kortsiktiga vinster, istället för att se till landskapets förutsättningar. Det är en enkel företagsfilosofi, menar han – kan man sova lugnt om nätterna med det man har gjort är det ett kvitto på en bra verksamhet.

Initiativ och projektorganisation

Samarbetet mellan NOD och Wingårdh Arkitektkontor initierades genom något så enkelt som ett telefonsamtal. Den nystartade firman med de fyra landskapsarkitekterna hade tröttnat på att bli inkallade först i projektens slutstadium. Med fast beslutsamhet om att förändra arkitektvärldens syn på landskapsarkitekter som ”blomsterflickor”, kontaktade NOD den arkitekt som de höll högst för att undersöka möjligheten till ett samarbete. Gert Wingårdh blev intresserad av förslaget och efter en träff kom man överens om att invänta ett lämpligt uppdrag att samverka kring. En tid senare kom uppdraget som skulle bli ett första samarbete mellan NOD och Wingårdhs arkitekter; den stundande Bo01-mässan i Malmö.

När det gamla industriområdet Västra Hamnen skulle förvandlas till en miljöanpassad framtidsstadsdel, samverkade ett stort antal aktörer. För att skapa variation i bebyggelsen gestaltades varje kvarter av olika arkitekter och landskapsarkitekter. Bostadsgården Kajplats01, som NOD fick utforma, hörde till arkitektkontoret Wingårdhs bidrag med samma namn - ett flerfamiljsboende och

Fig. 38. Ovanför påronspaljéerna skymtar landmärket Turning Torso.

Fig. 39.

Fig. 41.

Fig. 40.

Fig. 42. Bostadsgårdens del "Stranden" är för närvarande under konstruktion.

Fig. 43. Den runda "Trädgården" med kalkstensplattor och tramporter.

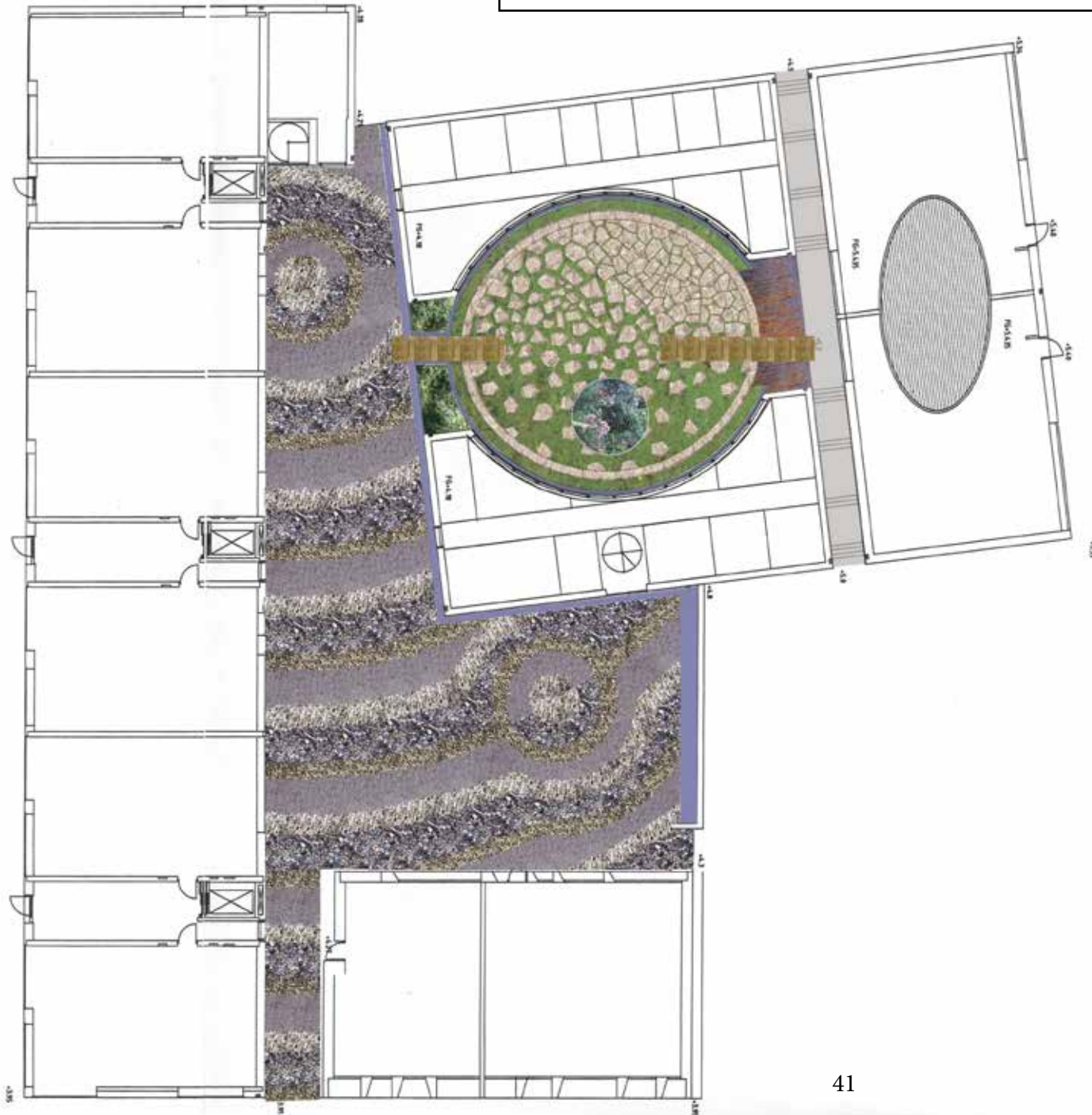

Fig. 44. Den ursprungliga illustrationsplanen över Kajplats01, som upprättades av NOD inför Bo01.

FÖRHANDSKOPIA
99-10-25

ILLUSTRATIONSPLAN

BOSTADSGÄRDAR HUS 203C
Bo01 MALMÖ
MKB FASTIGHETS AB

SKALA 1:200

NOD-natur orienterad design AB

ett parhus med en fasad av kalkputsade väggar och stora glasytor. Johan berättar att det var ett ganska speciellt projekt, eftersom det var en kommunal beställare och samtidigt en bomässa, vilket gjorde att det uppstod ett extra fokus.

Gestaltning

Helheten och landskapet i stort var viktigt när man utformade Kajplats01. Kajdelen med strandpromenaden stod utanför NOD's påverkan, men räknades in som en del av helheten för bostadsgårdens gestaltning;

Då började vi närma oss platsen utifrån ett landskap eller en liknelse att vi är i en strandbiotop. Och utifrån det så gjorde vi ett antal olika trädgårdar. Man kan säga att den stora trädgården som vi har på plats redan - det är ju havet. Det var en del. (Johan Paju, telefonintervju, 2012-10-10)

Inne på gården anlade man delarna *Stranden* (se figur 40 och 42) och *Trädgården* (se figur 43). Stranden, som upptar största ytan av Kajplats01, gestaltades som en karg och öppen plats med klappersten, grus och musselskal i ett vågmönster (se figur 44). Biotopen skulle rymma flera fuktgradienter för att kunna inkludera många sorters växter. Med en spridning av kornstorlek, näringsinnehåll och fukthållande egenskaper, gav man gårdens växtlighet skiftande förutsättningar i olika delar av gården. De olika fröblandningarna och pluggplantorna skulle sedan få härja fritt. Inte minst ljusförhållandena skulle styra vilka arter som dominerade vilket område. Här etablerades salttåliga torrängsväxter, bland annat axveronica *Veronica spicata*, strandråg *Leymus arenarius*, vejde *Isatis tinctoria*, strandglim *Silene uniflora* och backtimjan *Thymus serpyllum* (se bilaga 4a). Stranden var tänkt att vara en plats i ständig förändring där spontan etablering var välkommen. ”Tanken var att alla de här växterna skulle bli självreglerade, att vi jobbade med landskapsbiotoper - med helhetsmiljöer”, förklarar Johan Paju.

Delen som man uppkallade Trädgården, innefattades i en rundad plats (se figur 44) och skulle uppvisa en kulturell trädgård av mer traditionella drag. Här lades ett golv av kalkstensplattor med tramptåliga örter i fogarna och väggar uppfördes med spaljerade päron (se figur 38), som idag växer i ett skyddat läge. Vidare skapade man på Kajplats01 ytterligare två delar som var extra fantasieggande. Inuti trädgården fanns ett spännande inslag som kallades *Giardino secreto* (se figur 45 och 46). Denna hemliga trädgård yttrade sig som ett nedsänkt parti med ett platan-träd och en samling av svenska giftiga växter. Här planterades bland annat belladonna *Atropa belladonna*, bolmört *Hyoscyamus niger*, spikklubba *Datura stramonium* och ormbär *Paris quadrifolia* tillsammans med murgröna *Hedera helix* (se bilaga 4a). Detta schakt, i form av en glascylinder, möter det underliggande parkeringshuset och skänker ljus nedåt, samtidigt som man från parkeringshuset kan se växtligheten innanför glaset. Idag har inga av giftväxterna överlevt. Johan gissar att det blev för lite ljus för örterna i den nedsänkta trädgården. Istället har murgrönan brett ut sig rejält och klättrat upp i den till synes försvagade platanen.

En annan uppfinningsrik del kallades *Biotronen* (se figur 49); en framtidsträdgård innanför byggnadens paradglas, vilken skulle syfta på en trädgård framställd ur ett labbrör. Mellan glasskivorna stoppades mossor in, som skulle hållas vid liv genom en dold vattenreserv undertill, samtidigt som det skulle droppa vatten från taket. Resultatet var spektakulärt då det stod klart inför mässan, men mossorna självdog sedan hastigt. ”Det var jättefint och bra för själva utställningen, men däremot så var det ju inte helt hundra skötselmässigt”, konstaterar landskapsarkitekten. Johan förklarar att vattensystemet inte fungerade, vilket gjorde att mossorna torkade och i efterhand uppger han skämtsamt att det var ren ”kuvösverksamhet”.

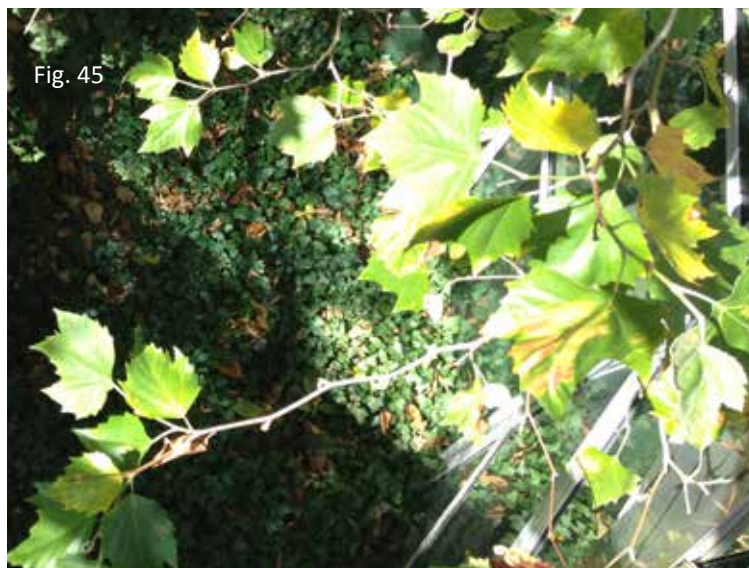

Fig. 45

Fig. 45 - 46. Murgrönan frodas och verkar ha fått övertag på både markvegetationen och platanen i "Giardino secreto".

Fig. 46

Platsens förutsättningar

Förslaget ritades tätt tillsammans mellan de två kontoren, vilket syns på det färdiga resultatet. Bostadsgården är en väl integrerad del av hela huset. Den hemliga trädgården fungerar som ljusinsläpp till garaget under gården och preparatglasen där biotronen hängde fanns som en del av en byggnad. Eftersom hela gården ligger på ett bjälklag med garage under, ville NOD återskapa en strandbiotop. En del av målet för landskapsarkitekterna var att göra någonting spektakulärt som kunde hamna på en förstasida. På så vis var det uteslutet att göra en traditionell bostadsträdgård. Den konventionella gården tycker inte Johan egentligen hör till en plats. Han har uppfattningen att man bör vara öppen för platsen och försöka förstå det lokala landskapet. Johan berättar att han är starkt influerad av landskapsekologi och växtsamhällen, där hela biotoper är intressant. Dessa ser han som en central inspirationskälla, både som strategi och tankesätt vid gestaltning.

Bo01 var det första omfattande projektet där man jobbade med måttstocken grönytefaktor i Sverige. Metoden hade tidigare använts i Tyskland för att säkerhetsställa en hög standard för utemiljöer. I Västra hamnen var vatten och grönska ett genomgående tema och grönytefaktorn innebar att varje byggherre måste uppnå ett förutbestämt värde. Med hjälp av en lista över accepterade element, fick varje designer utarbeta ett förslag som innefattade tillräckligt många av dessa komponenter. Viktigt var att skapa så goda förutsättningar som möjligt för vegetationen inom Bo01, men också att fördröja regnvattnet (Persson, 2005). Johan framhåller att NOD var en av få formgivare som aktivt jobbade med grönytefaktorn bland deltagarna. Aspekter som räknades in i potten för Kajplats01 var att gårdens samtliga ytor var genomsläppliga för vatten, att en del hade lämnats att växa igen med naturlig succession och att den erbjöd minst 50 blommande, vilda, svenska örter (Jallow & Kruuse, 2002). I utvärderingen som gjordes 2002, bara ett år efter utställningen, nämns särskilt bostadsgården Kajplats01 som

Bo01 - Kajplats 01
LANDSKAPSGESTALTNING

Fig. 47. En ny plan är upprättad av Johan Paju för den del som tidigare var en strandbiotop på Kajplats 01, Malmö.

mycket hållbar över tiden och hög på biologisk mångfald (Jallow & Kruuse, 2002).

Underhåll

Under projektets gång hade man en pågående dialog med beställaren MKB som sedan skulle ansvara för framtida underhåll. NOD upprättade en skötselplan (se bilaga 4b) för samtliga delar av bostadsgården. Dokumentet gjordes illustrativt med bilder, för att inte bara kunna användas av utbildad skötselpersonal. Johan berättar att NOD tittade till platsen sporadiskt men att man inte besökte Kajplats01 varje år. Etableringen på stranden fungerade bra och även trädgårdsdelen utvecklade sig som den skulle, medan de två experimentella delarna Biotronen och Giardino secreto fungerade sämre.

Tanken med bostadsgården var att den till stora delar skulle vara underhållsfri, framförallt Stranden. I denna del av gården delger Johan att man räknade med en summarisk skötsel. Det visade sig efter

Fig. 48. Stranden genomgår idag en förändring efter Johan Pajus nya ritning, där trädgårdsdelen med kalkstensplattor ska utvidgas över hela gården.

ett tag att MKB inte var lika övertygade som landskapsarkitekterna gällande skötselfrågan och efter etableringen har Kajplats01 inte förvaltats enligt grundintentionerna. Trots att NOD föreskrev en mycket sparsam skötsel på gården, gissar Johan att MKB's skötselpersonal inte riktigt har haft motsvarande tankar. Han förklarar att gården i stort sett skulle behandlas som ruderatmark, där stigar skulle uppstå genom slitage. För en organisation som är van att kratta ogräs, verkar det ha varit svårt att låta bli rensning.

MKB tyckte förmodligen att det såg skräpigt ut och kommunen och de boende tyckte att det såg märkligt ut, så då har de gjort ett antal åtgärder under årens gång, som sakta har förvanskat eller tagit bort hela idén. (Johan Paju, telefonintervju, 2012-10-10)

Johan träffade MKB för ett år sedan för att rådgiva kring utvecklingen av bostadsgården, som blivit allt mer förändrad från sitt tänkta utseende. Vid mötet var man från bostadsbolagets sida intresserade och förstående. Den del som i dagsläget har ursprungstanken kvar, är det runda rummet med spaljerade päron, vilken Johan anser är stabil att behålla. Paju rapporterar vidare att MKB föreslagit en del växter som inte hör hemma enligt NOD's tycke. På så vis har det varit en viss strid åt vilket håll gården ska ta sin utveckling. I denna situation har Johan fått argumentera för att anläggningen ska behålla den ursprungliga idén.

Trots avsteg från det tilltänkta uttrycket, påpekar Johan att omständigheterna har gjort att det uppkommit något annat ur projektet, något som han tycker att man också ska se på som en process. Lösningen har blivit att försöka mötas vid halva vägen. En ny gestaltning har ritats av Johan med samtycke ifrån NOD (se figur 47), där den fungerande delen Trädgården med kalkstenshällar och tramporter, har fått växa ut i den delen som tidigare var Stranden. Denna skiss hoppas Johan att MKB åtminstone kommer att följa till vissa delar. Med det nya förslaget har den aktuella strandytan blivit uppdelad i flera rum med hjälp av högre vegetation. Nya element

har tillsatts i form av cirkelrunda vegetationsytor innehållande ek och magnolia med undervegetation av murgröna och tulpaner. Flyttbara sittmöbler har också tillkommit i förslaget efter uppvisat behov från de boende. Brukarna och MKB har tidigare ställt dit bänkar och diverse privata föremål, något som Johan i grunden inte tycker hör hemma formmässigt. Trots detta konstaterar han att det är de boende som bestämmer vad de gillar och något man får tillmötesgå. Detsamma gäller för bostadsgårdens kommande upprustning, där MKB har sista ordet.

Erfarenheter

Bomässan 2001 var på många sätt ett unikt projekt. ”Allting gick väldigt fort och det skulle skapas någonting ganska extremt”, berättar Johan. Det var många faktorer som skulle utredas. Grönytefaktor och byggtider gjorde att det var ett komplext projekt, som handlade om att både skapa en tillfällig utställning, långsiktig hållbarhet och gärna lyfta upp diskussionen om framtidens bostadsträdgård. Bomässan var en exklusiv händelse för det alldeles nystartade arkitektkontoret och ett tillfälle att tänja på gränser. Ingen hade tidigare gjort en biotop-trädgård i Sverige, med tanken att skapa ett hållbarare system, på det genomförda sättet. Johan påminner om att det snart är 15 år sedan Kajplats01 ritades och att det då var sällsynt att prata om hållbarhet och ekologi inom branschen. Situationen var vid denna tid en helt annan, där en majoritet brukade resurser ganska omedvetet.

Då när den [bostadsgården] var klar till utställningen, då tyckte alla att den var superhäftig och ganska annorlunda. Det fanns egentligen ingenting som talade om att det här var en bostadsträdgård. Det var en plats man kunde använda på ganska många olika sätt, i en förändring hela tiden. (Johan Paju, telefonintervju, 2012-10-10)

Särskilt nämner Johan mossväggen, *Biotronen*, som ett uppskattat element på utställningen. Han beskriver hur besökarna ihärdigt stod och fotograferade mossorna, vilka senare blev ett motiv från

mässan som användes mycket. Paju framhåller att målsättningen var att lyfta fram landskapsarkitekturen som ett viktigt element i helheten, och anser resultatet som lyckat ur den aspekten. Johan sammanfattar att den nystartade firman var optimistisk i delar av projektet och att man försökte spetsa till det lite för mycket i vissa avseenden.

Fig. 49. Mossväggen "Biotronen" var ett populärt inslag på utställningen, men blev ett kortvarigt element på Kajplats01.

...vi hade en övertro på vår teknik för just den här mosshistorien. Nu i backspegeln kan man väl säga att den var väldigt optimistisk. Det har man väl lärt sig genom åren, att man kanske inte ska ta i på sådana osäkra grunder i alla punkter. (Johan Paju, telefonintervju, 2012-10-10)

Samtidigt som NOD kunde vara belåtna över att ha väckt reaktioner med sin design inom arkitektvärlden, fick man erfara att gemene man inte var beredd för den nya inställningen till trädgård. Genom att representera gestaltning som inte stämmer överens med bilderna i en trädgårdstidning, upplever landskapsarkitekten att man blir ifrågasatt av många. Johan har inga direkta reaktioner från användarna på Kajplats01, men tolkar de förändringar och tillägg som hyresgästerna och MKB har gjort, att man har önskat en mer traditionell bostadsträdgård. Johan påpekar sedan svårigheten i att göra något som sticker ut. Han menar att folk har en ganska klar uppfattning om vad man tycker är tilltalande eller ej. Vanligt förekommande är att man föredrar klippta gångar och putsade rabatter, något som Johan ser problematiskt på. ”Det är inte så ekologiskt eller hållbart om man nu ska kratta allting och fixa hela tiden”, hävdar han.

Slutligen understryker Johan Paju vikten av förväntan på en trädgård, vilket är en elementär förutsättning när det kommer till skötsel. I detta fall uppfattar han att MKB och NOD inte har haft samma grundinställning till en trädgårds utseende. Han särskiljer två sätt att se på landskap och trädgård och tar trädgårdsprogram på tv som exempel för det traditionella, ordnade sättet att styra grönska. Johan föredrar att jobba med naturen istället för att försöka gå emot den. Med förhållningssättet att utgå från naturen, förespråkar han att använda de förutsättningar som finns och sedan försköna genom att addera komponenter.

Haga kyrkoplan

Denna text bygger på en intervju med Elisabeth Lindgren, landskapsarkitekt på Park- och naturförvaltningen i Göteborg, genomförd den 16 oktober 2012.

Det är kväll i stadsdelen Haga och skuggorna ligger täta över kyrkans övervuxna bakgård. En ensam gungställning gnisslar lätt och de högresta lindarnas löv prasslar när dess hängande grenar svajar i kvällsbrisen. De nattliga flanörerna väljer att ta omvägen runt gatuhörnet för att ta sig till spårvagnshållplatsen på andra sidan parken på Haga kyrkoplan.

På samma plats ett par år senare ska Raoul Wallenbergs staty invigas. FN:s före generalsekreterare Kofi Annan är på plats för att avtäckas minnesmärket, där det snart skall anläggas perennplanteringar och magnolior runt omkring.

Bakgrund

Elisabeth Lindgren är landskapsarkitekt och verksam på Park- och naturförvaltningen i Göteborg, där hon arbetar med fokus på arbetsområdet kring de centrala delarna av staden. Hennes främsta arbetsuppgifter handlar bland annat om att utarbeta planeringsplaner, däribland för perennplanteringar. På den kommunala arbetsplatsen jobbar landskapsarkitekter tillsammans med parkförvaltare, biologer, och parkpersonal. Skötseln drivs sedan ett antal år tillbaka i egen regi, vilket underlättar dialogen mellan planerare och utförare. Innan ett projekt påbörjas, samlas man för att diskutera den planerade anläggningen och utbyta tankar bakom växtval och skötsel aspekter. Elisabeth menar att denna kommunikation är grundläggande för att undvika onödiga missförstånd, som i värsta fall kan äventyra en hel rabatt. Landskapsarkitekten återger ett exempel från tiden då man hade entreprenörer, där en 40 cm hög *Spiraea nipponica* 'White Carpet' skulle fungera som marktäckare i en samplantering med

perenner i samma höjd. Spirean fanns inte i lager och den ansvariga konsulten, som inte kände till gestaltungsförslaget, ersatte denna med en annan *Spiraea nipponica* på ca en meters höjd. Lyckligtvis upptäcktes misstaget innan planteringen utfördes.

Initiativ och projektorganisation

På avdelningen "Förvaltning och Planering" har landskapsarkitekter och parkförvaltare ett nära samarbete i fråga om stadens grönytor. Parkförvaltaren, som till stor del arbetar ute i fält, har god överblick över grönytor och ansvarar för att skötsel av nya platser rymms inom budget. Vanligtvis är det parkförvaltaren som är initiativtagare till ett projekt och brukar då be landskapsarkitekten att se över en anläggning.

När det gäller Haga kyrkoplans upprustning, hade Elisabeth och parkförvaltaren under en längre tid haft en dialog, där man var överens om att platsen behövde iordningställas. Parken var både övervuxen, mörk och hade ett ofungerande vägnät, vilket gjorde att leriga kostigar ständigt skapades av användarna. Dessutom var den befintliga lekplatsen i så pass dåligt skick att delar av den måste byggas om. Sporadiska åtgärder hade skett genom åren, men man hade inte gjort något helhetsgrepp på 15-20 års tid. Efter beslutet att göra en större enhetlig insats, ordnades finansieringen och Haga kyrkoplan var redo att erhålla en ny vistelsemiljö.

Gestaltning

Parken som omsluter Hagakyrkan härstammar ursprungligen från 1890-talet och anlades enligt engelskt stilideal. Platsen omges västerut av stadsdelen Haga och österut av Vasastaden. I söder avskärmats grönytan av en högre tegelbyggnad som idag rymmer Göteborgs Universitets kurs- och tidningsbibliotek och ett stenkast norrut finner man Kungsparken. Kvarteret domineras av caféer och småbutiker i källarplan med bostäder ovanpå. I närområdet finns flera skolor och högstskolor, vilket gör att det rör sig särskilt många ungdomar i stadsdelen.

Fig. 50. Sedan upprustningen fungerar Haga kyrkoplan betydligt bättre som genomgångsstråk.

Fig. 52. Gräsyterna är flitigt använda så fort vädret tillåter på Haga kyrkoplan.

Fig. 51. Platsens centrala läge i Göteborg med många brukargrupper har medfört ett hårt slitage .

Fig. 53.

Fig. 54.

Fig. 55.

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Elisabeth Lindgren

Fig. 56. Illustrationsplan för Haga kyrkoplan, Göteborg

När renoveringen av det eftersatta Haga kyrkoplan påbörjades under 2007, blev den första åtgärden att eliminera överflödiga buskar. Man tog även ned enstaka äldre träd och stammade upp vissa, för att öppna upp till utblickar från parkanläggningen. Vid nyplantering har man istället satsat på perennrabatter och blommande prydnadsträd som inbjuder till vistelse. Helhetsupprustningen innebar dessutom att den stora öppna platsen fick en ny lekplats, förstärkt belysning, nya bänkar och ett monument över diplomaten Raoul Wallenberg, vilket fick stor uppmärksamhet då det invigdes av FN:s förre generalsekreterare Kofi Annan. Därtill har gångstråken omformats mer naturligt och justerats utefter användarnas rörelsemönster, för att slippa upp trampade stigar bredvid gångvägarna.

De böljande halvmåneformade rabatterna på Haga kyrkoplan har gestaltats med perenner i lysande färger med toner av gult och röd-orange. I mitten av parken spirar en varm komposition (se figur 57) med strålrudbeckia *Rudbeckia sullivantii* 'Goldsturm', silverax *Actea racemosa* 'Pink Spice' och klippstånds *Ligularia dentata* 'Britt-Marie' i hop med gräset *Calamagrostis x acutiflora* 'Karl Foerster' och flera sorter solbrud (se växtförteckning bilaga 5a och planteringsplan bilaga 5b). Det anlades också en plantering bakom den svängda avenbokshäcken (se figur 58), som idag inte finns kvar. Här planterades gräset *Carex morrowii* 'Ice Dance' som marktäckare, med inslag av montbretia *Crocsmia* 'Lucifer', tillsammans med tre buskmagnolior *Magnolia loebnerii* 'Merril'. Denna plantering blev man tvungen att lägga igen till gräsmatta, då ogräs tog över redan i ett tidigt stadium. Ogräset hade följt med i krukorna vid planteringen och medförde att ytan successivt blev svår att hantera. Elisabeth konstaterar att det är i anläggningsskedet som svårigheten ligger och att det räcker med minsta lilla flerårigt ogräs i kukan, för att det ska bli svårskött om man arbetar med större ytor. I kombination med ogräsproblematiken, förvärrades situationen av att starren brändes av vårsolen. Dessutom uppstod

Fig. 57. Perennplanteringarna på Haga kyrkoplan kantades ursprungligen med en rad av det låga gräset *Carex morrowii* 'Ice Dance'.

Fig. 58. Planteringen bakom den svängda häcken med *Carex morrowii* 'Ice Dance' och *Crocsmia* 'Lucifer' finns idag inte kvar.

ett hårt slitage, till följd av besökarnas genande över rabatterna vintertid. Det låga gräset, som även användes som kantväxt kring övriga perennrabatter i parkens mittpunkt, blev därför inget långvarigt inslag och idag har man avlägsnat starren från samtliga rabatter. Resterande del av planteringen upprätthålls enligt grundintentionen.

Platsens förutsättningar

En viktig aspekt för Haga kyrkoplan var att öka trygghetskänslan i den nedgångna parken. Elisabeth beskriver platsens tidigare skepnad som murrig och berättar att folk drog sig för att gå igenom parken när det var mörkt. Hon understryker att trygghetskänslan har väldigt stor betydelse och yttrar att invånarna ska våga gå kvällstid genom ett område utan rädsla. Man har i kommunen satsat på att göra staden tryggare, genom att sammansätta en särskild projektgrupp, ”Trygg, vacker stad”. I denna konstellation samverkar förvaltningar, kommunala bolag, enskilda organisationer och företag för att initiera upprustningar som har anknytning till trygghet. Arbetet som leds av Park- och naturförvaltningen, Trafikkontoret och Stadsbyggnadskontoret, har resulterat i ökad belysning och röjning av träd och buskvegetation i många av Göteborgs grönområden. Landskapsarkitekten kommer fram till att buskage har försvunnit på flera håll i staden och konstaterar att användandet av buskar generellt har minskat i parkmiljöer. Kungsparken är ett annat exempel där arbetet med trygghet har givit resultat, genom att man har höjt trädkronorna rejält för bättre genomblick. Trädgrenar som går ner i marken kan vara vackert men också skapa otrygghet, menar Elisabeth.

Platsens användning

Trots att det är en vardag i oktober som jag besöker Haga kyrkoplan, är det gott om folk som njuter av den avtagande höstsolen före vinterns intåg. De flesta bänkarna är upptagna och särskilt lekplatsen används flitigt (se figur 60).

Haga kyrkoplans nya ansikte har resulterat i att platsen nyttjas mycket frekvent och har besökare under i stort sett dygnets alla timmar, meddelar Elisabeth. Parken utgör sedan upprustningen både en rofylld plats att stanna till på och ett vältrafikerat genomgångsstråk, mellan Vasaallén i söder och Nya alléns spårvagnshållplats i norr. Åldersskillnaden hos användarna är bred. Utöver småbarnsfamiljer som besöker lekplatsen har den stora grusplanen tagits i bruk till bollspel av både unga och äldre. Under soliga dagar används gärna gräsmattan som sittplats av ungdomar och parkbänkarna fylls snabbt av skiftande ålderskategorier.

Att förnyelsen har gjort grönområdet populärt är positivt, men Elisabeth uppger samtidigt att användandet har medfört ett hårt slitage, sedan färdigställandet 2008. Den centrala platsen har ett stort antal människor i rörelse och är befolkad såväl dagtid som kvällar och nätter. Förutom spring över planteringarna, har ett problem varit att den befintliga dammen började användas som skateboard-ramp under vinterhalvåret, medan bassängen stod tömd på vatten. De höga årliga kostnaderna för att reparera dammen, medförde att man fyllde bassängen med jord och planterade perenner (se figur 61). På så vis skyddas tekniken, vilket innebär att man i framtiden har möjlighet att återställa dammen till ursprunglig användning. För att associera till vatten valdes huvudsakligen perenner i blått och vitt, däribland ulleternell *Anaphalis triplinervis*, kantnepeta *Nepeta x faassenii* 'Walkers Low' och stäppsalia *Salvia nemorosa* 'Caradonna' (se bilaga 5c). Ulleternellen trivdes bättre än väntat och de övriga perennerna har på grund av detta blivit undanträngda av dess spridning. Till våren kommer mittpartiet, vilket tillfälligt har bestått av kortväxande gräs, att ersättas med vit marmorkross.

Underhåll

Elisabeth har stor insikt när det kommer till skötsel och försöker anpassa sitt växtval därefter. Skötseln är A och O, menar landskapsarkitekten och speciellt under etableringsperioden

är det viktigt att det finns resurser att sköta en yta. På Park- och naturförvaltningen är det parkförvaltarens uppgift att beställa skötsel och se till att den blir utförd med föreslagen frekvens. Parkförvaltaren som har budgetansvar måste vid förändringar överväga växtmaterial och ytskikt så att underhåll kan ske på ett rationellt sätt. Skötselaspekten brukar vägas in tillsammans med skötselpersonalen, genom regelbunden dialog. Växterna ska vara robusta och lätta att ersätta om de blir utsatta för åverkan. För perennrabatterna på Haga kyrkoplan hade man ursprungligen föreslagit två olika salvior, *Salvia* 'Mainacht' och *Salvia* 'Caradonna'. Den sistnämnda, som blir smal och hög, valdes bort efter skötselpersonalens förslag och istället föredrog man *Salvia* 'Mainacht', vilken har bättre marktäckande egenskaper.

Erfarenheter

Elisabeth anser att växtligheten har stor betydelse för en plats trivsel och relaterar till Haga kyrkoplans upprustning, där fler blommande växter har bidragit till att parken används betydligt

Fig. 59. Den nya lekplatsen på Haga kyrkoplan är mycket välbesökt.

Fig. 60. Dammen har på grund av skadegörelse idag funktionen som en perennplantering.

mer. Hon förmedlar på samma gång de svårigheter som finns kring arbetet med centrala parker i en storstad. Utöver Haga kyrkoplan, delar landskapsarkitekten med sig erfarenheter från ytterligare en hårt drabbad plats, till följd av intensiv användning från allmänheten. Parken som ligger i de mest centrala delarna av Göteborg heter Kronhusparken. I närheten finns ett antal förskolor utan egen skolgård, samtidigt som det finns få grönytor på nära håll. Situationen medförde under en tid att Kronhusparken näst intill användes som en skolgård av de närliggande förskolorna och även i detta fall var det perennplanteringar som blev mest utsatta för slitage. En stor perennnya som fanns på platsen blev efter ett tag så allvarligt nedtrampad, att den måste tas bort. Den trampstig som fanns bland perennerna och som var avsedd för skötselpersonalen, blev en lektya för barnen och till slut fick Park- och naturförvaltningen samtala med de berörda skolorna.

Gemensamt för både Haga kyrkoplan och Kronhusparken är att man vid en modernisering har tillfört perennplanteringar. Elisabeth

poängterar att man emellertid bör skilja mellan perennvalet i den privata trädgården och i den offentliga miljön, där man måste vara mer rationell. För att åstadkomma en ändamålsenlig skötsel på offentliga platser är det en fördel att jobba med några få arter i större sjuk, istället för att använda för många sorter. Rabatten kan då upplevas som rörig och blir samtidigt svår att sköta. Att täcka marken så fort som möjligt och dessutom ha växter som blommar länge är en bra strategi i offentlig miljö, anser Elisabeth. För skötselaspekten är det extra viktigt att jorden täcks snabbt. Genom rätt växtval och noggrann gödsling sluter sig ytorna bäst. En tät plantering hindrar ogräs att etablera sig och förhindrar också att rabatten blir nedtrampad. Efter Park- och naturförvaltningens erfarenhet, bör man hellre plantera för tätt från början och sedan ta bort plantor efter hand. Exempelvis brukar parkförvaltningen plantera nävor med 23 cm emellan individerna, trots att det normalt föreskrivs ett cc-avstånd på 30-35 cm. För att fylla ut stora perennplanteringar rekommenderar landskapsarkitekten att komplettera med vedartat växtmaterial, som låga syrener, rosor eller

barrväxter. En perennplantering kräver i allmänhet mer skötsel än en vedartad plantering, varför en blandning kan underlätta skötseln.

Elisabeths främsta råd för att skapa en långsiktigt hållbar perennplantering är att använda en absolut ogräsfri jord från början. Flerårigt ogräs som har medföljt jorden har varit park- och naturförvaltningens största problem, framhåller landskapsarkitekten. Numera har man börjat med en specialblandad jord som är tillverkad av matkompost, vilket innebär att jorden kan innehålla ettåriga ogräs, men inte några fleråriga ogräs. Slutligen betonar Elisabeth fördelarna med det kommunala arbetssättet för att nå framgång med planteringar. I Göteborg har landskapsarkitekter och parkförvaltare på Park- och naturförvaltningen daglig kontakt. Denna frekventa dialog mellan personal på kontoret och personal som är ute i grönområdena, upplever Elisabeth som mycket positivt. På så vis får man som landskapsarkitekt hela tiden en feedback om hur anläggningarna fungerar och vinner ständigt ny kunskap.

Fig. 61. Perennplanteringarna på Haga kyrkplan är som finast på högsommaren, anser Elisabeth.

Olskroken Minipark

Denna text bygger på en intervju med Mona Holmberg och Ulf Strindberg, trädgårdsmästare på Holmberg & Strindberg Trädgårdskonsulter AB, genomförd den 28 oktober 2012.

På en guidad tur i Göteborgs botaniska trädgård, befinner sig ett antal representanter från ett bostadsbolag. Man går i tankarna att marknadsföra sig som ett grönt erbjudande till sina hyresgäster och är här för att söka inspiration. Besökarna lyssnar till en på platsen verksam trädgårdsmästare som de uppfattar har mycket kunskap inom branschen. En tid senare, lämnar en manlig och en kvinnlig trädgårdsmästare den botaniska trädgården för att satsa helhjärtat på sitt eget företag. Inom kort får de två ett uppdrag av bostadsbolaget Poseidon för att skapa prunkande utemiljöer på deras bostadsgårdar.

Bakgrund

Mona Holmberg och Ulf Strindberg har sedan 2000 drivit ett eget företag på heltid. De har båda liknande yrkesbakgrund, i form av en utbildning som trädgårdstekniker på Alnarp, följt av många års arbete på Göteborgs botaniska trädgård. Här jobbade Ulf som parkchef, vilket innefattade ansvar för parkdelen, arboretumet, Rhododendrondalen och Japandalen, varför woodland-växter kom att bli ett specialområde. Mona hade huvudsakligen hand om sommarblommor och perenner och komponerade allt från stenpartier till frodiga perennrabatter. Hon ansvarade även för en särskild visningsrabatt sammansatt av perenner ur handelssortimentet, vilken skulle inspirera trädgårdsägare till egna skapelser.

Ulf och Mona har båda ett genuint växtintresse och berättar att de under sin tid på botaniska trädgården har gjort resor för att samla in frön för odling i Sverige. Resorna sponsrades delvis med hjälp av stipendier från arbetsplatsen och gick bland annat till Japan, Kina

och Korea. Möjligheten att få se kultiverade växter i sin naturliga ståndort är något som de framhåller som stor nytta när man ska använda ett växtmaterial. ”Hur växer *Astilbe*? Och hur växer *Hosta*? Det har vi ju med oss hela tiden, även fast man inte tänker på det”, säger Ulf och poängterar att det är en erfarenhet som man tyvärr kanske inte kan få inom en utbildning.

Initiativ och Projektorganisation

Runt om i Göteborg har Mona och Ulf gjort totaliga perenn-planteringar och ”miniparker”, som de själva kallar det när perennkompositioner har fått sällskap av ytor med vedartad vegetation. Under det gångna decenniet har det hunnit bli många perennrabatter för duons del. Det började med intresse från bostadsbolaget Poseidon och sedan har de övriga bostadsbolagen anammat deras koncept. Samarbetet med fastighetsägarna var en tillfällighet, återger Mona. I samma stund som Holmberg och Strindberg bestämde sig för att starta eget, hade Poseidon ett önskemål om att satsa på perenner. Efter studiebesöket på Botaniska trädgården hade bostadsbolaget fått upp ögonen för Mona och Ulfs kunskap om växtmaterial. Konsulternas första uppdrag löd att de skulle gestalta sju perennrabatter runt om i Göteborg åt Poseidon. Kvarteret Olskroken fanns med bland de högst prioriterade fastigheterna och blev således först ut att kompletteras med ett grönt tillägg.

I fallet Olskroken samarbetade duon initialt med Ulf Rehnström på Landskapsgruppen. Tillsammans visualiserade de sträckningen, de övergripande formerna och vad dessa skulle innehålla. Miniparken innehöll då en sittplats, en regelrätt perennrabatt och ett woodland-parti med hög andel exotiska inslag av träd. I projektet berättar trädgårdskonsulterna att de fick helt fritt spelrum och processen var spikrak. Efter att de blev tillfrågade att utföra uppdraget, ritade man miniparken och fick utan avstämning beställa växterna. Så snart växtmaterialet hade planterats, skickade konsulterna en ritning och en räkning till Poseidon och sedan var det färdigt,

Fig. 62. I Olskroken finns det något att upptäcka under hela året. Här ses kopparlönn *Acer griseum* i höstskrud.

Fig. 63.

Fig. 64.

Fig. 65.

Fig. 66. Miniparken skapar en frodig miljö i kvarteret Olskroken, Göteborg.

Fig. 67. I mitten av miniparken står perennrabatten som en separat del.

Fig. 68. I woodland-delen har perennerna kombinerats med buskar och träd.

sammanfattar Ulf. Just i projektet med miniparken Olskroken, fanns ingen brukarsamverkan, men det händer att duon samarbetar med hyresgästerna, allt efter befintligt intresse. Ibland har vissa fastigheter en trädgårdsgrupp och då ordnar Mona och Ulf träff där de boende bjuds in för att engageras och lämna en önskeväxtlista.

Gestaltning

Det står klart att botaniska trädgården i Göteborg har betytt mycket för både Mona och Ulf när det gäller gestaltning. Göteborgs botaniska trädgård urskiljer sig på det sättet att man har placerat växterna efter naturlig ståndort och geografiskt sammanhang. På så vis uppvisas hela miljöer, istället för att upprada olika växtfamiljer i statiska kvarter, vilket är ett vanligt system i många andra botaniska trädgårdar. Mona brukar använda sin gamla arbetsplats som hjälp vid gestaltning och berättar att hon då scannar igenom hela botaniska trädgården i huvudet för att se vilken karaktär som skulle kunna passa. Mona betonar att det är helhetstänket som är det viktiga och brukar fundera över vilken känsla man vill ha på en plats, till exempel om det är det frodiga woodlandet med storbladiga växter eller det karga stenpartiet man är ute efter.

I det här fallet, var de anlitade trädgårdskonsulternas mål med platsen att skapa en oas, där det växtmässigt skulle hända något under hela året. För att kunna ha med hela växtregistret gjorde man två åtskilda delar; ett woodland och en öppen perennrabatt, med olika höjdpunkter på året. Ulf förklarar att det är svårt att blanda de tidiga vårblommorna med sommarblommande perenner, varför de brukar låta den regelrätta perennrabatten vara separerad. Mona förtydligar att man aldrig skulle sätta exempelvis solbrud i ett woodland, som är en prärieväxt och ska stå ute i en öppen yta.

Miniparken i Olskroken är fylld av en mängd olika botaniskt spännande arter. På den begränsade ytan har man utöver perenner lyckats rymma ett ansenligt antal exotiska träd och buskar (se bilaga

6a). Woodlandpartiet bjuder besökaren på en vintergrön fond av exempelvis nutkacypress *Chamaecyparis nootkatensis*, järnek *Ilex x meserveae*, bergsbambu *Fargesia muralae* och parkrododendron *Rhododendron* 'Nova Zembla', med accenter som näsduksträdet *Davidia involucrata* och magnolian *Magnolia* 'Leonard Messel'. Inunder det vedartade finner man ett fältskikt med både vår- och höstblommande marktäckare, bestående av bland annat flocknäva *Geranium macrorrhizum* 'Bevans Variety', kaukasisk förgätmigej *Brunnera macrophylla* och vaxklocka *Kirengeshoma koreana*. I den rikt grönskande woodland-delen har också lökväxter fått sin plats.

Den fristående perennrabatten i mitten har gestaltats med varma toner, i likvärdighet med de gula tegelbyggnaderna i kvarteret Olskroken. Perennytan innehåller solälskande växter som *Phlox paniculata* 'Starfire' och blodfingerört *Potentilla atrosanguinea* i sällskap av flera sorter solbrud och daglilja med inslag av

Fig. 69. Woodland-delen kantas av flocknäva *Geranium macrorrhizum* 'Bevans Variety'. Den iögonfallande dagliljan som sticker upp är *Hemerocallis* 'Frans Hals'.

skobandsolros *Helianthus salicifolius*. För att en plantering ska bli varaktig, måste växterna inte bara vara långlivade, utan även ha ungefär samma konkurrensförmåga, menar Mona. Annars är risken att det bara blir en växt kvar till slut. När Mona och Ulf komponerar med perenner är därför viktiga faktorer att arterna ska vara långlivade och helst bör växterna varken sprida sig med rötter eller frön. Utöver dessa egenskaper föredrar de växter som inte behöver bindas upp eller delas. Det selektiva urvalet har medfört att trädgårdskonsulterna med tiden har slutat att använda vissa växtgrupper helt, däribland riddarsporrar och röllikor. ”Det finns växtgrupper som vi bara ratar. Av 100 000 växter har vi kanske bara satt fyra riddarsporrar under tio år - för vi vet att de dör”, konstaterar Ulf.

Olskrokens renodlade perennrabatt är ett bra typexempel på hur Holmberg och Strindbergs planteringar oftast är utformade. Vanligtvis innehåller en perennrabatt som de gestaltar, oavsett storlek, mellan 20 – 25 arter och sorter. ”Kommer man tillbaka efter fem-sex år kanske det är 15,16,17 sorter kvar av de där 22 växterna. Men du ser inte att de har försvunnit”, redogör Ulf och förklarar att konsten att sköta en perennrabatt inte handlar om att varenda växt ska vara kvar till varje pris. För Mona och Ulf är helheten det viktigaste och de menar att man får räkna med ett visst bortfall av arter.

Platsens förutsättningar

Det fanns ett tydligt mål med vad beställaren eftersträvade inom uppdraget. Poseidon ville profilera sig som ”Det Gröna Poseidon” och planteringarna gjordes inte enbart för hyresgästerna, utan skulle samtidigt spela rollen som en slags reklampelare utåt. Mona uppger att fastighetsägarna ville dra ögonen till sig och anläggningarna som tillkom först, placerades därför strategiskt på utsidan av gårdarna, mot spårvagnshållplatser och huvudgator.

När Mona och Ulf besökte platsen för första gången insåg de

Fig. 70. De vintergröna växterna i Olskroken bildar ett bestående rum på platsen innan perennerna har vuxit upp. Notera även den flerstammiga sydboken *Nothofagus antarctica*.

att det behövdes något annat än en renodlad perennrabatt för bostadsgården på Olskrokgatan. På grund av ytans storlek ville de ha mer struktur på platsen och trots att Poseidon hade ett uttalat önskemål om perenner, tog trädgårdskonsulterna sig frihet till ett större grepp för Olskroken. Mona och Ulf menar att man får lyssna lagom mycket på beställaren och hörsamma intentionen. Mona klargör att när Poseidons uttryckte en efterfrågan om perenner, tänkte duon automatiskt att magnolior nog också var något som beställaren ville ha, eftersom viljan var att fylla bostadsområdena med blomning. När man presenterade idén instämde beställaren till fullo.

Platsens användning

Mona och Ulf strävade efter att skapa en plats där hyresgäster och de passerande i kvarteret Olskroken skulle kunna följa årstidsväxlingarna. Mona nämner särskilt att man hade brukargrupperna pensionärer och hemmavarande småbarnsfamiljer i åtanke, vilka har mycket tid att strosa i närområdet. De boende

har visat stor uppskattning för sin egen botaniska trädgård och det är många som aktivt brukar se till att passera miniparken när de är ute och går, just för att det alltid händer något där. Denna funktion tror Mona är extra viktig för Olskroken. Den föränderliga miniparken blir som ett utflyktsmål på väldigt nära håll och lämpar sig att göra korta omvägar till. Att ha ett slags mål eller delmål, kan vara nödvändigt om man är gammal eller inte så frisk och det gröna kan då utgöra en avgörande dragningskraft.

När Mona och Ulf har visat upp Olskroken minipark för internationella besökare har reaktionen varit altererad. ”Så här kan ni ju inte göra - det ser ut som Chelsea!”, citerar Ulf engelsmännen. Mona förklarar att de engelska besökarna tycker det är jättekonstigt att man gör planteringar av detta slag i förorterna. I England är man mer inställd på att det ska vara naturliga planteringar i städernas perifera områden. Denna reaktion har de även fått från schweizare och tyskar, som inte heller tycks förstå hur man kan göra omfattande satsningar med trädgårdsväxter i stadens utkanter. De har uppfattningen att naturliga planteringar kräver mindre underhåll medan trädgårdskonsulterna tycker tvärtom.

Underhåll

I Olskrokens minipark har Mona och Ulf varit med i hela processen. Inför planteringen har de till och med själva handplockat särskilda individer för att få det önskade uttrycket på träd och buskar. Generellt anser konsulterna att det bästa man kan göra för att garantera ett gott resultat, är att försöka vara närvarande. Grunden är viktig och det händer att de åker förbi och tittar till arbetets gång under anläggningsskedet. De kan då kontrollera att anläggarna inte fuskar med att schakta för grunt eller att det finns behov av dränering. Holmberg och Strindberg har varit noga med att föreskriva rotogräsfri jord, där de rekommenderar tillverkaren Hasselfors Gardens Trädgårdsjord E. Vanligtvis har de direktkontakt med anläggaren och framför muntligen vilken jord det gäller.

Mona och Ulf kopplar de allmänt rådande skötselproblemen som

de ser runt omkring i Sverige, till en platt skötselorganisation och bristfällig kunskap. De menar att personal som arbetar med skötsel ofta jobbar ensamma, utan någon arbetsledare eller kunnig kollega, och i de fall som man har en chef, är det inte alltid som han eller hon besitter mer kunnande än de själva. ”De har en arbetskamrat kanske, men de är ju inte chefer för varandra och det kan vara känsligt att arbetsleda en jämställd kollega”, tydliggör Mona. Ulf berättar vidare att det var en betydande skillnad förr inom trädgårdsbranschen, då det fanns många olika graders kvalificering inom yrket. Denna tradition lever däremot kvar i dagens Tyskland, där man i allmänhet har mellan fem och sex graderingar på en trädgårdsenhet.

Frågar man: ’Hur många jobbar det här?’, då säger de inte att det är 58 stycken, utan då räknar de upp alla; ’Ja det är en överträdgårdsmästare, tre trädgårdsmästare och sen underträdgårdsmästare, trädgårdsarbetare, trädgårdsselever och praktikanter’... (Ulf Strindberg, intervju, 2012-10-28)

Fig. 71. Ulf Strindberg inspekterar Olskroken minipark tillsammans med de skötselansvariga.

Ulf utvecklar att man med detta system har den stora fördelen att lära sig av någon. Detta är något som bostadsbolagens miljövärdar har små möjligheter till och de får vara nöjda om man emellanåt erbjuds en kurs.

Det uppdagades efter några års tid att det var blandad kvalitet på skötseln av de sju anläggningarna. Holmberg och Strindberg inrättade därför ett översynsprotokoll, där de årligen började åka ut tillsammans med den som sköter det aktuella området och pekar på plats vad som behöver göras (se bilaga 6b). Denna platsspecifika utbildning för miljövärdarna har resulterat i en positiv erfarenhet. Utöver denna individuella handledning ordnar Mona och Ulf samlade kurstillfällen, där samtliga miljövärdar bjuds in. Förra året hade de utbildning med alla Familjebostäders 30 olika miljövärdar. Kursen innefattar både undervisning på sal och utomhus, där de i grupp bland annat renoverade en nedgången rabatt under handledning.

Vi är en sex-sju stycken som tar med oss alla verktyg vi har. Vi visar hur man gödslar; de får väga i handen och se hur mycket en näve väger. [...] Gör man det handgripligen en gång; 'Din näve väger 60 gram - använd den på 1 kvadrat', då minns de. (Ulf Strindberg, intervju, 2012-10-28)

Under kursen delar de ut flera dokument med handfasta skötselanvisningar om bland annat ogräsrensning (se bilaga 6c) och gödslning. Duon har dock funnit svårighet i att nå ut med kunskap genom enbart skriftliga föreläsningar, eftersom många som väljer att arbeta med trädgård är bra praktiker och avskyr papper. De påpekar att det finns en övertro på skötselanvisningar, som i vissa fall blir stående i en skötselpärm utan att någon läser i den. Ulf tror att de extra omkostnaderna som Poseidon satsar på praktiska utbildningsdagar lönar sig i längden. Han ställer kostnaden mot scenariot att ett rotagräs som kvickrot eller kirskål etablerar sig i planteringen och till följd kan alternativet bli att gräva upp och göra om hela rabatten.

Trädgårdskonsulterna själva, har höga krav på underhåll. I Olskroken upplever Holmberg och Strindberg att det har varit en medelgod skötsel, i jämförelse med övriga planteringar som de har gestaltat. Med hjälp på traven, i form av genomgångar med de skötselansvariga, är miniparken i gott skick. Mona understryker att duons deltagande i skötseln ligger till grund för att resultatet har blivit så pass bra. Om någon hade fått göra som de själva tyckte under de gångna tio åren hade mycket kunnat bli fel. Mona och Ulf har exempelvis varit med om att man har börjat klippa ned flerstammiga buskträd istället för att stamma upp dem, i rädsla att de blir för stora eller för tät.

Erfarenheter

Trädgårdskonsulterna trivs med att arbeta i offentliga miljöer, liksom bostadsgården Olskroken, som är lättillgänglig att återbesöka. Många gånger utför de uppdrag i sitt närområde, vilket gör det lättare att ha kontroll under anläggningsskedet och senare kunna följa platsens utveckling. Mona och Ulf uttrycker att det är hopplöst att inte vara på plats, eftersom det blir ett merjobb att tänka på alla eventualiteter.

Olskrokens minipark, som stod klar 2001, är ungefär 11 år gammal idag och har börjat mogna ur anläggningssynvinkel. Mona och Ulf tycker det är roligt att få se en anläggning åldras; att kunna följa hur träden höjer sig för att bilda ett flerskiktat system ihop med buskar och marktäckare. I efterhand är de extra nöjda över att ha satt in ett antal exotiska träd. Ulf nämner särskilt karaktärsträdet sydbok, vilket är ett flerstamigt exemplar som han själv har handplockat och beskurit för uppbyggnad (se figur 70). Även det exceptionella näsduksträdet bevakar de, med förväntan att det snart har uppnått rätt ålder att börja blomma. En del av poängen med att plantera in udda växter, är att göra det intressant för sig själv, delger Mona och Ulf. När man provar nya växter, är sannolikheten stor att man åker tillbaka till platsen av nyfikenhet. Konsulterna förklarar att det är på det sättet som de lär sig att handskas med växtmaterialet.

Duon provar gärna nya växter för att utveckla sig, men varnar att experimentera i för stor skala och tycker att 3-4% av nytillskott kan vara lagom att smyga in.

Med åren har Holmberg och Strindberg fått stor erfarenhet kring hur planteringar sköts med varierat resultat. Ulf berättar att de åkte på några tvärnitar i början som konsulter. Ett av de värsta exemplen var då de gestaltade en upphöjd, kraftigt lutande växtbädd med låga stenpartiväxter. Här satsade de på en mer krävande anläggning, med vetskap om att den dåvarande miljövärden för Poseidon var duktig och intresserad. Precis när planteringen stod klar slutade hon olägligt nog sin tjänst. Efterträdaren visade sig inte ha kunskap att sköta den, vilket ledde till att ytan bestod av enbart maskrosor till slut. Skötselaspekten är den första frågan man ska ställa sig innan man utformar en anläggning, understryker Mona.

Många tror att trädgård är något som man sätter ihop och så är det snyggt direkt, men konsten i det är ju att få det att bli bra även efter 10, 20 år. [...] Om jag tror att planteringen bara kommer få en högst summarisk skötsel, då kan jag inte gå in och göra några smågrejer med låga perenner... (Mona Holmberg, intervju, 2012-10-28)

Med hänsyn till skötsel använder konsulterna växtvilliga växter som inte kräver någon extra omtanke. Det ska räcka med att gödsla och sedan ska växterna trivas, så länge de befinner sig på en plats där de till 90% är nöjda med vatten- och ljusförhållanden, anser duon. Högresta perenner som ger volym är ofta ett plus och kan med fördel användas i större bostadsområden med många våningar. ”Man vill ju inte ha något som är nere vid fotknölnarna och dessutom är svårtskött”, påpekar Mona.

I de fall där en mycket extensiv skötsel beräknas, tycker trädgårdskonsulterna att det räcker att ha en bra kombination av tuffa marktäckare och några solitärperenner eller buskar som sticker upp. Ytterligare beprövade rutiner är kantväxternas betydelse. Om en perennrabatt är placerad i en gräsmatta, väljer de nästan alltid att omge den med jättedaggkåpa *Alchemilla mollis*, berättar

Mona. Använder man funkia som grönskar sent eller daglilja som är gles, hävdar Mona och Ulf att det är risk för ogräsinläpp eller att gräsmattan vandrar in. För att minimera problemet föreslår de numera alltid kantjärn, som hindrar gräset att sprida sig in i planteringen, i de fall då den gränsar till en gräsmatta. För att skapa en hållbar rabatt är det också viktigt att hindra folk från att trampa i rabatten. Det bästa är att ha en markerad kant eller ett lågt staket, som i Olskroken minipark, för att undvika risken för kompaktering av människofötter.

Fig. 72. Utöver sin huvudsakliga funktion som sittplats, menar Mona att bänkar är viktiga för att skapa känslan av en plats som är befolkad.

Klosterparken

Denna text bygger på en intervju med Stefan Mattson, trädgårdstekniker och f.d stadsträdgårdsmästare på Enköpings kommun, genomförd den 25 februari 2013.

På parkkontoret i Enköping sitter en enerverad stadsträdgårdsmästare. Framför honom ligger två jämlika buntar med det gångna årets lokaltidningar; den ena högen med positiva insändare och den andra med negativa synpunkter från invånare. Han har inte svarat på den senaste tidens skrivelser, men nu har han fått nog av ifrågasättandet av parkkostnaderna i staden. Något måste göras för att lugna invånarna och försvara parkkontorets arbete. Efter noggranna kalkyler över stadens kommunala grönytors ekonomi, kan stadsträdgårdsmästaren snart presentera ett svar på tal.

Bakgrund

Stefan Mattson jobbar sedan ett år tillbaka med gröna frågor på Halmstads Fastighet AB på huvudkontoret i Halmstad. Hans resa, som började på utbildningen för trädgårdstekniker i Alnarp, har varit lång tillbaka till hans hemtrakter. Efter studietiden följde en period där Stefan hade flera anställningar inom parkverksamhet på olika håll i landet, men återkommande saknade trädgårdsteknikern en sammanhållande länk mellan projektering och skötselpersonal. Den bristfälliga organiseringen fann han frustrerande och när möjligheten att kunna påverka mer övergripande kom, lockades han att söka en ny utmanande tjänst. Denna anställning som stadsträdgårdsmästare i Enköping, skulle han sedan komma att behålla i över 25 års tid.

Initiativ och Projektorganisation

Stadens grönstruktur var på många håll i dåligt skick och behövdes förnygras när den nya stadsträdgårdsmästaren anlände till Enköping. Under Stefans första tid sanerade man en mängd ogräsfyllda

lågbuskage, såg över status på befintliga träd och började plantera gatorna med nya alléer. Stefan upplevde att man på parkkontoret i Enköping satt fast i ett ekorrhjul när det gällde de befintliga parkytorna. Man använde sig mycket av sommarblommor, vilka sattes ut på begränsade ytor år efter år. Många platser var nedgångna och att jobba med sommarblommor var ett inkomplett redskap som inte räckte till. Detta ”duttande” med sommarblommor gjorde ringa nytta på de i övrigt slätstrukna platserna och Stefan ansåg att det snarare var helhetsmiljön som behövde lyftas. Samtidigt ville stadsträdgårdsmästaren hitta fleråriga lösningar, som kunde öppna upp möjligheten att jobba med betydligt större ytor än vad annuellererna tillät.

Med detta mål i sikte, började man experimentera med perenner på små provytor för att komma vidare ifrån det gamla mönstret. De första relativt stora inslagen med perenner som anlades i Enköping var Fisktorget och Fridegårdsparken. Dessa små, men kvalitativa grönytor, har senare kommit att kallas för ”fickparker”. Munksundskällan är ett ytterligare exempel på en sådan mindre grönyta, där man skapade ett rum för att platsen skulle bli upplevelserik. Med flera mindre fickparker som erfarenhet i ryggen, blev det sedan dags för en mer omfattande satsning på Enköpings grönytor. Då planerna att upprusta Klosterparken under andra hälften av 1980-talet sattes igång, började man på parkkontoret att bli varm i kläderna.

Gestaltning

Klosterparken är en av Enköpings större parker och utgör en central stadsoas som idag är mycket använd. Det vidsträckta grönområdet är omgärdat av bebyggelse på två sidor och begränsas åt övriga håll av Enköpingsån och småbåtshamnen (se figur 73). Parken har fått sitt namn efter det 1300-talskloster, vars ruin finns nedgrävd på en höjd i parkens mitt. Den historiska platsen är markerad med granitsten och bokhäckar som ger en bild av det forna kyrkorummet. Nedanför kullen fanns före upprustningen två lekplatser i

Fig. 73. Situationsplan för Klosterparken, Enköping

Fig. 74.

Fig. 75.

Fig. 76.

Fig. 77. Innanför korsgångens buxbomshäckar växer flera sorter daglilja, funkia och näva.

Fig. 78. Med inspiration från Norr Mälärstrand har man byggt två sittbryggor längs med åkanten som är tillgängliga för allmänheten.

Fig. 79.

Fig. 80.

Fig. 81.

Fig. 82.

Klosterparken. Den ena renoverades till att bibehålla samma funktion, medan den andra förvandlades till en blomstergård. Detta intima parkrum gestaltades med inspiration från klostertiden och fick en stenbelagd korsgång, kantad med lågt klippta buxbomshäckar (se figur 77 och 83). Rundeln i mitten planterades med buskpion *Paeonia jishanensis* och praktfunkia *Hosta crispula* och dess omgivande fyra blomsterkvarter fylldes med en mångfald perenner, med inslag av buskar och lökväxter (se bilaga 7a). Under hybridmagnolior *Magnolia x loebnerii* 'Leonard Messel' växer bland annat röd sockblomma *Epimedium x rubrum* och blodormrot *Bistorta amplexicaulis* 'Firetail' tillsammans med flera sorter funkia, dagliljor och nävor.

Ännu fler magnoliaträd, finner man i mitten av parken. Här finns "Magnoliagången" (se figur 74 och 84), som Stefan har kallat den; ett gångstråk med ett flertal magnolior i komposition med undervegetation av skuggröna *Pachysandra terminalis* och lökväxter. Klosterparken är ett bra exempel på en grönyta där perenner ingår som ett byggnadsmaterial för att ihop med annan växtlighet bilda en enhet.

Fig. 83. Buskpionen *Paeonia jishanensis* står i blom i blomstergården.

Fig. 84. Magnoliagången har ett vintergrönt fältskikt av skuggröna *Pachysandra terminalis*.

Det är svårt att kombinera en perennplantering som är fin från vår till höst [...] perennerna ingår i ett kit där man spelar på alla strängar [...] man jobbar med lökarna, buskarna, träderna och höstfärgerna och hela baletten. (Stefan Mattson, intervju, 2013-02-25)

Projektet att försköna grönytan med de många rummen, fortlöpte under närmare fem års tid och parken stod färdigställd 1990. Den mest omfattande insatsen föll på att förädla den trädbeklädda åkanten. När denna skulle planeras bjöd Stefan in växtforskare Rune Bengtsson och ett antal plantskoleägare för att diskutera vilka växter som kunde vara lämpliga för offentlig miljö. Efter denna träff började parkkontoret att arbeta direkt ute i fält utan några ritningar att följa. Ytan mättes upp och man räknade ut ett rimligt antal växter som skulle användas och ungefär vilken fördelning man ville ha. Med sprejburkar markerades ytor upp för solitära perenner och dess marktäckande följeslagare, som skulle väva samman kompositionen.

Utmed Enköpingsån har strandbrinken idag utvecklats till ett lummigt promenadstråk (se figur 85). Här möts besökare av storbladiga perenner som bronsrodgersia *Rodgersia podophylla*, sköldbräcka *Darmera peltata* och jättekrisla *Inula magnifica* 'Sonnenstrahl' (se bilaga 7b). Stefan är svag för volym och åkantens anläggning kontrasterade mot det rådande modet på 1980-talet med knähöga, statiska sommarblomsrabatter. Vid gestaltning med perenner ställer stadsträdgårdsmästaren ofta vertikalt mot horisontalt för att nå kontrastverkan. Blomfärg är mindre viktigt och istället fokuserar han på växternas form. Stefan exemplifierar hur man kan jobba med olika bladformer och anser att man särskilt bör tänka på bladverket i skuggiga lägen.

Platsens förutsättningar

Den befintliga parken var på 1980-talet en bortglömd yta som sällan besöktes av enköpingsborna. Eftersom platsen var ett tillhåll för missbrukare, ville kommunen införliva grönytan och för att skapa aktivitet framförde båtforeningen ett förslag att uppföra bryggor

hela vägen längs med åkanten. Stefan, som såg förutsättningarna för en strandpromenad längs med det rinnande vattnet, tog strid mot föreningens planer och argumenterade för hur fantastisk platsen kunde bli med parkkontorets alternativ. Med politikernas stöd, fick stadsträdgårdsmästaren sedermera gehör för sina idéer och båtforeningen fick bygga de nya bryggorna längre nedströms. Stefan berättar att målet var att skapa en upplevelserik strandpromenad längs med den variationslösa åbrinken. Med hjälp av storvuxna perenner med frodig karaktär och rik blomning, ville man tillföra yppighet som upplivade strandbrinken. För att samtidigt bibehålla visuell kontakt till vattnet använde man växelvis höga och låga perenner. På så vis skapades både rumslighet och genomsikt, där de högre växterna gav karaktär, medan de lägre marktäckarna fungerade som ett kitt. I Klosterparken bestod dessa marktäckande perenner i första hand av flocknäva *Geranium macrorrhizum* och kungsnäva *Geranium x magnificum*.

Platsens användning

I Enköping beskriver man Klosterparken som "den aktiva parken" och området har idag blivit en populär plats som nyttjas av många enköpingsbor. Framförallt ungdomar samlas gärna i det centrala grönområdet, på den stora gräsmattan i parkens hjärta. Stefan understryker att det var viktigt att bibehålla en stor öppen yta för aktiva funktioner, då man förnyade parken. Den öppna ytan används i särskilt stor utsträckning på sommaren av solbadare, brännbollsspelare och Friskis & Svettis-entusiaster. Kommunen har även tillåtit denna samlingsyta att användas vid större evenemang som anordnas i staden, medan platsen vid klosterruinen på kullen brukas för utegudstjänster.

Närheten till vattnet är en naturlig tilldragelse och längs med Enköpingsån promenerar många förbi längs med strandkanten. Det finns även de som stannar till för att prova fiskelyckan. När man upptäckte att fiskare trampade en stig genom perennerna för att nå vattnet, anlade man en gång och en fiskarbrygga i brinken.

Det är en fördel när man kan anpassa sig efter verkligheten, menar stadsträdgårdsmästaren. Nu är dock problemet att man har grävt efter mask i perennplanteringarna. Kanske får man bygga en maskkompost för att tillgodogöra detta ändamål, säger han och skrattar.

Stefan förklarar vilken väsentlig skillnad det har gjort för platsens användning, att man gav den ”tomma” parken ett innehåll i form av perenner och blommande buskar. Trots att Klosterparken var grön med storvuxna träd och vidsträckta gräsytor, var parken en för invånarna ointressant plats, fram till det att den utsmyckades med kvalitativ grönska. Stadsträdgårdsmästaren drar slutsatsen att det är viktigt att skapa upplevelser och påvisar att med dynamik i planteringarna är det intressant att återkomma till platsen. Många tar dagligen sin lunchpromenad genom Klosterparken och de som går till lasarettet, går inte den rakaste vägen, utan tar gärna omvägen genom parkområdet. Dessutom, berättar Stefan, att ett närliggande äldreboende flitigt besöker platsen för att se vad som har hänt från vecka till vecka. Det händer alltid något med växtligheten och upplevelsen blir därför aldrig densamma, poängterar stadsträdgårdsmästaren. Denna dynamik har man medvetet jobbat med och målsättningen har varit att erbjuda allt från lökväxter, vårflor och vårbloppande träd till sommarbloppande perenner och höstfärging.

Underhåll

Parallellt med de fysiska förändringarna i Enköping, började Stefan stegvis att omorganisera verksamheten och prioritera om parkkontorets resurser. En av de första åtgärderna blev att minska antalet tjänster inom anläggning för att kunna överföra mer resurser på skötsel. Vid anläggning stod som vanligt de nu färre anläggarna för att bygga, men skötselpersonalen skulle också vara med och plantera i fortsättningen. Med detta system infann sig en betydelsefull koppling mellan anläggning och skötsel, eftersom samma personer var delaktiga i båda faser.

Drivkraften att skapa skötselnåla grönytor var att möjliggöra kapacitet för fler anläggningar. Målsättningen i Enköping var att med samma pengar åstadkomma mer upplevelse och därigenom utveckla kommunen. När man hade satsat på de centrala delarna av staden, började man fundera på vad som kunde vara ännu mer skötselnålt. I stadens perifera ytor anlade man därför annuellaänger, som det räckte att slaghacka en eller två gånger per år. Stefan vill poängtera att ingenting trots allt är skötselfritt och under hans sista tid i Enköping började man dra ned på takten att skapa nya tillägg. Det är viktigt att ta hand om de anläggningar som man har och den ständiga kampen mot ogräset försvåras snabbt om det inte omedelbart avlägsnas.

Redan i ett begynnande stadium märkte man att den vilda växtligheten i Klosterparkens strandbrink ville vandra uppåt och ta över. För att separera de planterade perennerna och den vilda växtligheten som fanns längre ned mot vattnet, grävde man ned en aluminiumplåt. Lösningen har fungerat under många år, men

Fig. 86. På parkkontoret i Enköping har man prioriterat att lägga extra resurser på skötsel.

med tiden har vattentryck skapat erosion, varför parkkontoret ser behovet att göra en mer rustik strandskoning. Stefan anser att den drygt 20 år gamla strandbrinken inte känns lika attraktiv som den en gång har varit och att det kan bli aktuellt att göra om planteringen, i samband med att man gör om strandskoningen. Stefan gissar att ogräsproblematiken i strandbrinken, hör ihop med att man planerar att snart göra om strandbrinkens uppbyggnad.

Ett annat problematiskt område i Klosterparken är ytan under några uppvuxna lönnar, där markvegetationen på vissa ställen har svårt att konkurrera under träden. Det finns idag en pågående diskussion om man bör byta ut perennerna mot gräs närmast trädrötterna eller alternativt installera ytlig bevattning för att hjälpa perennerna. Denna teknik har man provat i stockholmska Skärholmen, där man har anlagt perennplanteringar under ett almsortiment, inflikar Stefan. På grund av anläggningens ringa ålder är det dock för tidigt att utvärdera något resultat.

Fig. 87. Strandskoningen som avskiljer den uppodlade åbrinken från den vilda växtligheten är idag i dåligt skick.

Finansiering

Klosterparken är ett av grönområdena som har bidragit till att Enköping kommit att bli den parkstad som man är idag. Det arbete som satsades på grönytor, blev till en början ifrågasatta från flera håll och den första tiden som Stefan Mattson hade sin tjänst i staden, lades mycket energi på att försvara och argumentera för sig. Stadsträdgårdsmästaren fick höra motargument som att parkmiljöer stjal resurser från barn- och äldreomsorg. Detta synsätt tycker han är orättvist och understryker att parkverksamheten *är* barn- och äldreomsorg, eftersom den utgör funktionen att locka barn och pensionärer att vistas utomhus. Han erfar att många vill ha en målpunkt att gå till och inte bara gå ut för gåendets skull. ”Jag kom ihåg när vi byggde Drömparken, då var det en äldre farbror som gick ganska många kvarter dagligen för att titta på hur arbetet fortskred. Många behöver ju den där kicken för att röra på sig”, berättar Stefan.

Många som möts av stadens alla parker, tror att Enköpings kommun har en ovanligt god ekonomi, något som Stefan betonar inte stämmer med verkligheten. De flesta ser inte skillnad på sommarblommor och perenner, utan de ser bara att det blommar, förklarar han. I skedet då man hade gått från 0 kvadratmeter till omkring 20 000 kvadratmeter med olika typer av perenner, fick parkkontoret så frekvent frågan om vad ytorna kostade att sköta, att man gjorde en utredning. Vid denna tid erhöll kommunförbundet statistik över hur mycket pengar olika verksamheter kostade inom kommunerna. På så vis kunde Stefan räkna ut vad den gröna verksamheten kostade per kommuninvånare och presentera tydliga siffror och staplar i tidningen. Enköping låg precis i mitten på skalan, varken över eller under i jämförelse med övriga städer i samma storlek. Genom satsningar på skötselsnåla lösningar hade man undkommit förvånansvärt billigt med de perenna lösningarna och stadsträdgårdsmästaren kunde därför ge svar på tal till alla de insändare som ifrågasatte parkkostnaderna.

Erfarenheter

Stefan berättar att han hade en vision att utveckla Enköping till en spännande grönstad, i första hand med tanke på kommuninvånarna. Det visade sig snart att intresset utifrån växte och förfrågningarna från professionella besökare blev fler och fler. Ryktet om Enköpings parker spred sig vidare med hjälp av media och till slut behövde man införa ett system för att kunna ta hand om alla besök. Eftersom kommunpolitikerna inte medgav någon extra tjänst för guidning, började man helt enkelt att ta betalt för visningarna. Stefan uppger själv att fenomenet, hur vanliga kommunala ytor blivit en turistnäring, är en fantastisk historia. Under hans sista yrkesverksamma femårsperiod i Enköping guidade man runt 200 betalande grupper under en säsong, vilket har fortsatt än idag.

Stefan anser att grunden för en plantering läggs i anläggningsskedet, både genom val av jord och växter. I Enköping har man inte varit rädd för att prova nya växter och experimentera. Om man jobbar med perenner, måste man också skapa sig egen kunskap om dem, för att veta hur växterna fungerar, menar Stefan. Parkkontoret införde därför en basperennlista, där empiriskt bevisat pålitliga växter samlades. Genom att prova sig fram lärde man sig med åren vilka jordar man skulle använda och hur man skulle bruka dem på rätt sätt. Grunden för att lyckas är att man har en jord fri från flerårigt rotagräs, där kvickrot, kirskål och åkerfräken är några av de värsta hoten. Om olyckan ändå skulle vara framme, är det bästa att åtgärda ogräsproblem så fort man ser dem.

... jag brukar säga att, speciellt kvickrot, är som en cancer; tar man det i tid - då klarar man det, men låter man det gå - då är det kört och man får göra om alltihop till slut. (Stefan Mattson, intervju, 2013-02-25)

Förutom att skapa rätt förutsättning för perennerna, handlar det om förmågan att ta hand om anläggningen. Om man upptäckte ett svårt rotagräs, har man haft som regel att gräva upp hela rabatten och byta ut den mot ny jord och nya perenner. Stefan understryker att det är viktigt att skötselpersonalen som är ute uppmärksammar

en sådan invasion direkt, för möjlighet att åtgärda problemet i ett tidigt stadium. Just ogräsproblematiken tror Stefan att man många gånger tar för lättvindigt på, något som leder till slöseri med pengar om man inte löser det i tid. Det har hänt att han har sett rabatter med växtvilliga perenner som jättedaggkäpa *Alchemilla mollis* stå chanslösa mot ogräs.

Vidare betonar Stefan att det svåra inte är skapandet av en anläggning, utan att få planteringen att hålla långsiktigt. Det viktigaste som man har jobbat med i Enköping, anser han, är skapandet av en hållbar organisation. Att påverka en organisation och att genomföra något i grunden kräver gott om tid. I stort sett har man fortfarande kvar samma organisation som Stefan formade under sin första tid på parkkontoret i Enköping under 1980-talet. En taktik att skapa engagemang bland personalen var att dela in stadens skötselområden i tårtbitar. På så vis fick varje lag ansvar för både ett ytterområde i staden och en central del, vilken ofta var mer inspirerande. Vanligt är annars att man har ett centrumlag och de andra lagen får spridda delar i de mer perifera områdena. Varje skötselag kom att bestå av en lagbas och ett par ytterligare medarbetare. Stadsträdgårdsmästaren hade täta träffar med lagbasarna, där man diskuterade svårigheter och vad som skulle prioriteras. Utöver dessa regelbundna möten hade man gemensamma personalträffar där hela styrkan samlades.

För att kunna behålla duktiga personer bland de säsongsanställda, var en strategi att skapa kombinationstjänster. Dessa tjänstgörande arbetade på parkkontoret under sommarhalvåret och under resterande del av året inom barn- eller äldreomsorg och erhöll därigenom en heltidsanställning. Man har försökt att anställa utbildad skötselpersonal i största mån, samtidigt som Stefan fäster stor vikt vid engagemang och hävdar att en formell utbildning inte betyder allt. Han framhäver att känslan måste infinna sig bland de anställda, att alla vet vad som förväntas av dem. Stefan menar att personalen dessutom är ett umgänge, som genom aktiviteter

kommer närmare varandra. Att satsa på personalen har varit centralt och på parkkontoret skapade man gemenskap genom att bland annat göra resor tillsammans. Eftersom skötselpersonalen fungerar som ambassadörer när besökare kommer och ställer frågor, är det värdefullt om de på plats kan berätta om arbetet och växterna.

Kommunikationen med invånarna är betydelsefull på flera sätt och avslutningsvis poängterar Stefan hur viktigt det har varit att tala om vad parkkontoret gör och vad man som invånare kan uppleva i sin stad. Inför parkmässan i Enköping 1993, ställde man i ordning en första broschyr över samtliga parker, vilken spreds på stadens offentliga platser, däribland på äldreboenden. Stefan berättar om hur han en dag blev uppringd av två äldre damer, som tackade honom för deras nyupptäckta utemiljö; ”Nu har vi picknick i Klosterparken och det är så fantastiskt! Inte visste vi att det här fanns!”, återger Stefan damernas ord.

Fig. 88. Klosterparkens fiskebrygga byggdes till i efterhand, då man upptäckte en upptrampad stig i åbrinkens perennrabatter.

Sammanfattning & Diskussion

I det här arbetet har jag gjort sex fallstudier med målet att undersöka vilka faktorer som är avgörande för att erhålla en långsiktigt hållbar perennplantering i offentlig miljö. Utefter fallstudiernas intervjuer med erfarna personer inom branschen, kan man dra några grundläggande slutsatser. I detta kapitel försöker jag att sammanfatta de viktigaste faktorerna som jag har funnit utefter mina fallstudier och dra gemensamma nämnare från de olika exemplen.

Växtanvändning efter erfarenhet

Vid gestaltning av en perennplantering finns en rad materiella och praktiska aspekter att ta hänsyn till. I mina intervjuer nämns upprepade gånger att jorden är en avgörande faktor för planterings öde. Detta är något som verkar nonchaleras på många håll. Stefan Mattson nämner att han allt för ofta ser växtvilliga perenner som jättedaggkäpa stå undertryckt av ogräs, beroende på att man har varit slarvig med jordvalet. Elisabeth Lindgren understryker att medföljande flerårigt rotagräs har varit det vanligaste problemet på Park- och naturförvaltningen i Göteborg. I kombination med otillräckliga skötselresurser ställer detta såklart planterings hållbarhet på sin spets. Enköpings före detta stadsträdgårdsmästare betonar särskilt hur viktigt det är att åtgärda ogräsproblem i ett tidigt stadie. I Fyra Årstiders Park lyckades man att hindra ett sådant angrepp genom att rycka ut snabbt då ett jordlass med ogräs följde med vid anläggning.

Ett annat vanligt problem är att perennplanteringar blir nedtrampade, ofta till följd av att människor vill ta den kortaste vägen. Mona och Ulf understryker vikten av att förhindra människor att gå över planteringarna och i Olskroken har man valt ett lågt staket som ramar in miniparkens rabatter att fylla denna funktion. Alternativt kan man med hjälp av växtlighet försvåra passage, vilket är en

metod som man har tillämpat i Fyra Årstiders Park med stickigt gräs och på Domkyrkoplan med hjälp av buskmaterial. Tyvärr är det orimligt att förlita sig på att människor respekterar en rabatt. Genomfart bland planteringarna har varit ett problem på Haga kyrkoplan, där det inte finns några tydliga ramar av varken vegetation eller tillagda element, som exempelvis ett staket eller en stenkant som visar rabattens linjer innan perennerna har vuxit upp.

Efter erfarenhet från de studerade exemplen är det svårt att beräkna huruvida anläggningens skötsel kommer att upprätthållas. Många gånger måste man anta att de skötselansvariga har svårt att hinna med. För att förebygga ogräsinvasion är ett återkommande tips att plantera plantorna tätare än vad som föreskrivs. Man kan också kombinera perennerna med buskmaterial för att minska skötselintensiteten. Något som Mona och Ulf nämner är att använda en pålitlig kantväxt, särskilt då rabatten angränsar till gräsmatta.

Att använda rätt byggstenar i form av växtmaterial och jord, kan tyckas som en basal kunskap vid formandet av en perennplantering. Mina intervjuer vittnar om att verkligheten förhåller sig annorlunda och att det finns bristande kunskaper inom yrkeskåren. Sabina Richter nämner att det generellt finns en låg kunskapsnivå kring växtmaterialens preferenser på ståndort. Kunskap kring växtmaterial är en nödvändighet, som Stefan Mattson anser att man måste skaffa sig. Stefan försökte råda bot på detta genom att införa en basperennlista i Enköping, där utprovade arter och sorter fick ta plats på listan som pålitliga perenner.

Synen på en trädgård – Vad är lättskött?

Något som går att diskutera förutom de praktiska lösningarna för att underlätta skötselaspekten är vilken betydelse gestaltningens utformning har. I min intervju med Mona och Ulf framkommer det att det finns olika synsätt på vad som är lättskött när det gäller perennanvändning. Mona nämner att engelsmännen i allmänhet har

synen att naturlika planteringar kräver mindre underhåll. Denna uppfattning delar inte Mona och Ulf.

En aspekt som Johan Paju tar upp är synen på en trädgård. På bostadsgården Kajplats01 har den vildvuxna strand-biotopen inte uppskattats av alla hyresgäster. Av exemplet på bostadsgården Kajplats01 visas att emottagandet av en plantering, det vill säga uppfattningen hos brukarna spelar en avgörande roll när det gäller platsens beständighet. Den bristfälliga skötseln och motståndet från de boende, har lett till att bostadsgården nu får en ny gestaltning som är mer anpassad till användarnas önskemål.

Exemplet från Kajplats01 ger en indikation på att naturinspirerade miljöer innefattar en problematik. En anläggning som kräver en sparsam skötselinsats är inte nödvändigtvis en anläggning som är lätt att sköta. Det är riskabelt att sätta likhetstecken mellan en låg skötselfrekvens och en enkelt utförd skötselinsats. I denna typ av anläggningar är det viktigare att göra rätt åtgärd vid rätt tillfälle; att veta vilka insatser som ska göras, snarare än att lägga mycket tid (Koningen, 2004). Naturlika planteringar kan anses som lättskötta eftersom skötselinsatsen blir mindre frekvent. Däremot kräver det en viss kompetens att styra planteringen i rätt riktning.

Det är svårt att veta exakt hur scenariot på bostadsgården i Västra Hamnen har sett ut. Förmodligen har det varit svårt för de skötselansvariga att skilja på de planterade växterna och nyetablerat ogräs. På denna otraditionella bostadsgård krävs särskild kunskap för gestaltningens upprätthållande, där det är svårare att skilja på ogräs och planterade växter än i en vanlig rabatt. Det arbetssätt som hade behövts här, skulle kunna jämföras med de holländska trädgårdarna i Priona och Ruinen, där man mycket noga styr uttrycket genom att studera enskilda växter och selektera ut individer (Leopold, 1992). Här har trädgårdarna skötts av privatpersoner med stort intresse och god växtkännedom, något som är svårt att ersätta

med en organisation som MKB där personalen är skiftande. Med fördel sköts en trädgård här av en person som har huvudansvar.

I detta fall fanns ett omfattande skötseldokument att tillgå, vilket inte har utnyttjats eller tolkats på rätt sätt. Att kommunicera idén till skötselpersonalen är en central del i ett projekt. Skötselinstruktioner i pappersformat bör inte betraktas som en garanti. I *The Dynamic Landscape* (2004) framkommer ur Koningens avsnitt hur skötseln i de naturlika Heemparkerna i Holland kräver ett gott öga och god växtkunskap för att kunna sköta om grönytor. Platsspecifik erfarenhet är här något som anses som essentiellt. Denna insikt är något som Mona och Ulf har tagit fasta på, genom att på plats instruera skötselpersonal och miljövärdar hur en specifik plantering sköts i praktiken. Kanske hade denna metod behövts än mer på Kajplats01 än till exempel i Olskroken?

En pålitlig skötsel

Betydande är att redan i gestaltungsförslaget planera utefter hur stor skötsel en plats kommer att få. Från konferenserna som sällskapet Perennial Perspectives anordnade, framkommer det att skötselfrågan ofta har stått åsidosatt (Gustavsson, 1995). Gustavsson hävdar att de bedömningar och beslut som ett förvaltningsarbete innebär borde betraktas lika kvalificerat som att gestalta den ursprungliga anläggningen. Utan en pålitlig skötsel måste man ifrågasätta det meningsfulla i att skapa en anläggning.

Både på Hagakyrkoplan och Domkyrkoplan godkändes de föreslagna växtvalen av de skötselansvariga på Park- och naturförvaltningen, för att erhålla en rimlig skötselnivå. Från exemplet i Sölvesborg, framhåller parkchef Kristina Höijer att det var avgörande att man tillsatte en ny tjänst för skötseln, i samband med att Fyra Årstiders Park kom till. Här insåg man redan från början att skötseln var en avgörande förutsättning för parkens upprätthållande. Sölvesborgs parkchef tar också upp betydelsen av att organisera skötseln och

i Fyra Årstiders Park har man överlåtit en person till att ha det övergripande huvudansvaret. Skötselns organisation är något som även Mona Holmberg och Ulf Strindberg betonar som en bidragande faktor för att erhålla ett gott resultat med en anläggning. Efter deras erfarenhet gynnas skötselarbetet av att det finns någon chef att fråga som besitter mer kompetens. De nämner att ett sådant system har funnits förr inom parkförvaltning och idag finns kvar i Tyskland. Ett problem som de har sett idag, är att skötselpersonalen har lite möjlighet till fortlöpande utbildning under arbetet. Om det dessutom inte finns någon som kontrollerar att skötseln blir utförd på rätt sätt finns det ingen chans till kunskapsutveckling.

I ett vidare sammanhang är det också relevant att lyfta frågan vad skötsel i offentlig miljö får kosta? Uteslutande i samtliga fallstudier har ett centralt mål varit att skapa en anläggning som är skötselnsål bredvid huvudmålet att bidra med kvalitativ grönska. Det är stundtals något nedtryckande att som blivande landskapsarkitekt mötas av en verklighet där det tycks vara obligatoriskt att spara in på grönmiljöns resurser. Det verkar lämnas lite utrymme åt något annat än de mest rationella lösningarna. Något som jag personligen finner är viktigt, är att sträva efter en diversitet i de offentliga grönmiljöerna. Då det i grunden handlar om att planera utefter vilken skötselintensitet som kommer att råda, leder detta i sin tur till att de mest frekvent använda perennerna inte är nyttjade för sin vackra blomning, utan för sin funktionalitet.

En sammanhållen projektorganisation

Intressant att fundera kring är hur man skapar ett engagemang att underhålla en plantering. Holmberg och Strindbergs tips är att man som designer kan se till att göra det spännande för sin egen skull genom att i liten skala använda växtmaterial som tänjer på gränserna. På så vis är det stor chans att man vill bevaka planterings utveckling. Denna filosofi, bygger dock på att man som gestaltare har god kontakt med de skötselansvariga.

En sammanhållen projektorganisation över tid bevisas ha betydelse från de exempel som de tyska trädgårdsutställningarna har frambringat (Brita von Schoeneich, 2004, Gustavsson, 1995). I Tyskland, där man har lång erfarenhet från offentliga perennplanteringar, har man förstått betydelsen av att skapa dialog mellan landskapsarkitekten, skötselpersonalen och plantskolor (Gustavsson, 1995). Kunskap och medvetenhet finns och har funnits sedan en tid tillbaka. Gustavsson (1995) tar upp vikten av kopplingen mellan anläggning och fortlöpande skötsel som i ansatsen av en anläggning ofta finns, men inte alls är en självklarhet i realiteten. Bevisligen tar det lång tid innan kunskapen implementeras i en mer allmän utsträckning.

I mina fallstudier har det inte funnits något tydligt samband mellan att ett mer hållbart resultat skulle vara vunnet genom varken kommunal eller privat regi. En tendens som möjligtvis kan urskiljas är att en liten kommun som Sölvesborg och Enköping har fördelar för organisationen av skötseln. Här verkar man ha lättare att överblicka de grönytor man har ansvar för, jämfört med exempelvis Göteborg, där man ser en indikation på att kommunen har fler grönytor att sköta än vad resurserna räcker till. I Enköping har Stefan Mattson under många år byggt upp en väl sammansatt organisation, något som han framhåller som det viktigaste arbetet under hans tid i staden. På parkkontoret i Enköping var framförallt ett viktigt steg att omförflytta fler resurser till skötsel från anläggning. Centralt är förmågan att förvalta och inte bara starta något, menar han.

Att vara närvarande - individens betydelse

Efter min studie är det tydligt att få anläggningar fungerar som det var tänkt från början och ofta måste kompletteringar göras i efterhand. Även med erfarenhet går det inte att förutse alla problem, varför det är viktigt att en kontakt upprätthålls mellan den som har gjort gestaltningsförslaget och de skötselansvariga. I flera av fallstudierna har det därför visat sig vara en stor vinst att vara fysiskt

närvarande och återbesöka platsen kontinuerligt. Sabina Richter nämner fördelarna med att passera Domkyrkoplan dagligen och att platsens centrala läge är ett plus. Att ha en regelbunden uppsikt över en plantering skapar möjligheten att i efterhand korrigera och anpassa vid eventuella problem som uppstår. Exempel på sådana komplementärer ingrepp är de extra buxboms-buskarna som man planterade i finplanteringarna på Domkyrkoplan för att förhindra tramp i rabatten, liksom den adderade fiskebryggan i Klosterparken.

Intressant är att fundera kring hur stor betydelse det har för en planterings utveckling att ansvarig person för gestaltningsförslaget finns närvarande även efter anläggning. I en utopi skulle alla planteringar upprätthållas, med tillräckliga resurser och med rätt kompetens, under ansvar av skötselpersonalen. Man kan ställa frågan om avståndet mellan bostadsgården i Malmö och kontoret i Stockholm har spelat någon roll för utvecklingen på Kajplats01? I en allt mer globaliserad värld är det inte ovanligt att ett arkitektkontor verksamt i Stockholm, liksom i fallet Kajplats01, ritar ett förslag i Malmö. De mentala avstånden i världen blir allt mindre och att rita förslag till utlandet är inte ovanligt för konsultföretagen. Inte minst Piet Oudolf är en person som har brukat detta globala arbetssätt. I dessa fall måste det vara extra viktigt att skapa engagemang hos de som ska förvalta anläggningen.

Mona och Ulf framhåller fördelarna med att arbeta i sitt närområde och uppvisar stor delaktighet och kontroll över sina gestaltningsförslag. Men vad händer när planteringarna blir för många för att det ska vara rimligt att återbesöka dem? Det är också relevant att ställa frågan om det ingår i landskapsarkitektens uppgift att bevaka en plantering? Borde inte kompetensen i högre grad finnas på anläggnings- och skötselsidan? Samtidigt är det inte hållbart att en anläggning står och faller med en person. När stadsträdgårdsmästaren Stefan Mattson lämnade Enköping måste

intresset och drivkraften för att förvalta parkanläggningarna fortfarande leva kvar.

Betydelsen av att lära känna en plats väl och utveckla denna kräver förutsättningslöst att en person är verksam på samma plats under en längre tid. Svårigheter med ett sådant pedagogiskt arbetssätt, uppstår när personer byter anställning, vilket givetvis är ofrånkomligt i viss mån. Något man kan fundera över är hur dagens livsmönster får betydelse för anläggningars hållbarhet, då vi i allt större utsträckning flyttar och byter arbetsplats, både inom och utom vårt lands gränser. Finns det en inbyggd problematik i att karriärstegen gynnas av att arbeta på många olika platser? Kanske lämnas det otillräcklig prestige åt de som har varit verksamma på en och samma plats under hela sin livstid? Stefan Mattson betonar att det tar lång tid att bygga upp något som är hållbart. Parkstaden Enköping är ett bra exempel på hur ett fungerande arbetssätt inom parkkontoret har utvecklats, något som har kunnat ske under förutsättning att stadsträdgårdsmästaren har varit verksam i staden under många års tid.

När det gäller diskussionen kring hållbarhet är det väsentligt att fundera över hur länge det är rimligt att en perennplantering i offentlig miljö kan hålla maximalt. Den äldsta anläggningen bland mina studerade exempel är Klosterparken i Enköping, vilken är drygt 20 år gammal. Ansvarskänsla är en faktor som inte bör förringas när det gäller att vidmakthålla en plantering vid gott skick. Organisationen i Enköping och i Sölvesborg har inneburit att det är samma personer som anlägger perennplanteringen och som sedan sköter denna. Det personliga engagemang som den person som har varit med och skapat en plantering besitter, är troligtvis svårt att ersätta. Är det också där som gränsen för en planterings livslängd går? Försvinner engagemang för underhållet med ansvarig person?

Sammanfattningsvis kan man säga att de fysiska förutsättningarna, inkluderat växtvalet och planterings uppbyggnad, har påverkan på resultatet, medan skötselns utförande och dess kontinuitet är avgörande. Alla hjälpmedel som finns för att underlätta skötselinsatsen är givetvis goda, men bör inte ställas för stor tillförlitelse på framför skötseln. Framförallt är det centralt att en god samorganisation mellan de inblandade aktörerna infinner sig. Kopplingen mellan gestaltning och skötsel har särskilt visat sig vara betydande efter mina studier.

För att erhålla hållbara perennplanteringar och förbättra kvaliteten i offentliga miljöer, krävs en mer utbredd kompetens och prioritet på rätt resurser. Man kan konstatera att ett långsiktigt hållbart resultat kräver många kompetenser. Som landskapsarkitekt måste man ha god kunskap om växtmaterialet, ha förmågan att förmedla idéer på ett tydligt sätt, sprida engagemang, vara närvarande i så många steg som möjligt och upprätthålla kontakt med övriga aktörer i processen.

Referenser

Muntliga källor:

Mona Holmberg, trädgårdsmästare, Holmberg & Strindberg
Trädgårdskonsulter, intervju, 2012-10-28.

Kristina Höijer, landskapsarkitekt och parkchef på Sölvesborgs
kommun, intervju, 2012-07-09 och telefonintervju, 2012-10-01.

Elisabeth Lindgren, landskapsarkitekt på Park- och
Naturförvaltningen i Göteborg, intervju, 2012-10-16.

Stefan Mattson, trädgårdstekniker, f.d. stadsträdgårdsmästare på
Enköpings kommun, intervju, 2013-02-25.

Johan Paju, landskapsarkitekt på PAJU Arkitektur och Landskap,
telefonintervju, 2012-10-10.

Sabina Richter, landskapsarkitekt på 02Landskap Arkitektkontor,
intervju, 2012-10-09.

Ulf Strindberg, trädgårdsmästare, Holmberg & Strindberg
Trädgårdskonsulter, intervju, 2012-10-28.

Elektroniska källor:

Jallow, Sabina & Kruuse Annika (2002) *Utvärdering
av bostadsgårdarna i Västra Hamnen* [online], Malmö:
Gatukontoret, (Rapport) tillgänglig via: http://www.malmo.se/download/18.5d8108001222c393c008000142532/sabinas_rapport_webb.pdf [2013-05-05]

The Beth Chatto gardens hemsida (2013), Andrew Chatto's
archives [online], tillgänglig via: <http://www.bethchatto.co.uk/andrew-chatto-s-archives.htm> [2013-04-30]

Tryckta källor och litteratur:

Alvesson, Mats (2011) *Intervjuer - genomförande, tolkning &
reflexivitet*. Malmö: Liber AB.

Bucht, Eivor (1989) Perennboken - med växtförteckningar.
Hemträdgården, årg. 89, nr 3, s. 15.

Dormling, John (1996) Perennerna i fokus. *Hemträdgården*, årg.
96, nr 1, s. 53.

Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (2008) *The Dynamic
Landscape*. London: Spon Press.

Gerritsen, Henk & Oudolf, Piet (1995) *Drömplantor*. Stockholm:
Natur & Kultur.

Gustavsson, Eva (1995) En brandfackla för perenna växter.
Utemiljö, årg. 95, nr 6, s.26-29.

Heiner, Luz (1993) Pflanzenverwendung auf der IGA 93. *Garten
+ Landschaft*, årg. 93, nr 5.

Kingsbury, Noël (2002) Piet Oudolf and the Dutch Garden.
Hortus, årg. 02, nr 2, s. 61-72.

Kingsbury, Noël (2005) *Gardens by Design*. London: Pavilion
Books.

van der Kloet, Jacqueline (2002) En landskapsarkitekt-dröm. *Utemiljö*, årg. 02, nr 6, bilaga Gröna Fakta.

Koningen, Hein (2004) Creative management. I: Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (red.), *The Dynamic Landscape* (s. 256-292). London: Spon Press.

Kranz-Jensen, Hildur (1989) Äntligen har allt trädgårdsfolk fått sin praktfulla perennbibel. *Hemträdgården*, årg. 89, nr 3, s. 22-23.

Kühn, Norbert (2011) *Neue Staudenverwendung*. Stuttgart: Eugen Ulmer KG.

Leopold, Rob (1992) Den nya perennvågen. *Utemiljö*, årg. 92, nr 2, bilaga Gröna Fakta.

Leopold, Rob red. (1997) *Perennial Preview*. Groningen: The Perennial Perspectives Foundation.

Oskarsson, Linnea (2003) *Perenner till salu! Perennutbudet på plantskolorna i Göteborgs och Bohus län under perioden 1850-1940*. Examensarbete inom Hortonomprogrammet, 30hp, Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet

Oudolf, Piet & Kingsbury, Noël (2010) *Landscapes in Landscapes*. New York: The Monacelli Press.

Persson, Bengt red. (2005) *Bo01 Hållbar Framtidsstad - Lärdomar och erfarenheter*. Stockholm: Formas.

Poolma Ansari, Lena (1997) Drömparken – en studie i naturnära perenner. *Viola*, årg. 97, nr 17, s. 14-15.

von Schoeneich (1994) The End of the Border? *Landscape*

Design, årg. 94, april, s. 9-14.

Schön, Donald (2006) *The Reflective Practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic books.

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996) Den kvalitativa intervjun. I: Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Tellgren, Malin (2003) *Perenner till folket! -perennutbudet på plantskolorna i Jönköpings län under perioden 1850-1940*. Examensarbete inom Hortonomprogrammet, 30hp, Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet

Thomsson, Heléne (2010) *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Östman, Lisa (1996) Regnbågskonferens: Parker och stadsplanering på undantag!. *Utemiljö*, årg. 96, nr 1, s. 9.

Bildförteckning

Framsida - Domkyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13. Foto: Linda Peterson.

En resumé av perennanvändningens sentida historia i Europa

Figur 1 - Terrassanläggning i Richard Hansens anda, Weihestephan, 1995-07-16. Foto: Eva Gustavsson

Figur 2 - Heiner Luz och Nils Andersen. Foto: Eva Gustavsson

Figur 3 - Trädgården i Ruinen, Holland, juli 1991. Foto: Eva Gustavsson

Figur 4 - Trädgården i Priona, Holland, 1996-06-21. Foto: Eva Gustavsson

Figur 5 - Piet Oudolf, Hummelo, Holland, 1996-06-22. Foto: Eva Gustavsson

Figur 6 - Rob Leopold, Brita von Schoeneich, Rune Bengtsson och Anita Fischer på Fraueninsel, Tyskland, juli 1995. Foto: Eva Gustavsson

Studiens olika exempel

Figur 7 - Fyra Årstiders Park, Sölvesborg, 2012-07-09. Foto: Linda Peterson

Figur 8 - Domkyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13. Foto: Linda Peterson

Figur 9 - Kajplats01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 10 - Haga Kyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13 Foto: Linda Peterson

Figur 11 - Olskroken Minipark, Göteborg, 2011-06-17. Foto: Mona Holmberg

Figur 12 - Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson

Fyra Årstiders Park

Figur 13 - Högsommar i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg, 2012-07-09. Foto: Linda Peterson

Figur 14 - Rabattiris, *Iris sibirica*, Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 15 - Höst i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 16 - Trädgårdssmörboll, *Trollius x cultorum* 'Lemon Queen', Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 17 - Höst i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 18 - Vy över strandpromenaden, Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 19 - Smalt fackelblomster, *Lythrum virgatum* 'Dropmore Scarlet', Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 20 - Vinter i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 21 - Höst i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 22 - Vinter i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 23 - Plan över Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Publiceras efter tillstånd från: Kristina Höijer

Figur 24 - Röllika *Achillea* 'Hella Glashof', Fyra Årstiders Park, Sölvesborg, 2012-07-09. Foto: Linda Peterson

Figur 25 - Parkchef Kristina Höijer i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg, 2012-07-09. Foto: Linda Peterson

Figur 26 - Parkpersonalen planterar i Fyra Årstiders Park, Sölvesborg. Foto: Kristina Höijer

Figur 27 - Grekvädd *Knautia macedonica*, Fyra Årstiders Park, Sölvesborg, 2012-07-09. Foto: Linda Peterson

Domkyrkoplan

Figur 28 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Sabina Richter

Figur 29 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Sabina Richter

Figur 30 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Linda Peterson

Figur 31 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Sabina Richter

Figur 32 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Linda Peterson

Figur 33 - Domkyrkoplan, Göteborg. Foto: Linda Peterson

Figur 34 - Illustrationsplan över Domkyrkoplan, Göteborg. Publiceras efter tillstånd från: Sabina Richter

Figur 35 - Domkyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13. Foto: Linda Peterson

Figur 36 - Fingerborgsblomma *Digitalis purpurea* 'Alba', Domkyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13. Foto: Linda Peterson

Figur 37 - Portlandros *Rosa* 'Jacques Cartier', Domkyrkoplan, Göteborg, 2012-09-13. Foto: Linda Peterson

Kajplats 01

Figur 38 - Päronspaljé i *Trädgården*, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 39 - Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 40 - Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 41 - Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 42 - *Stranden* under konstruktion, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 43 - *Trädgården*, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 44 - Ursprunglig illustrationsplan för Kajplats 01, Malmö. Publiceras efter tillstånd från: Anders Mårsén

Figur 45 - *Giardino secreto*, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 46 - *Giardino secreto*, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 47 - Ny illustrationsplan för Kajplats 01, Malmö. Publiceras efter tillstånd från: Johan Paju

Figur 48 - *Stranden* under konstruktion, Kajplats 01, Malmö, 2012-08-04. Foto: Linda Peterson

Figur 49 - Mossväggen *Biotronen*, Kajplats 01, Malmö. Foto: Charlotte Laurell

Haga Kyrkoplan

Figur 50 - Haga kyrkoplan, Göteborg, 2012-10-10. Foto: Linda Peterson

Figur 51 - Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 52 - Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 53 - Lekplatsen, Haga kyrkoplan, Göteborg, 2012-10-10. Foto: Linda Peterson

Figur 54 - Strålrudbeckia *Rudbeckia sullivantii* 'Goldsturm', Haga kyrkoplan, Göteborg, 2012-10-10. Foto: Linda Peterson

Figur 55 - Hagakyrkan, Haga kyrkoplan, Göteborg, 2012-10-10. Foto: Linda Peterson

Figur 56 - Illustrationsplan för Haga kyrkoplan, Göteborg. Publiceras efter tillstånd från: Elisabeth Lindgren

Figur 57 - Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 58 - Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 59 - Lekplatsen, Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 60 - Dammen, Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Figur 61 - Haga kyrkoplan, Göteborg. Foto: Elisabeth Lindgren

Olskroken Minipark

- Figur 62 - Kopparlön *Acer griseum*, Olskroken Minipark, Göteborg, 2012-11-03. Foto: Linda Peterson
Figur 63 - Kejsarölven *Viburnum x bodnantense* 'Dawn', Olskroken Minipark, Göteborg, 2013-04-28. Foto: Linda Peterson
Figur 64 - Storblommig vinteralpro *Rhododendron mucronulatum*, Olskroken Minipark, Göteborg, 2013-04-28. Foto: Linda Peterson
Figur 65 - Manchurisk strimlön *Acer tegmentosum*, Olskroken Minipark, Göteborg, 2012-11-03. Foto: Linda Peterson
Figur 66 - Olskroken Minipark, Göteborg, maj 2008. Foto: Mona Holmberg
Figur 67 - Perennrabatten i Olskroken Minipark, Göteborg, juni 2011. Foto: Mona Holmberg
Figur 68 - Olskroken Minipark, Göteborg, augusti 2012. Foto: Mona Holmberg
Figur 69 - Woodland-delen i Olskroken Minipark, Göteborg, augusti 2005. Foto: Mona Holmberg
Figur 70 - Sydbok *Nothofagus antarctica*, Olskroken Minipark, Göteborg, 2013-04-28. Foto: Linda Peterson
Figur 71 - Ulf Strindberg i Olskroken Minipark, Göteborg, juni 2011. Foto: Mona Holmberg
Figur 72 - Olskroken Minipark, Göteborg, 2013-04-28. Foto: Linda Peterson

Klosterparken

- Figur 73 - Situationsplan för Klosterparken, Enköping. Publiceras efter tillstånd från: Stefan Mattson
Figur 74 - Magnoliagången i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 75 - Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 76 - Lekplatsen i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 77 - Blomstergården i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 78 - Åbrinken i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 79 - Småbåtshamnen i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 80 - Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 81 - Åbrinken i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 82 - Vårflor i Klosterparken, Enköping, 2013-04-30. Foto: Linda Peterson
Figur 83 - Blomstergården i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 84 - Magnoliagången i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 85 - Åbrinken i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson
Figur 86 - Klosterparken, Enköping, 2013-04-30. Foto: Linda Peterson
Figur 87 - Strandskoningen i Klosterparken, Enköping, 2013-04-30. Foto: Linda Peterson
Figur 88 - Fiskebryggan i Klosterparken, Enköping. Foto: Stefan Mattson

Intervjuguide

(Kommunalt:) Du kanske skulle kunna börja att berätta lite om dig själv och ditt jobb?

- Vad har du för bakgrund/utbildning?
- Hur länge har du jobbat här?
- Vad satsar man på i kommunen? Särskild profilering?
- Hur ser du på växternas betydelse inom ett projekt?

(Privat:) Du kanske skulle kunna börja att berätta lite om dig själv och ditt företag?

- Vad har du för bakgrund/utbildning?
- Hur länge har företaget funnits?
- Hur många är ni som arbetar ihop?
- Inriktar ni er på särskilda projekt?
- Vad sysslar du helst med för projekt? Vad är drömprojektet?
- Hur ser du på växternas betydelse inom ett projekt?

Du får gärna berätta om bakgrunden till projektet?

- Vem tog initiativ till projektet? / Hur blev ni inkopplade på uppdraget?
- Vad var målet med projektet?
- Varför var det viktigt med perenner just här?

Berätta lite hur du tänkte med gestaltningen?

- Fanns det några förebilder/inspirationskällor/speciellt viktig litteratur?
- Hur tänkte du när du valde växter?
- Var kompositionen - färg och form viktig?
- Användes växtsociologiska principer eller ståndortsanpassning?
- För vem är planteringen gjord?
- Fick brukare/allmänheten framföra önskemål?
- Har skötsel aspekten begränsat dig i växtvalet?
- Vad hade du för kunskap om/förväntningar på skötseln?

Sen när projektet väl var igång...

- Hur såg samarbetet med övriga inblandade ut under projektets gång?
- Fanns det någon person/organisation som betydde extra mycket för projektets drivkraft?

När anläggningen var klar...

- Vad har du fått för reaktioner/respons på den färdiga anläggningen?
- Hur används anläggningen?
- Vet du något om hur platsen uppfattats av användarna?
- Vad tycker du om resultatet? Vad är du mest/minst nöjd med?
- Var det något du hade velat göra annorlunda i efterhand?

Idag...

- Hur har skötseln organiserats?
- Hur har man gjort för att garantera kvaliteten vid upphandling/egen regi?
- Är det något som har förändrats markant sedan planteringen var nyanlagd?
- Har du möjlighet och tid att själv besöka/följa upp planteringen?
- Har du någongång kontakt med de skötselansvariga?
- Är du nöjd med skötselinsatsen som görs idag?

Avslutande fråga:

- Vad tror du generellt är viktigt för att skapa en hållbar perennplantering?

*Nomina si nascis,
perit et cognitio rerum*
Carl von Linné

(Om du ej namnen vet,
du saknar kunskap om tingen)

Många växter har krångliga botaniska namn. För att få exakt rätt växt, i rätt färg och med rätt höjd är hela namnet viktigt. Om man t.ex. bara skriver "trädgårdssmörboll" på sin beställningssedel, vet inte plantskolan att det är den citrongula som blir 60 cm som avses. De kanske skickar en orangegul, som blir 40 cm. Och ingen skulle väl komma på tanken att bygga ett nytt hus av bara "bräddor" - eller hur?

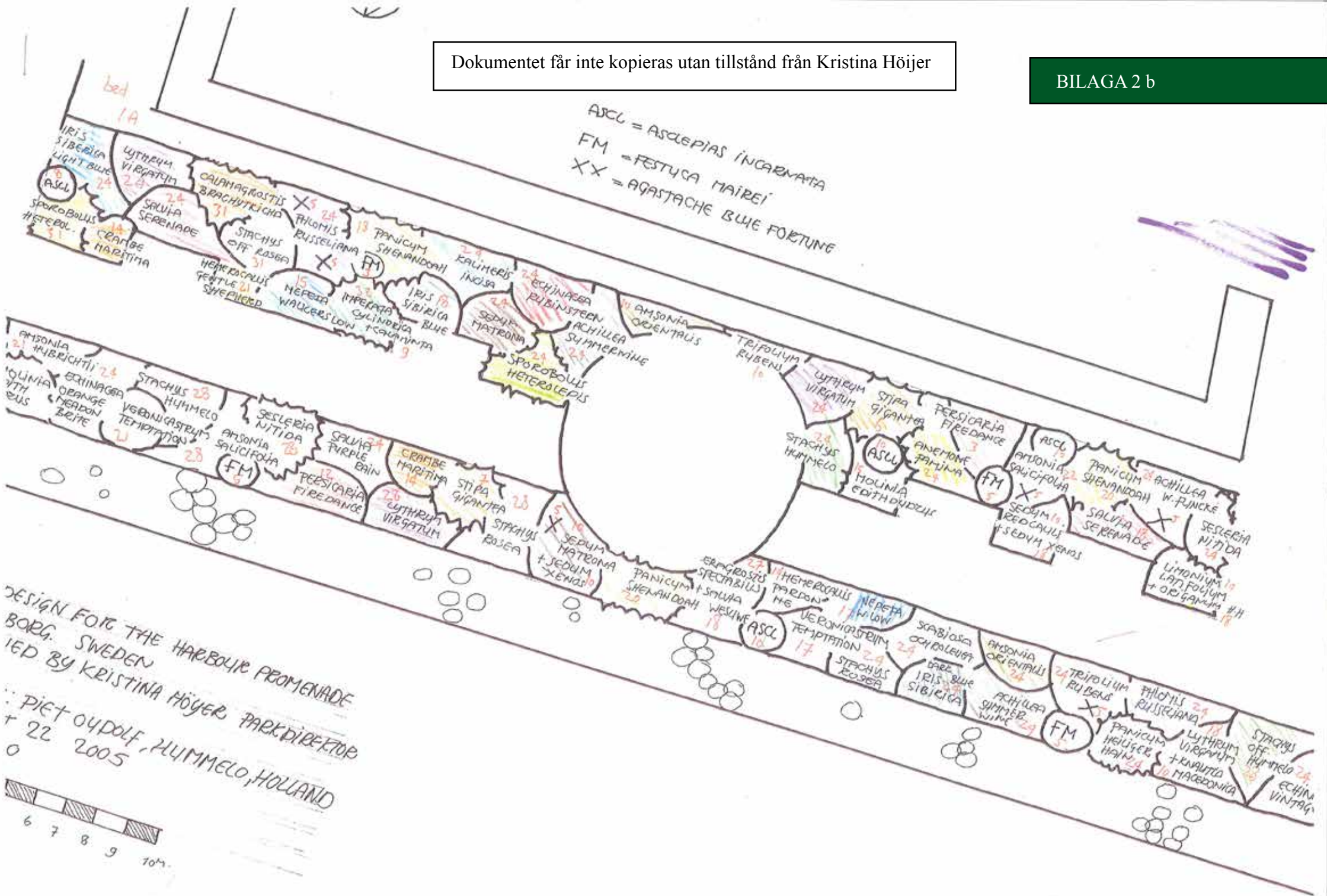
Växtens botaniska namn består av grekiska och latinska ord som beskriver hur växten ser ut, vem som hittat den eller kanske var den kommer ifrån. Strandrålen heter t.ex. *Crambe maritima*, där ordet *maritima* antyder att kålen kommer från maritima eller strandnära växtplatser.

Här följer en lista med de växter som återfinns i Fyra Årstiders Park, belägen vid innerhamnen i Sölvesborg.

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Kristina Højjer

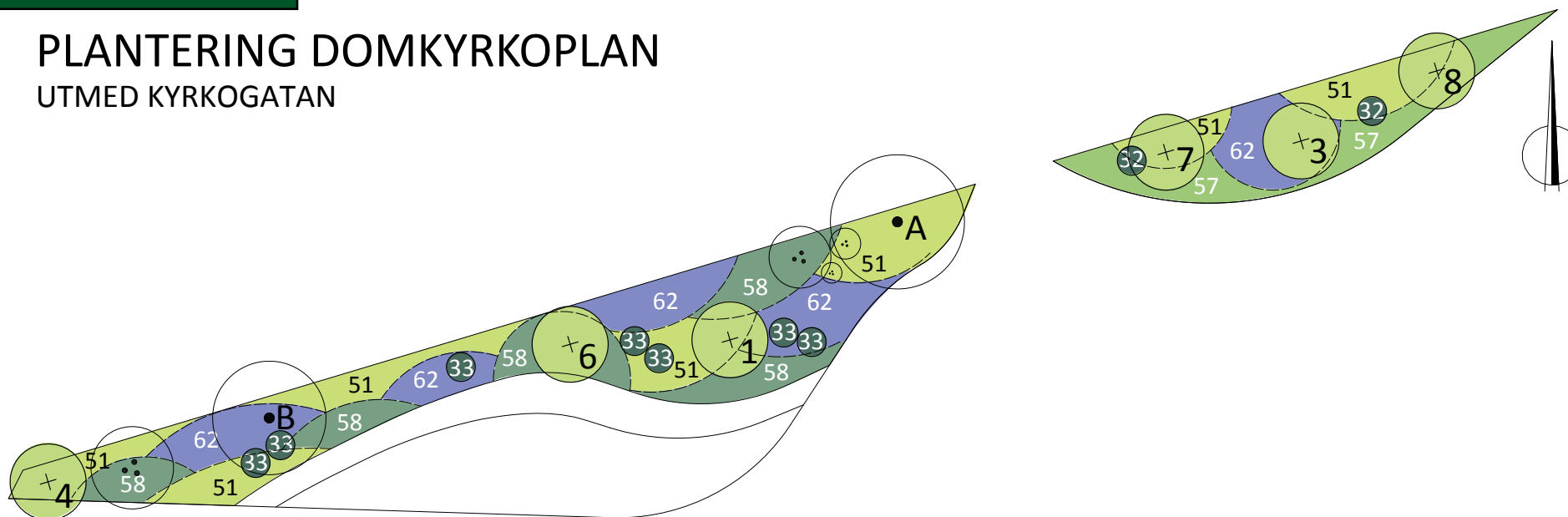
Svenskt namn	Botaniskt namn
Röllika	<i>Achillea</i> 'Hella Glashof'
Röllika	<i>Achillea millefolium</i> 'Summerwine'
Röllika	<i>Achillea millefolium</i> 'Walter Funcke'
Finnslide	<i>Aconogonon</i> x <i>fennicum</i>
Anisört	<i>Agastache</i> 'Blue Fortune'
Amsonia	<i>Amsonia hubrichtii</i>
Amsonia	<i>Amsonia orientalis</i>
Amsonia	<i>Amsonia</i> tab. var. <i>salicifolia</i>
Stor höstanemon	<i>Anemone hybrida</i> 'Pamina'
Asklepias	<i>Asclepias incarnata</i> 'Ice Ballet'
Asklepias	<i>Asclepias incarnata</i>
Höstaster	<i>Aster amellus</i> 'Sonora'
Höstaster	<i>Aster novi angli</i> 'Violetta'
Färgvåppling	<i>Baptisia australis</i>
Blodormrot	<i>Bistorta amplexicaulis</i> Firedance
Tuvrör	<i>Calamagrostis brachytricha</i>
Stenkyndel	<i>Calamintha nep.</i> ssp. <i>Nepeta</i>
Strandkål	<i>Crambe maritima</i>
Tuvtåtel	<i>Deschampsia</i> 'Goldschleier'
Rudbeckia	<i>Echinacea purpurea</i> 'Jade'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Orange Meadow Brite'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Rubinglow'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Rubinstern'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Sunset'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Vintage Wine'
Röd rudbeckia	<i>Echinacea purp.</i> 'Purple Rubinglow'
Blå bolltistel	<i>Echinops ritro</i> 'Veitch's Blue'
Purpurkärleksgräs	<i>Eragrostis spectabilis</i>
Martorn	<i>Eryngium varifolium</i>
Fläckflockel	<i>Eupatorium</i> 'Purple Bush'
Fläckflockel	<i>Eupatorium</i> 'Riesenschirm'
Atlassvingel	<i>Festuca mairei</i>
Solbrud	<i>Helenium autumnale</i> 'Rubinzweg'
Daglili	<i>Hemerocallis</i> 'Gentle Shepherd'
Daglili	<i>Hemerocallis</i> 'Pardon Me'
Kärleksört	<i>Hylotelephium telephium</i> 'Matrona'
Kärleksört	<i>Hylotelephium telep.</i> 'Bertram Anderson'
Bomullsgräs	<i>Imperata cylindrica</i> 'Rubra'
Rabattiris	<i>Iris sibirica</i> 'Blue Moon'
Rabattiris	<i>Iris sibirica</i> 'Cesars Brother'
Rabattiris	<i>Iris sibirica</i> 'Perrys Blue'

Fjäderaster	<i>Kalimeris incisa</i> 'Blue Star'
Grekvädd	<i>Knautia macedonica</i>
Silverrisp	<i>Limonium latifolium</i>
Smalt fackelblomster	<i>Lythrum virgatum</i> 'Dropmore scarlet'
Miskantus	<i>Miscanthus</i> 'Malepartus'
Blåtåtel	<i>Molinia caerulea</i> 'Edith Dudzus'
Blåtåtel	<i>Molinia</i> 'Moorhexe'
Jättetåtel	<i>Molinia</i> 'Windsäule'
Blåtåtel	<i>Molinia</i> 'Poul Petersen'
Jättetåtel	<i>Molinia</i> 'Transparent'
Kantnepeta	<i>Nepeta faassenii</i> 'Walkers Low'
Mejram	<i>Origanum laevigatum</i> 'Herrenhausen'
Jungfruhirs	<i>Panicum virgatum</i> 'Helliger Hein'
Jungfruhirs	<i>Panicum virgatum</i> 'Shenandoah'
Lampborstgräs	<i>Pennisetum alopecuroides</i> 'Hameln'
Lampborstgräs	<i>Pennisetum alopecuroides</i> <i>viridescens</i>
Gul lejonsvans	<i>Phlomis russeliana</i>
Kranssalvia	<i>Salvia verticillata</i> 'Purple Rain'
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i> 'Amethyst'
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i> 'Blaukönigin'
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i> 'Ostfriesland'
Stäppsalia	<i>Salvia nemorosa</i> 'Rosakönigin'
Blodtopp	<i>Sanguisorba officinalis</i> 'Red Thunder'
Gulvädd	<i>Scabiosa ochroleuca</i>
Prärie	<i>Schizachyrium</i> 'The Blues'
Höstkärleksört	<i>Sedum spectabile</i> x <i>telephium</i> 'Bronco'
Höstkärleksört	<i>Sedum spectabile</i> x <i>telephium</i> 'Red Cauli'
Höstkärleksört	<i>Sedum spectabile</i> x <i>telephium</i> 'Sunkissed'
Höstkärleksört	<i>Sedum spectabile</i> x <i>telephium</i> 'Xenos'
Höstälväxing	<i>Sesleria autumnalis</i>
Glansälväxing	<i>Sesleria nitida</i>
Trädgårdsgullris	<i>Solidago canadensis</i> 'Citronella'
Sporobolus	<i>Sporobolus heterolepis</i>
Humlesuga	<i>Stachys officinalis</i>
Axbetonika	<i>Stachys pradica</i> 'Hummelo'
Axbetonika	<i>Stachys pradica</i> 'Rosea'
Stort fjädergräs	<i>Stipa gigantea</i>
Fjädergräs	<i>Stipa pennata</i>
Rödklöver	<i>Trifolium rubens</i>
Trädgårdssmörboll	<i>Trollius x cultorum</i> 'Lemon Queen'
Kransveronika	<i>Veronicastrum</i> 'Fascination'

PLANTERING DOMKYRKOPLAN

UTMED KYRKOOGATAN

Växtlista

Gamla träd

- A Malus xx
B Prunus cerasifera

- Prydnadsapel
Körsbärsplommon

Buskar

- 32 Amorpha fruticosa
33 Caragana pygmaea

- Segelbuke
Dvärgkaragan

Nya träd

- 1 Ailanthus altissima
3 Crataegus monogyna
4 Crataegus x prunifolia 'Splendens'
6 Liriodendron tulipifera
7 Malus floribunda
8 Mespilus germanica

- Gudaträd
Trubbhagtorn
Sylhagtorn
Tulpanträd
Rosenapel
Mispel

Perenner

- 51 Alchemilla mollis
57 Galium odoratum
58 Geranium mac 'Spessart'
62 Omphalodes verna

- Jättedaggkäpa
Myskmadra
Flocknäva
Ormöga

Strödda grupper av perenner

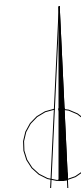
- Anemone tomentosa 'Albadura' (Höstanemon),
Aquilegia c 'Kristall' (Pastellakleja)

Lökar

- Scilla sibirica (Blåstjärna)

PLANTERING DOMKYRKOPLAN UTMED VÄSTRA HAMNGATAN/KUNGSGATAN

Växtlista

Gamla träd

- A *Crataegus oxiacantha*
- B *Juglans mandschurica*
- C *Laburnum alpinum*
- D *Tilia tomentosa*
- E *Ulmus glabra* 'Horizontalis'

Nya träd

- 4 *Crataegus x prunifolia* 'Splendens'
- 7 *Malus floribunda*
- 8 *Mespilus germanica*
- 9 *Robinia pseudoacacia* 'Semperflorens'

- Rosenhagtorn
- Manchurisk valnöt
- Gullregn
- Silverlind
- Paraplyalm

- Sylhagtorn
- Rosenapel
- Mispel
- Robinia

Buskar

- 24 *Laburnum watereri* 'Vossi'
- 32 *Amorpha fruticosa*

- Gullregn
- Segelbuke

Perenner

- 51 *Alchemilla mollis*
- 57 *Galium odoratum*
- 58 *Geranium mac* 'Spessart'
- 59 *Geranium phaeum* Album
- 62 *Omphalodes verna*

- Jättedaggkåpa
- Myskmadra
- Flocknäva
- Brunnäva
- Ormöga

Strödda grupper av perenner

Planteringsytan utmed Västra Hamngatan:
Anemone tomentosa 'Albadura' (Höstanemon),
Aquilegia c 'Kristall' (Pastellakleja)
Planteringsytorna utmed Kungsgatan:
Actaea racemosa (Silverax),
Digitalis purpurea 'Alba' (Fingerborgsblomma)

Lökar

Scilla sibirica (Blåstjärna)

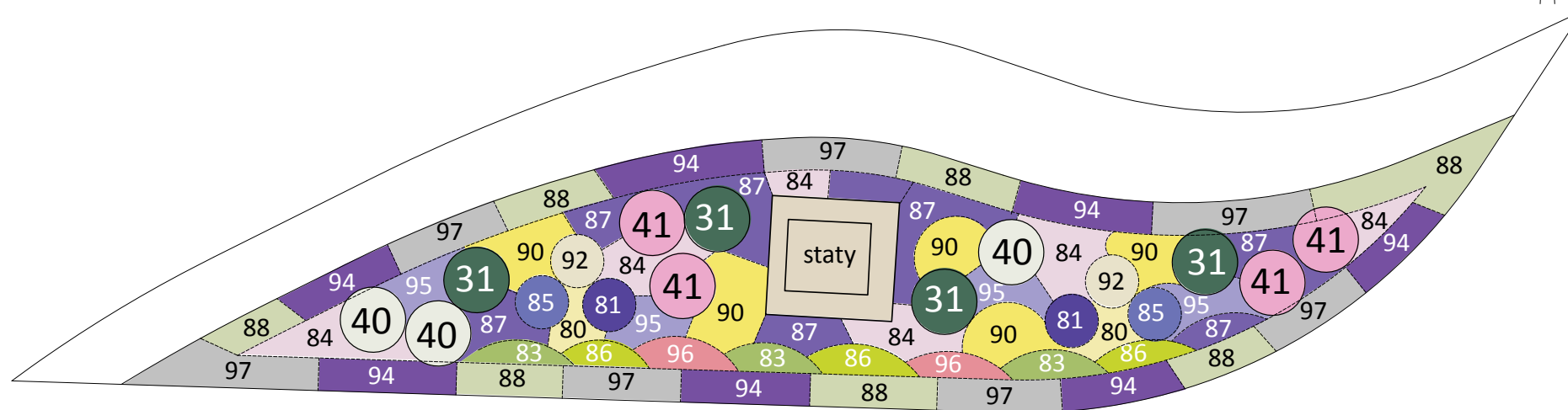

Göteborgs Stad
Park och natur

2011-07-06

PLANTERING DOMKYRKOPLAN

UDDPLANTERING

Växtlista

Buskar

31 Buxus sempervirens

Buxbom

Rosor

40 Rosa Louise Bugnet

41 Rosa Jaques Cartier

Portlandros

Perenner

80 Achillea ptarmica 'Boule de Neige'

81 Aconitum cammarum Bicolor

83 Aster dumosus 'Apollo'

84 Astrantia major Madeleine

85 Echinops ritro

86 Euphorbia polychroma

87 Geranium 'Jolly Bee'

Nysört

Stormhatt

Oktoberaster

Stjärnflocka

Bolltistel

Gulltörel

Praknäva

88	Geranium sanguineum 'Album'
90	Hemerocallis citrina
92	Paeonia lactiflora 'Bowl of Cream'
94	Salvia nemorosa 'Ostfriesland'
95	Scabiosa caucasica 'Perfecta Blue'
96	Sedum Herbstfreude
97	Stachys byzantina 'Silver Carpet'

Blodnäva
Daglilja
Lukt pion
Stäppsalia
Höstvädd
Kärleksört
Lammöron

Strödda grupper av perenner

Agastache 'Blue Fortune' (Anisört)

Lökar

Tulipa Darwinhybrid Ivory Floradale (vit tulpan),
Tulipa Darwinhybrid Pink Impression (rosa tulpan),
Allium stipitatum Album (Vit bollök)

PLANTERING DOMKYRKOPLAN

UTMED KYRKO GATAN/KORSGATAN

Växtlista

Gamla träd

- A Betula pendula
- B Prunus cerasifera
- C Tilia platyphyllos 'Laciniata'

Nya träd

- 2 Betula pendula 'Tristis'
- 4 Crataegus x prunifolia 'Splendens'
- 5 Fagus sylvatica 'Pendula'
- 7 Malus floribunda

Buskar

- 34 Taxus x media 'Densiformis'
- 35 Syringa xx

Perenner

- 54 Asarum europaeum
- 57 Galium odoratum
- 63 Pachysandra terminalis
- 64 Vinca minor

Vårtbjörk
Körsbärsplommon
Traslind

Hängbjörk
Sylhagtorn
Hängbok
Rosenapel

Hybrididegran
Syrén

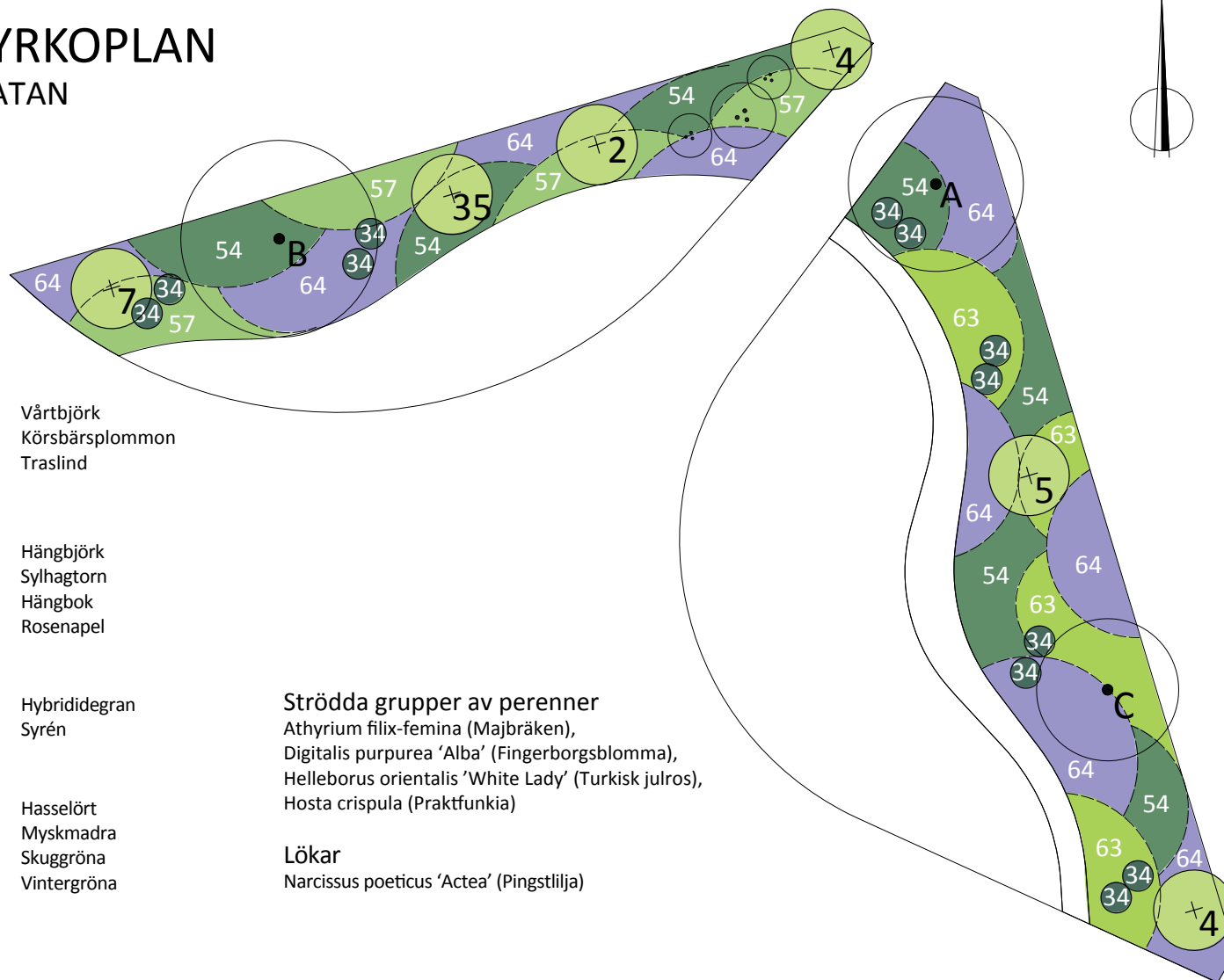
Hasselört
Myskmadra
Skugggröna
Vintergröna

Strödda grupper av perenner

Athyrium filix-femina (Majbräken),
Digitalis purpurea 'Alba' (Fingerborgsblomma),
Helleborus orientalis 'White Lady' (Turkisk julros),
Hosta crispula (Praktfunkia)

Lökar

Narcissus poeticus 'Actea' (Pingstlilja)

Bilaga 1

Bo01 – Hus 203 C
FU 2000-01-31

VÄXTFÖRTECKNING

Växtkvaliteter skall lägst vara enligt Trädgårdsnärings Riksförbund, Kvalitetsregler för plantskoleväxter, TRF 1995. På planen markeras växter med art – antal (exempel 1-10)
c-c = plantavstånd, Th = totalhöjd, So = stamomfång, Sh = stamhöjd,

Alla växter ska vårplanteras. Co = containerodlad

Växterna handlas upp redan under vintern/våren 2000 så att frö kan samlas och beskärningar kan utföras. Spaljéväxterna ska uppbyggnadsbeskäras under februari 2000. Växtlistan är uppdelad efter de olika biotoperna / trädgårdsrummen.

Träd

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	anmärkning
T1	1	Magnolia kobus v. Borealis – Magnolia	5xompl So 50-70, Sh 4.7 m, Th min 9 m.	Giardino secreto

Fruktträd

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
T2	1	Prunus persica - Persika	3xompl So 16-18, Th 2.5 m. Minst 4 välutvecklade våningar	Trädgården
T3	3	Pyrus "Göteborgs diamant" – Spaljépäron	3xompl So 16-18, Th 2.5 m. Minst 4 välutvecklade våningar	Trädgården
T4	4	Pyrus "herzogin Elsa" - Spaljépäron	3xompl So 16-18, Th 2.5 m. Minst 4 välutvecklade våningar	Trädgården
T5	4	Pyrus "Williams" - Spaljépäron	3xompl So 16-18, Th 2.5 m. Minst 4 välutvecklade våningar	Trädgården

Buskar/vedartade växter

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
10	3	Daphne mezereum - Tibast	Busk Co	Giardino secreto
11	18	Hippocrepis rhamnoides - Havtorn	Busk Co, Th 1.5 m	Stranden
12	48	Sinarundinaria muriei - Bergsbambu	Busk Co, Th 1.5	Trädgården

Klättrväxter

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
20	7	Akebia quinata	Co, 2 m	Trädgården
21	9	Hedera helix	Co	c-c 0.5 m Giardino secreto
22	7	Quamoclit lobata - Spanska flaggan	Co, 2 m	Trädgården

Vattenväxter

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
30	9.5 m2	Phragmites australis - Vass	Förodlad Vassmatta	Leveras inkl substrat

Perenner

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
40	54	Mischantus sinensis "Nishidake" – Zebragräs	Co	c/c 0.3 m Smala gången
41	120	Fragaria vesca - Smultron	Co	c/c 0.3 m Trädgården vid spalje

Lökar

Nr	Antal	Artnamn	Kvalitet	Anmärkning
50	60	Allium giganteum – Allium		Planteras i grupper om 20 st Trädgården
51	60	Chionodoxa lucilae – Vårstjärna		Planteras i grupper om 20 st Trädgården
52	60	Crocus Gelbe Riesen – Krokus		Planteras i grupper om 20 st Trädgården
53	60	Galanthus nivalis – Snödroppe		Planteras i grupper om 20 st Trädgården

V1 Växtblandning för stranden

10 pluggplantor/m2.
Totalt antal: 3450 st (345 m2)

Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Ingående arter:

Anagallis arvensis - Rödmire
Armeria maritima ssp. - Maritima Strandtrift
Campanula rotundifolia - Liten blåklocka
Cakile maritima - Marviol
Crepis tectorum ssp pumila - Alvarfibbla
Carex arenaria - Sandstarr
Dianthus arenarius - Sandnejlika
Eryngium maritimum - Martorn
Galium verum - Gulmåra
Geranium pratense - Blodnäva
Jasione montana - Monke, Blåmunkar
Lotus corniculatus - Kärringtand
Pilosella officinarum - Gråfibbla
Plantago maritima - Gulkämpar
Potentilla anserina - Gåsört
Samlus valerandi - Bunge
Seriphidium maritimum - Strandmalört
Silene uniflora - Strandglim
Thymus pulegioides - Stortimjan
Thymus serpyllum - Backtimjan
Tripleurospermum maritimum - Kustbaldersbrå
Trifolium fragerium - Smultronklöver
Tripolium vulgare - Strandaster
Veronica longifolia - Strandveronika
Veronica spicata - Axveronika

V2 Växtblandning för stranden, höjdparti

10 pluggplantor/m2.
Totalt antal: 140 st (14 m2)

Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Ingående arter:

Ammophila arenaria - Sandrör
Echium vulgare - Blåeld
Isatis tinctoria - Vejde
Leymus arenarius - Strandråg
Tanacetum vulgare - Renfana

V3 Växtblandning för stranden, fuktiga områden

10 pluggplantor/m2.
Totalt antal: 110 st (11 m2)

Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Ingående arter:

Kabbeleka - Caltha Palustris
Juncus conglomeratus - Knapptåg
Veketåg - Juncus effusus
Svalting - Alisma plantago-aquatica
Fackelblomster - Lythrum salicaria

V4 Växtblandning för muren

Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Växtmatta för inklädnad: 75 m2

5 pluggplantor/m2.
Totalt antal: 375 st (75 m2)

Ingående arter:

Polydium vulgare - Stensöta
Hjortunga - Phyllitis scolopendrium
Div. Mossor

V5 Växtblandning för Giardino secreto

Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

10 pluggplantor/m2.
Totalt antal: 80 st (8 m2)

Ingående arter:

Aconitum lycoctonum - Nordisk stormhatt
Actaea spicata - Trolldruva
Atropa belladonna - Belladonna
Convallaria majalis - Liljekonvalj
Datura stramonium - Spikklubba
Hyoscyamus niger - Bolmört
Maianthemum bifolium - Ekorrbär
Paris quadrifolia - Ormbär
Scopolia carniolica - Därört
Solanum dulcamara - Besksöta
Speciella mossarter, översilning av vatten.

V6 Växtblandning för örtmatta, 80 pluggplantor/m2. Ingående växter:
Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

80 mini-pluggplantor/m2.
Totalt antal: 4640 st (58 m2)

Ingående arter:
Herniaria glabra - Knytling
Polygonum aviculare - Trampört
Sagina procumbens - Krypnarv
Scleranthus perennis - Vitknavel
Thymus serpyllum - Backtimjan
Romersk kamomill
Krypkotula

V7 Mossblandning för preparatglas.
Ingående växter inklusive växtsubstrat levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Ingående växter:

Husmossa
Silvermossa
Björnmossa
Falsk vitmossa
Kvastmossa
Bergklomossa
Brännmossa

Mosspreparat med fibertorv
Totalt 45.9 m2, 20 mm tjocklek

V8 Växtblandning för U-balkar med mossblandning.
Ingående växter levereras och planteras av Svenska lövträd AB (0472-303 16)

Ingående växter:

Husmossa
Silvermossa
Björnmossa
Falsk vitmossa
Kvastmossa
Bergklomossa
Brännmossa

Mosspreparat med lavasten
Totalt 1.4 m2, 30 mm tjocklek

STRANDEN

Skötselbeskrivning Bilaga 1

Stranden i anläggningen är i ständig förändring både rumsligt och över tiden. Den är en manipulerad biotop för extrema växter i en karg jordmån bestående av grus och musselskal lagd i ett vågmönster. Stranden är ingen naturlig biotop och den försöker inte ens vara en rekonstruktion av en landskapsbiotop. Den är en biotop i första hand genom sina funktioner, inte genom sina material. Landskapet kommer att utvecklas genom väder och den dagliga användningen av gården där fötter nöter ned växter. Nya frön förs med vinden och med djur till biotopen och de börjar gro. Snittet i biotopen är konstruerad som en öppen vattenkanal som skär av stranden med långa raka linjer.

RÅD FÖR PLANTERINGSJUSTERING OCH SKÖTSEL

- Som Stranden är planterad idag står växter med jämna c/c avstånd och separerade artvis. Detta ger ett tillrättat intryck som inte stämmer överens med intentionerna. Vissa av växter på Stranden föreslår vi planteras om så att arterna blandas upp och ett mer asymmetriskt intryck nås.
- Innanför träspången (se bilden) finns enbart sten av större fraktion. För att ge ett mer sammanhållet intryck föreslås att även sten av mindre fraktion används på insidan av träspången.
- Innanför träspången finns inga växter. Förslagsvis åtgärdas detta i samband med ovanstående punkter.

De arter som är planterade på stranden lever naturligt i denna biotop varför bevattning inte ska vara nödvändig. Vid extrem torka kan viss stödbevattning dock vara befogad för att hålla gården fin. Ogräs rensas för hand. Rensning görs vid behov, det vill säga då aggressiva arter upptäcks på gården. Ogräset får inte växa till blom eller frösättning. Ogräs med pålrot eller utlöpare avlägsnas med rötter. Nedan följer ett bildarkiv av de växter som föreskrivits av NOD.

BILAGA 4 b

TRÄDGÅRDEN

Skötselbeskrivning Bilaga 1

Den andra delen, trädgården, är i kontrast till stranden en strikt tuktad formell trädgård som avslöjar sig själv genom ett snitt i konstruktionen. Fasaderna bär stålspaljeer och spegelglas som expanderar rummet. Marken består av en gradient mellan sten och örter. Denna trädgård är under sträng bevakning. Den hemliga trädgården (Giardino Secreto), är en djupt nedsänkt trädgård som ansluter till garaget under trädgården. Snittet avslöjar den tunna konstruktionen på vilken trädgården är anlagd. På garageplanet får man en glimt av dagsljuset och ser de giftiga växterna bakom glastygorna.

RÅD FÖR PLANTERINGSJUSTERING OCH SKÖTSEL

Vid större glapp i etableringen bör kompletterande plantering ske. Ogräs rensas för hand vid behov. Ogräs med pålrot eller utlöpare avlägsnas med rötter.

Löv samlas in vid höstrensning och komposteras. Plattytan hålls efter kontinuerligt från skräp. Sopas försiktigt (akta trampor) vid behov.

Giardino secreto

Skötselbeskrivning Bilaga 1

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Anders Mårsén

De giftiga växterna är planterade i den nedsänkta planteringsytan under platanen. Det är en säkerhetsåtgärd för att barn inte ska komma i kontakt med växterna. Samtidigt är det en spännande och lite "farlig" miljö. Så länge man ser till att verktyg desinficeras efteråt och aktsambet tas finns inga risker vid skötseln. Om man skulle få växtsaft eller upptäcka klåda ska man skölja noga och länge. Om besvären kvarstår uppsök läkare direkt.

RÅD FÖR PLANTERINGSJUSTERING OCH SKÖTSEL

Eventuellt kan behov finnas av kompletterande bevattning vid ytan. Planter som dött eller skadats ersätts med nya av samma sort och kvalitet. Perenner kan behöva omplanteras för att föryngra växterna och behålla blomning, reglera artens utbredning eller få en grundlig ogrärensning.

Samtliga perenner kan delas och omplanteras på våren. Fördelaktigast är dock att göra omplanteringen efter blomning. Planter tas med grep och delas. Använd handskar då vissa av växterna kan ge klåda vid beröring. De äldsta svagvuxna partierna avlägsnas. Omplantering görs efter varje arts specifika krav.

Låt perennerna stå kvar på hösten om de inte är helt vissna. Vissnade perenner skärs ner till 10 cm höjd. Vissnade anueller avlägsnas vid frosten. Efter arbete ska verktyg desinficeras. Kompostjord, näringsberikad torvmull eller barkmylla används. 2-3 cm tjockt lager, väl fuktat läggs på och myllas lätt. Inblandningen görs försiktigt i samband med vårrengöringen. Efter snösmältning och tjällossning beskärs de perenner ner som inte åtgärdats på hösten. Plantorna putsas från döda växtdelar

Ogräs ska rensas för hand. Rensning görs en gång i månaden under vegetationsperioden. Ogräs får inte växa till blom eller frösättning. Ogräs med palrot och utlöpare avlägsnas med rötter. Använd handskar då vissa av växterna kan ge klåda vid beröring. Efter arbete ska verktyg desinficeras.

VÄXTFÖRTECKNING-HAGA KYRKOPLAN

<u>NR</u>	<u>ANT</u>	<u>NAMN</u>	<u>KVALITÉ</u>	<u>C-C</u>	<u>ANM</u>	<u>TID</u>
<u>TRÄD</u>						
1	2	Magnolia denudata (vit)	sh 180-200, so16-18			
2	1	Magnolia liliflora 'Nigra' (mörk/ljus rosa)	solitär 175-200			
3	3	Magnolia loebnerii 'Merril' (vit)	solitär 200-225			
4	2	Magnolia loebnerii 'Leonard Messel'(ros)	solitär 200-225			
5	2	Magnolia soulangeana (rosa)	sh 160-180, so16-18			V -08
6	1	Magnolia stellata	co 80-100			
7	1	Magnolia tripetala (vit)	sh 180-200, so16-18			
8	1	Quercus frainetto -Ungersk ek				
<u>BUSKAR</u>						
9	39	Berberis bonanza Gold	<u>KVAL</u>	<u>C/C</u>	<u>BRÄTTEN</u>	
10	12	Berberis 'Helmond Pillar'	busk co 2,0l	20-25	50	V -08
					35	
<u>PERENNER</u>						
11	57	Actaea(Cimicifuga) racemosa 'Pink Spice'	2 liter	45	10	V -08
12	37	Brunnera macrophylla		30	5	
13	81	Euphorbia polycroma		25	6	
14	3071	Carex morrowi 'Ice Dance'		20	179	
15	53	Helenium bigelovii 'The Bishop'		30	7	
16	65	Helenium 'Moreheims Beauty'		30	8	
17	134	Helenium Rubinzweg		30	17	
18	16	Hosta 'Royal Sum and Substance'		35	2	
19	16	Hosta 'Golden Tiara'		35	2	
20	53	Hosta Aureo-marginata'		35	7	
21	34	Ligularia dentata 'Britt Marie'	2 liter	45	6	
22	49	Ligularia stenophala	2 liter	45	8	
23	279	Rudbeckia sullivantii 'Goldsturm'		30	35	
24	282	Salvia nemorosa 'Cardonna'		20	20	
25	260	Salvia 'Millenium Basco'		20	19	
26	136	Solidago 'Citronella'		30	17	
31	33	Calamagrostis acutiflora 'Karl Foester'	2 liter	45		
	25	Crocsmia Lucifer				
<u>LÖKVÄXTER</u>						
	35	Allium Mont Blanc				
	250	Anemone Blanda - blå				
		Chinodoxa gigantea -blå, självförok.	25 kvm lökmasin			H -08
		Crocus självförok. Gul+Blå	100 kvm lökmaskin			
	200	Muscari aucheri..... självförokande				
	200	Narcissus 'Triandrus Thalia'				
	175	Narcissus 'Golden Dawn'				

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Elisabeth Lindgren

VÄXTFÖRTECKNING

SE BIFOGAD LISTA

BET	ANT	ÄNDRINGEN AVSER	SIGN	DATUM
-----	-----	-----------------	------	-------

HAGA KYRKOPLAN

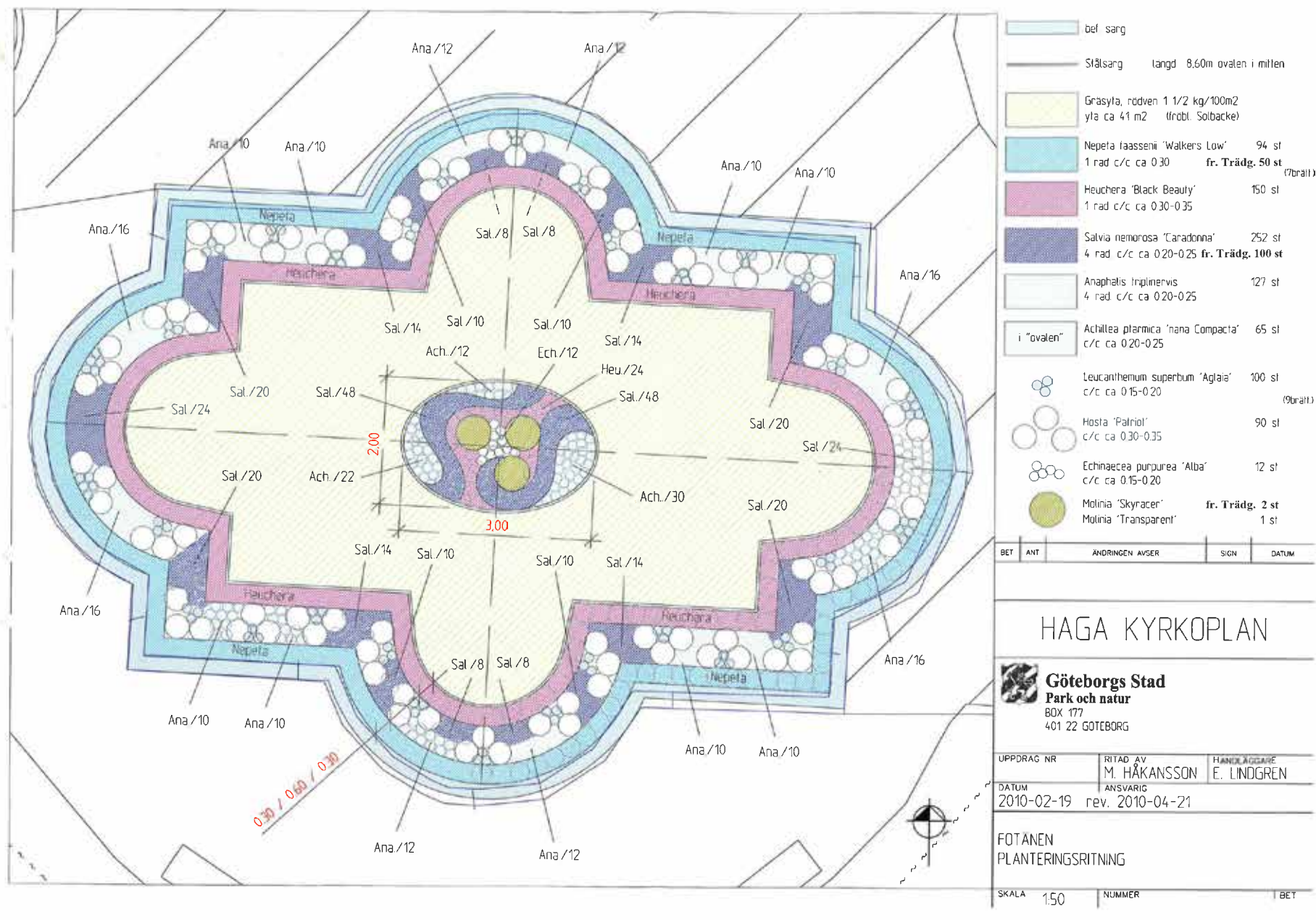
Göteborgs Stad**Park och natur**BOX 177
401 22 GÖTEBORG

UPPDRAG NR	RITAD AV	HANDLAGGARE
		BS

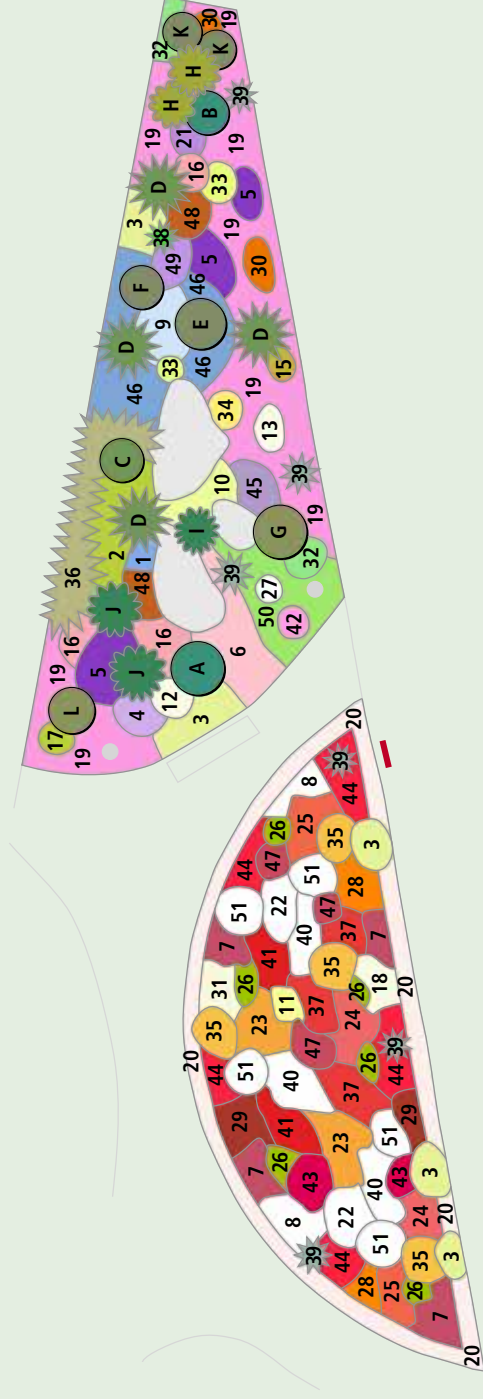
DATUM	ANSVARIG
2008-XX-XX	

PLANTERINGSPLAN

SKALA	NUMMER	BET
1:100	M-1902	

Dokumentet får inte kopieras utan tillstånd från Mona Holmberg och Ulf Strindberg

här står du

0 1 2m

Perenner

nr	Vetenskapligt namn	Svenskt namn
1	Aconitum Korea H&S 92-102	stornhatt
2	Adiantum pedatum 'Imbricatum'	frilandsadiantum
3	Alchemilla mollis	jättedagkåpa
4	Aster ageratoides 'Harry Smith'	balsamaster
5	Astilbe chinensis var. taquetii 'Purpurianze'	astilbe
6	Astilbe glaberima 'Henry Graaffland'	astilbe
7	Astilbe japonica 'Red Sentinel'	astilbe
8	Astilbe x arendsii 'Gloria Alba'	astilbe
9	Brunnera macrophylla	kaukasisk förgätmigej
10	Carex ciliata-aureomarginata	starr (gräs)
11	Cephalaria gigantea	jättevädd
12	Cimicifuga racemosa	silverax
12	Cimicifuga simplex 'White Pearl'	silverax
13	Cimicifuga rubifolia (syn. C. racemosa v. cordifolia)	silverax
15	Damiera peltata	sköldbräcka
16	Dicentra spectabilis	lönthantshjärta
16	Dicentra spectabilis 'Alba'	lönthantshjärta
17	Dryopteris filix-mas	träjon
18	Echinacea purpurea 'Alba'	vibblommande röd rudbeckia
19	Geranium macrorrhizum 'Bevens Variety'	flocknäva
20	Geranium x cantabrigiense 'Blokovo'	biokvönäva
21	Geranium x magnificum	kungsnäva

22	Gillenia trifoliata	gillenia
23	Helenium 'Flammenrad'	solbrud
24	Helenium 'Indianersommer'	solbrud
25	Helenium 'Moerheim Beauty'	solbrud
26	Helianthus salicifolius	skobandssoiros
27	Helleborus niger	julros
28	Hemerocallis 'Apricot Beauty'	daglilja
29	Hemerocallis 'Crimson Pirate'	daglilja
30	Hemerocallis 'Frans Hals'	daglilja
31	Hemerocallis 'Gentle Shepard'	daglilja
32	Hosta fortunei 'Patriot'	funkia
33	Iris pseudacorus 'Variegata'	svärdsilja
34	Kirengeshoma koreana	vacklocka
34	Kirengeshoma palmata	vacklocka
35	Ligularia dentata 'Desdemona'	klippstånds
36	Luzula sylvatica	storfyle
37	Lychnis chalcedonica	studentnejlika (brinnande kärlek)
38	Miscanthus sinensis 'Malepartus'	miskantus (gräs)
39	Molinia arundinacea 'Karl Foerster'	jättetärl (gräs)
40	Monarda 'Schneewittchen'	temynta
41	Monarda 'Squaw'	temynta
42	Paeonia veitchii	rosenpion
43	Phlox paniculata 'Starfire'	höstflox
44	Potentilla atrosanguinea	blodfingerört
45	Primula denticulata	boliviva
46	Pulmonaria angustifolia 'Azurea'	smalbladig lungört

47	Rheum palmatum 'Tanguticum'	röd fikrabarbar
48	Rodgersia henrici	skuggblad
49	Thalictrum rochebrunianum H&S	skuggvioluta
50	Waldsteinia ternata	gulgröna (waldsteinia)
51	Veronicastrum virginicum 'Album'	kranveronika
	Hepatica transsylvanica 'Buis'	ungersk blåsipppa
	Lilium lancifolium (tigrinum)	tigerlilja
	Smilacina racemosa	vipprans

Träd och buskar

nr	Vetenskapligt namn	Svenskt namn
A	Chamaecyparis nootkatensis	nutkacypress
B	Chamaecyparis pisifera 'Filifera'	trädqypress
C	Davidia involucrata	näsdunkträd
D	Fargesia muriellae	bergambu
E	Magnolia 'Leonard Messel'	magnolia
F	Mahonia 'Winter Sun'	mahonia
G	Prunus serrula	glanskörbär
H	Rhododendron 'Lemon Lights'	azalea
I	Rhododendron mucronulatum H&S	storbliommig vinteralvors
J	Rhododendron 'Nova Zembla'	rododendron
K	Taxus x media 'Densiformis'	idegran
L	Viburnum x bodnantense 'Dawn'	kejsaralvon

Rapport från översyn av planteringar										
Plats: Olskroken Olskrogsgatan Minipark Perennrabatt										
Tid: 1 juli -09										
Närvarande: Ulf, Mona, Claes <i>entreprenör</i>										
	Status					Kommentar:ok				
Mängd fröogräs:	0	<u>1</u>	2	3	4	5	vit brunnäva får inte bli fler, begränsa			
Mängd aggressivt roto	0	1	<u>2</u>	3	4	5	vägtistel, brännässla			
Mängd stationärt roto	0	<u>1</u>	<u>2</u>	3	4	5	spirea i vänster hörn			
Tillväxt:	Bra <u>OK</u> Dålig									
Kompletteringsbehov:	0	1	2	3	4	5				
Övrigt:										
0 = bäst, inget behov 5 = sämst, stort behov										

Ogräsrensning i perennrabatten

Man skiljer mellan fröogräs och rotogräs:

- *Fröogräset* måste rensas bort innan det släpper sina frön. En enda planta kan ge upphov till tusen nya plantor!
- *Rotogräset* måste grävas upp med rötterna och får inte heller gå i frö.

Skapa rutiner – hellre en kort insats ofta – det ger dig kontroll över läget.

April-maj

Det är viktigt att du rensar grundligt på våren.

Det är under den tiden, innan perennerna täcker jorden, som det är lätt att upptäcka ogräsen.

Slarvar du med vårensningen är risken stor att du ständigt ligger efter med ogräset. Och blir irriterad över merarbetet.

Sommar och höst

Under resten av året måste du skaffa dig rutiner och regelbundet avsätta tid för varje rabatt. Se 14-minutersmetoden.

Tänk på att många ogräs växer förvånansvärt bra långt in på hösten. Rensning under lugnare oktober-november, ger dig en bra start inför kommande hektiska vår.

14-minuters- metoden

Sätt av 14 minuter per rabatt varje vecka!

Bestäm ett klockslag och en veckodag som passar just dig.

Exempel: Varje onsdag kl 9.30 tar du din runda till samtliga rabatter. Koncentrera dig i första hand på att rensa bort ogräs som skall till att fröa och ogräs som förfular rabatten.

Med 14-minutersmetoden får du en bra överblick över rabattens skick. Då upptäcker du tidigt när en grundligare punktsinsats behövs.

Punktsinsats

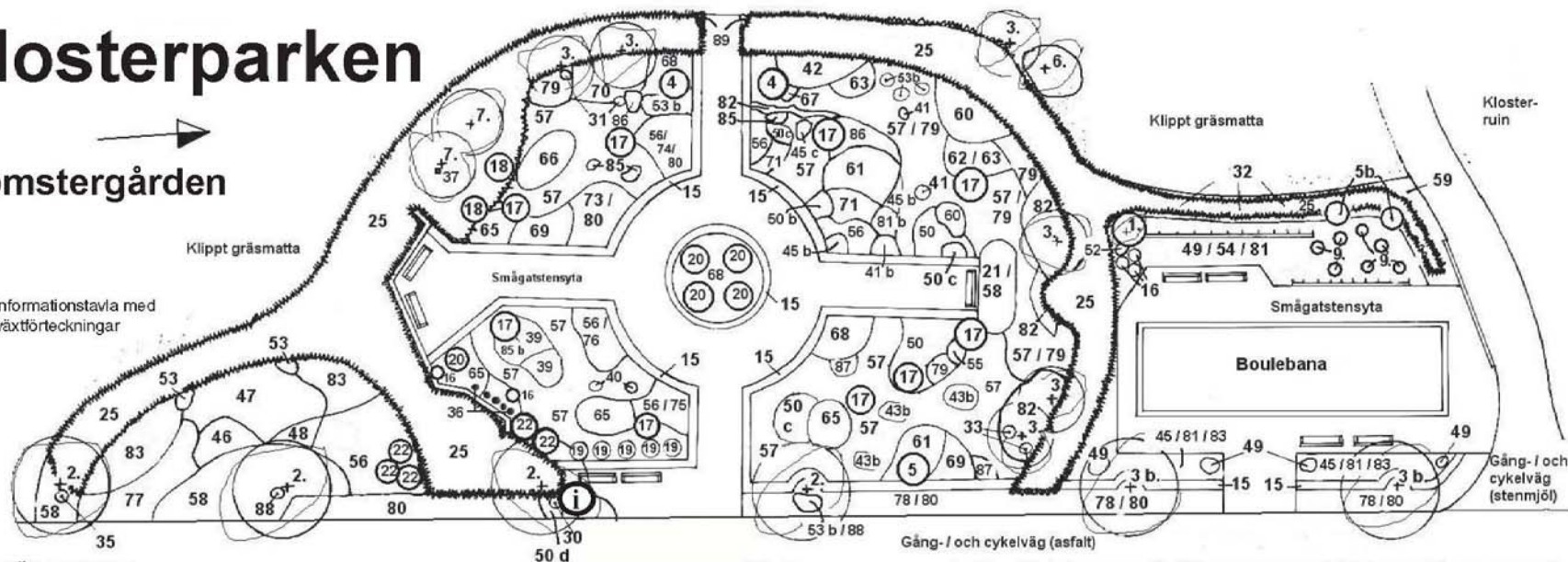
Här gäller det att avsätta lite längre tid. Hur lång tid beror på rabattens storlek, typen av ogräs och mängden ogräs. Oftast rör det sig om gamla synder, dina eller någon annans.

När du är nöjd med din punktsinsats återgår du till 14-minutersmetoden.

Klosterparken

Blomstergården

i informationstavla med växtförteckningar

VÄXTFÖRTECKNING

TRÄD

- 2 Acer platanoides / skogslönn
- 3 Acer laticorn / rysk lönn
- 3b Juglans cinerea f. Orebro / grå valnöt
- 4 Magnolia 'Wada's Memory' / magnolia
- 5 M. sieboldii x tripetala 'Charles Coates' / engelsk m.
- 7 Prunus padus / hägg
- 8 Pyrus communis / päron
- 9 Kalopanax septemlobus / jättearalia

BUSKAR

- 15 Buxus sempervirens / buxbom
- 16 Hydrangea aspera ssp. sargentiana / sammetshort
- 17 Magnolia x loebneri 'Leonard Messel' / hybridmagn.
- 18 Magnolia sieboldii / buskmagnolia
- 19 Magnolia stellata 'Keiskei' / stjärnmagnolia
- 20 Paeonia jishanensis / jishanbuskpon
- 21 Fargesia murielae 'Jumbo' / bergbambu
- 22 Viburnum sargentii 'Onondaga' / blodolvon

BARRVÄXTER

- 25 Taxus x media 'Brownii' / hybriddegran

KLÄTTERVÄXTER

- 31 Clematis 'Polish Spirit' / viticella-klematis
- 32 Clematis 'Little Nell' / viticella-klematis
- 36 Humulus lupulus 'Aureus' / guldhumle

PERENNER

- 39 Acanthus hungaricus / akantus
- 40 Aconitum carmichaelii 'Spätlese' / oktoberstormhatt

- 41 Aconitum 'Clody'
- 42 Alchemilla mollis / jättedaggkäpa
- 43b Anemone hepatica 'September Charm' / höstanemon
- 45 Asarum europaeum / hasselört
- 45b Aster amellus 'Rosa Erfüllung' / brittsommaraster
- 47 Astilbe 'Cattleya' / astilbe
- 49 Astilboides labularis / parasollblad
- 50 Astrantia major 'Lars' / stjärnlocka
- 50b Astrantia major 'Ruby Wedding' / stjärnlocka
- 50c Bistorta amplexicaulis 'Firetail' + 'Rosea' / blodormrot
- 50d Bergenia 'Baby Doll' / trädgårdsbergenia
- 53b Dryopteris filix-mas / träjon
- 54 Epimedium x rubrum / röd sockblomma
- 55 Filipendula purpurea 'Pink Dreamland' / japanskt älggräs
- 56 Galium odoratum / myskmadra
- 57 Geranium x cantabrigense 'Biokovo' / liten flocknäva
- 58 Geranium macrorrhizum / flocknäva
- 59 Geranium x magnificum / kungsnäva
- 60 Gillenia trifoliata / gillenia
- 61 Hemerocallis 'Corky' / daglilja
- 62 Hemerocallis 'Crimson Pirate' / daglilja
- 63 Hemerocallis 'Frans Hals' / daglilja
- 65 Hemerocallis 'Radian' / daglilja
- 66 Hemerocallis 'Sovereign' / daglilja
- 67 Hemerocallis 'Stella de Oro' / daglilja
- 68 Hosta crispula / gravtunkia
- 69 Hosta lancifolia / hösttunkia
- 70 Hosta sieboldiana 'Elegans' / daggtunkia
- 71 Hosta 'Halcyon' / blåtunkia
- 73 Iris sanguinea 'Snow Queen' / violiris
- 74 Iris 'Cambridge' / rabattiris

- 75 Iris 'My Love' / rabattiris
- 76 Iris 'Perry's Blue' / rabattiris
- 77 Lamium galeobdolon 'Silberteppich' / gulplister
- 78 Lathyrus vernus / vårärt
- 79 Matteuccia struthiopteris / strubräken
- 80 Omphalodes verna / ormöga + Omphalodes verna 'Alba' / ormöga
- 81 Darmera peltata (f.d. Pelliphyllum) / skoldbräcka
- 81b Polemonium caeruleum 'Album' / blågull
- 82 Rodgersia pinnata / fingerroddersia
- 83 Rodgersia podophylla / bronsroddersia
- 85 Sanguisorba tenuifolia 'Alba' / hängpimpinell
- 85b Hylotelephium telephium 'Matrona' (f.d. Sedum) / kärleksört
- 86 Solidago 'Citronella' / trädgårdsgullris
- 87 Stachys macrantha 'Superba' / praktbelonika
- 88 Uvularia grandiflora / guldräms

LÖK- OCH KNÖLVÄXTER

Anemone blanda 'White Splendor' / balkansippa, Colchicum 'Lilac Wonder' / tidlösa (lila), Crocus vernus 'Jeanne d'Arc' (vit), 'Victor Hugo' (lilarandig), 'Remembrance' (mörklila) / vårkrokus, Galanthus nivalis / snödroppe, Narcissus 'Jenny', Narcissus poeticus 'Plenus' / pingslilja (vit, dubbel), Narcissus triandrus 'Petrel' / orkidénarciss (vit), Lilium 'Mrs R.O. Backhouse' (aprikos) / marlagonlilja, Tulipa 'Maytime'

Rev 2011-05-19

Parkkontoret Lotta Palmgren

Tryckår 2012

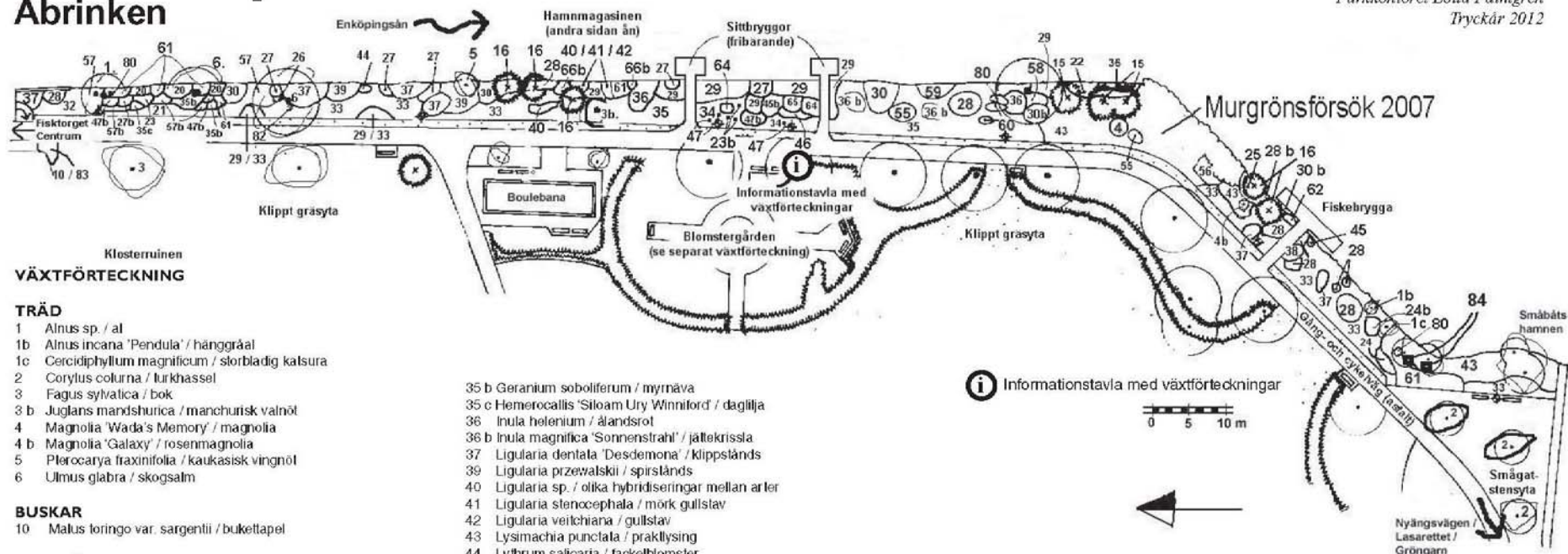
Klosterparken

Åbrinken

Rev 2011-05-19

Parkkontoret Lotta Palmgren

Tryckår 2012

Klosterruinen

VÄXTFÖRTECKNING

TRÄD

- 1 Alnus sp. / al
- 1b Alnus incana 'Pendula' / hänggråal
- 1c Cercidiphyllum magnificum / storbladig katsura
- 2 Corylus colurna / turkhasse
- 3 Fagus sylvatica / bok
- 3b Juglans mandshurica / manchurisk valnöt
- 4 Magnolia 'Wada's Memory' / magnolia
- 4b Magnolia 'Galaxy' / rosenmagnolia
- 5 Pterocarya fraxinifolia / kaukasisk vingnöt
- 6 Ulmus glabra / skogsalm

BUSKAR

- 10 Malus toringo var. sargentii / bukettapel

BARRVÄXTER

- 15 Larix kaempferi 'Pendula' / japansk lärk
- 16 Metasequoia glyptostroboides / kinesisk sekvoja

PERENNER

- 20 Alchemilla mollis / jättedaggkäpa
- 21 Asier macrophyllus 'Albus' / glandelaster
- 22 Astilboides tabularis / parasollblad
- 23 Calamagrostis x acutiflora 'Karl Foerster' / tuvrör
- 23b Calamagrostis x acutiflora 'Overdam' / tuvrör
- 24 Carex muskingumensis / palmstarr
- 24b Darnera peltata / sköldbräcka
- 25 Eupatorium cannabinum 'Flore Pleno' / hamplöckel
- 26 Eupatorium maculatum 'Album' / fläcklockel
- 27 Eupatorium maculatum 'Atropurpureum' / fläcklockel
- 27b Eupatorium maculatum 'Groottbloemig Wil' / fläcklockel
- 28 Eupatorium maculatum 'Atropurpureum' / fläcklockel
- 28b Eupatorium purpureum 'Majken' / rosenlockel
- 29 Euphorbia palustris / kärlförel
- 30 Filipendula camtschatica / jätteålggräs
- 30b Filipendula rubra 'Venusta' / amerikanskt ålggräs
- 32 Geranium macrorrhizum 'Album' / flocknäva
- 33 Geranium macrorrhiz. 'Ingwersen's Variety' / flocknäva
- 34 Geranium macrorrhizum / flocknäva (röd)
- 35 Geranium x magnificum / kungsnäva

- 35b Geranium soboliferum / myrnäva
- 35c Hemerocallis 'Stilam Ury Winniford' / daglilja
- 36 Inula helenium / ålandsrot
- 36b Inula magnifica 'Sonnenstrahl' / jättekrissla
- 37 Ligularia dentata 'Desdemona' / klippländs
- 39 Ligularia przewalskii / spiriständs
- 40 Ligularia sp. / olika hybridiseringar mellan arter
- 41 Ligularia stenocephala / mörk gullstav
- 42 Ligularia veitchiana / gullstav
- 43 Lysimachia punctata / praktlysing
- 44 Lythrum salicaria / fackelblomster
- 45 Lythrum salicaria 'Robert' / fackelblomster
- 46 Miscanthus sinensis 'Roland' / glansmiskantus
- 47 Molinia caerulea ssp. arundinacea / jättelätel
- 47b Molinia caerulea ssp. arund. 'Transparent' / jättelätel
- 55 Aconogonon x fennicum (f.d. Persicaria) / finnslide
- 56 Pulmonaria saccharata 'Mrs Moon' / broddungört + Pulmonaria 'Sissinghurst White' / trädgårdstungört
- 57 Rodgersia sp. / olika rodersiaarter
- 57b Rodgersia podophylla 'Brown Coleen' / bronsrodersia
- 58 Rudbeckia laciniata 'Herbstsonne' / höstrudbeckia
- 60 Sangisorba obtusa / rosenpimpinell
- 61 Senecio ovatus / glesständer
- 64 Veronicastrum virginicum 'Album' / kransveronika
- 65 Veronicastrum virginicum 'Fascinatori' / kransveronika
- 66 Veronicastrum virginicum 'Roseum' / kransveronika
- 66b Veronicastrum virginicum / kransveronika

KLÄTTERVÄXTER OCH ROSOR

- 80 Clematis 'Paul Farges' ('Summer Snow') / vitalba-klem.
- 83 Clematis alpina / alpklematis

Clematis 'Madame Julia Correvon' och 'Södertälje' / viticella-klematis, finns sporadiskt längs hela Åbrinken.

LÖK- OCH KNÖLVÄXTER

Neelascordum siculum (f.d. Allium) / honungslök finns runt ett par av de södra belysningsstolparna. Camassia leichlinii 'Caerulea' (blå), 'Simplena' (vit) / mörk slårhyacint
Crocus vernus 'Jeanne d'Arc' (vit), 'Victor Hugo' (lilarandig), 'Remembrance' (mörklila) / vårkrokus, Narcissus pseudonarcissus 'Kristinelund' / påsklilja (ljusgul), Fritillaria imperialis 'Rubra Maxima' / kejsarkrona (röd), Hyacinthoides hispanica (f.d. Scilla) / spansk lockhyacint (blå) längs Åbrinken.